TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KURUMSAL KİMLİĞİN YANSITILMASI VE KÜTÜPHANECİLİK/ YAYINCILIK STANDARTLARI AÇISINDAN DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI KÜLTÜR YAYINLARI (2002-2012)

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet AKYAR

İstanbul, 2014

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KURUMSAL KİMLİĞİN YANSITILMASI VE KÜTÜPHANECİLİK/ YAYINCILIK STANDARTLARI AÇISINDAN DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI KÜLTÜR YAYINLARI (2002-2012)

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet AKYAR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. R. Tûba KARATEPE

İstanbul, 2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Mehmet AKYAR'ın "Kurumsal Kimliğin Yansıtılması ve Kütüphanecilik / Yayıncılık Standartları Açısından Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları (2002 - 2012)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Doç.Dr. Remziye Tuba KARATEPE Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Doç.Dr. Ahmet Oğuz İCİMSOY Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Yrd.Doç.Dr. Levent ELDENİZ Marmara Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...20/01.../ 2013 tarih ve 2014/2-b..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **IV**

ÖZET **VI**

ABSTRACT **VII**

KISALTMALAR **VIII**

TABLO LİSTESİ **X**

ŞEKİL LİSTESİ **XI**

GİRİŞ **1**

1-KURUMSAL KİMLİK **7**

1.1. Kurumsal Kimlik ve Bileşenleri 8

1.1.1. Kimlik 8

1.1.2. Kurumsal Kimlik 9

1.1.3. Kurumsal Kimliği Oluşturan Ögeler 10

1.1.3.1. Kurumsal İmaj 11

1.1.3.2. Kurum Felsefesi 11

1.1.3.3. Dizayn, İletişim ve Davranış 12

1.1.3.4. Kurumsal Kültür 13

1.1.4. Kurumsal Kimliğin Etkileri 14

1.1.4.1. Kurumsal Kimliğin İçe Dönük Etkileri 14

1.1.4.2. Kurumsal Kimliğin Dışa Dönük Etkileri 15

1.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığının Kurumsal Yapısı 16

1.2.1. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Tarihçesi 16

1.2.1.1. Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi (XI.- XIV. Yüzyıl 17

1.2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (XIV-XIX. Yüzyıl) 18

a) Derya Beyleri Dönemi (1324-1390 18

b) Kaptan-ı Derya/Kaptan Paşalar Dönemi (1390-1867) 18

c) Bahriye Nezareti Dönemi (1867-1922) 19

1.2.1.3. Milli Mücadele Dönemi (1919-1922) 19

1.2.1.4. Bahriye Vekâleti Dönemi (1924-1928) 20

1.2.1.5. Deniz Müsteşarlığı Dönemi (1928-1949) 21

1.2.1.6. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Dönemi (1949-) 21

1.2.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurumsal Kimliği 22
1.3. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayıncılığı 26
1.3.1. Mühendishane-i Bahri Hümayun 28
1.3.2. Mühendishane Matbaası 32
1.3.3. Mekteb-i Bahriye Matbaas 36
1.3.4. Bahriye Matbaası 42
1.3.5. Bahriye Matbaasının İdari Yapılanmadaki Yeri 49
1.3.6. Matbaa Nizamnameleri 50
1.3.7. Neşriyatı Bahriye Talimatnamesi 55
1.3.8. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayın ve Yayım Yönergesi 63

2-DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI KÜLTÜR YAYINLARININ İNCELENMESİ 64
2.1. Yayıncılık 64
2.1.1. Kitap Yayıncılığı 66
2.1.2. Yayıncılık Standartları 72
2.1.3. Yayıncılık-Kütüphanecilik Etkileşimi 76
2.2. Kitap Tasarımı 80
2.2.1. Kitap Tasarımının Amaçları 82
2.2.2. Kapak Tasarımı 84
2.2.3. Sayfa Tasarımı 88
2.2.3.1. Sayfa Boyutu 89
2.2.3.2. Yazı Karakteri 90
2.2.3.3. Yazı Puntosu 91
2.2.3.4. Satır Aralığı 91
2.2.3.5. Satır Genişliği 91
2.2.3.6. Kenar Boşlukları 92
2.2.3.7. Yardımcı Sayfalar 92
2.2.4. Cilt Uygulamaları 94
2.3. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları 96
2.4. Kültür Yayınlarını Değerlendirme Ölçütleri 100

2.4.1. Yayınların Dış Yapı Özellikleri 101
2.4.1.1. Kitap Boyutları 102
2.4.1.2. Cilt Özellikleri 104
2.4.1.3. Sırt Başlığı Özellikleri 105
2.4.2. Yayınların Kapak Özellikleri 108
2.4.2.1. Ön Kapak 109
2.4.2.2. İç Kapak 110
2.4.2.3. İç Kapak Arka Yüzü (Yayım bilgileri sayfası) 110
2.4.2.4. Arka Kapak 112
2.4.3. Yayınların İç Sayfa Özellikleri 120
2.4.3.1. İçindekiler 121
2.4.3.2. Önsöz 121
2.4.3.3. Diğer Sayfalar 122
2.4.3.4. Sayfa Düzeni 122
2.4.3.5. Kaynakça 126
2.4.3.6. Dizin 126
2.4.4. Yayınların Kütüphanecilik Uygulamalarına Elverişliliği 129
SONUÇ **131**
KAYNAKÇA **140**

ÖNSÖZ

Kurumların başlıca hedeflerinden birisi kamuoyunda doğru algılanacak bir kurumsal kimlik algısı inşa etmektir. Çünkü kimlik, tıpkı insanlarda olduğu gibi kurumlar için de ayırt edici olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla kurumlar için kurumsal kimlik, varlıklarını devam ettirebilmelerinin temel şartlarından biridir. Kurumsal kimlik denildiğinde akla ilk olarak görsel ögeler gelse de özellikle basılı araçlar kurumla hedef kitlesi arasında etkili bir iletişim gerçekleştirmek adına önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle rapor, bülten, dergi, katalog, referans kitabı gibi yayınlar, kurumsal görüntünün oluşturulması ve bütünlüğünün korunması için birer aracı olarak düşünülmelidir.

Kurumsal yayıncılık faaliyetleri bakımından, ülkemizde geçmişi en eskiye dayanan kurumların başında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (DKK) gelmektedir. Ancak, DKK'nın yayıncılık faaliyetlerinin 1797'de başladığı göz önünde bulundurulduğunda 200 yılı aşkın süredir yürütülen bir faaliyetin, DKK'nın kurumsal kimliğinin bir gereği olarak; nasıl başladığı, hangi safhalardan geçtiği, kurumsal yapıya ne gibi etkisinin ve katkısının olduğu; en azından, kurumun kendi kütüphanelerinde kurumsal hafızasının ne şekilde tezahür ettiği, hangi amaçlarla ve hangi esaslara göre ne tür yayınların yapıldığı, kitapların tasarım ve üretim aşamalarında yayıncılık ve kütüphanecilik standartlarının ne ölçüde dikkate alındığı gibi hususlar ne yazık ki bu güne kadar irdelenmemiştir.

Gerek kurumsal yayıncılık konusundaki yayın sayısının yok denecek kadar az olması, gerekse DKK yayıncılığını irdeleyen herhangi bir yayının bulunmaması bu alandaki boşluğun doldurulmasına yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın, sözü edilen hususlarla ilgili ayrıntıları bütünüyle ortaya koymak gibi bir iddiası bulunmamakla birlikte, bundan sonra konuyla ilgili araştırma yapacaklara bir nebze de olsa katkı sağlamasını ve yeni ufuklar açmasını dilerim.

Yüksek lisans tezimin konusunun belirlenmesinde ve yazım sürecinde yardımlarını esirgemeyen, çalışmalarımı destekleyip her aşaması ile ilgilenen, arkası gelmeyen sorularımı sabırla dinleyip, fikir ve katkıları ile bana daima yol gösteren değerli hocam Doç.Dr. Tûba KARATEPE'ye en derin saygılarımla şükranlarımı sunarım.

Yüksek lisans eğitimimin ders aşamasındaki katkılarından dolayı Prof. Dr. Hamza KANDUR'a, Doç. Dr. Oğuz İCİMSOY'a ve Doç. Dr. Berat BİR hocalarıma teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimime devam edebilmem için her türlü kolaylığı sağlayan, ilgi ve desteğini eksik etmeyen Deniz Müzesi Komutanı Kurmay Albay Fatih ERBAŞ'a ve Deniz Tarihi Arşiv Şube Müdürü Öğretmen Binbaşı İ. Halil ERTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı yayınlarının basım süreçleri ile ilgili değerli bilgilerini paylaşan ve sorduğum her soruya açık yüreklilikle cevap veren Deniz Basımevi Müdürü Binbaşı Ercan BİCAN'a teşekkür ederim.

Araştırmamın bütün aşamalarında bana destek olan ve ellerinden gelen hiçbir yardımı eksik etmeyen, başta Arşiv Uzmanı Nurcan BAL ve kütüphane personeli Fadime BÜLBÜL olmak üzere, Arşiv Uzmanı Mehmet KORKMAZ'a ve emeği geçen bütün arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Son olarak, çok özel bir insana, eşim Burcu AKYAR'a, gösterdiği sabır ve anlayışla bu tezin ortaya çıkmasını sağladığı için çok teşekkür ederim.

İstanbul, 2013 Mehmet AKYAR

ÖZET

Yayıncılık ve kütüphanecilik alanları geniş anlamda birbirlerine yaklaşmalarına rağmen yayıncılar ve kütüphaneciler arasındaki iletişim seviyesi oldukça düşüktür. İki alanın birbirine yaklaşması bazı sorunların çözümünde her iki alana da katkı sağlayacaktır.

Türk Standartları Enstitüsü'nün yayıncılık konusunda birçok standardı bulunmasına rağmen bu standartlar ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte değildir. Bu durumda yayıncıların ve yayıncılık faaliyeti bulunan kurumların kendi standartlarını oluşturmaları kaçınılmazdır. Yayınların kurumun görünen yüzü olduğu ve yayıncılık ürünlerinin kurumsal kimliğin bir göstergesi olacağı göz ardı edilerek, alışılagelen uygulamalarla devam ettirilen yayıncılık anlayışıyla nitelikli ürünlerin ortaya koyulamayacağı ise aşikârdır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarında kurumsal kimliğin yansıtılması ile kütüphanecilik/yayıncılık standartlarına uygunluğun ele alındığı bu araştırmada, kurumsal yayıncılığın kurumsal kimlikle ne ölçüde örtüştüğü, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarının TSE standartlarına uygunluğu ve kütüphanecilik alanının uygulamalarına elverişli olup olmadığı incelenmiştir.

İnceleme sonucunda, birçok kurumda olduğu gibi Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda da kurumsal kimlik olgusunun kurumsal yayıncılıkta belirleyici bir unsur olmadığı, üniversitelerde birçok bölümün yayıncılıkla ilgili içeriği olmasına rağmen kapsayıcı bir akademik eğitimin olmadığı, yayıncılık konusunda yeterli nitelikli personel bulunmadığı, kitapların tasarım ve üretim aşamalarında Türk Standartları Enstitüsü'nün yayıncılık standartlarının gözetilmediği görülmüş ve kitapların kütüphanecilik uygulamaları dikkate alınmadan üretildiği tespit edilmiştir.

Bilgi çağı olarak anılan günümüzde, kitap halen en önemli bilgi kaynaklarından ve iletişim araçlarından biri olma özelliğini korumaktadır. Bu nedenle, kurumların kurumsal kimlikle örtüşecek nitelikli yayınlar ortaya koymaları kurum algısına olumlu katkılar sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayıncılığı, Kitap Tasarımı, Kitap Yayıncılığı, Kurumsal Kimlik, Kurumsal Yayınlar, Kültür Yayınları, Kütüphanecilik Uygulamaları, Yayıncılık Standartları.

ABSTRACT

Despite the fact that the fields of publishing and librarianship converge in a broad sense, the level of communication between publishers and librarians can be considered to be quite low. The convergence of these areas would contribute to resolving certain issues in both fields.

Although the Turkish Standards Institution (TSE) has many standards on publishing, it has to be said that these standards are not at the level required to fulfill current requirements. Thus it is inevitable that publishers and institutions that undertake publishing operations create their own standards. It is apparent that the publishing approach of the continued use of routine applications will not result into the creation of sound products if the fact that publications are the public face of institutions and that publishing products are a reflection of institutional identity is not acknowledged.

This study considers the reflection of corporate identity in the publications of the Turkish Naval Forces' cultural publications and its conformity to librarianship/publishing standards and also considers the following; the extent to which corporate publishing overlaps corporate identity, the conformity of Turkish Naval Forces' culture publications to the standards of Turkish Standards Institution and their suitability for the applications of librarianship are investigated.

This study has concluded that, as is the case in many institutions, corporate identity is not a determining factor for corporate publishing in the Turkish Naval Forces. It is also concluded that although many university departments have some publishing content, the education offered is not comprehensive and there is a lack of sufficiently qualified staff qualified in the field of publishing. This study also found that the publishing standards of the Turkish Standards Institution are not adhered to during the process of book design and production and that books are produced with no regard for librarianship applications.

The book still preserves its place as one of the most important sources of information and as a communication tools in what we refer to as the Information Age.

Therefore, the production of good quality publications by institutions that overlap with corporate identity would have a positive impact on the perception of corporate identity.

Keywords: Turkish Naval Forces Publishing, Corporate Identity, Corporate Publications, Culture Publications, Book Publishing, Book Design, Publishing Standards, Librarianship Applications.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
APT	Army Publishing Directorate
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Etüt
BASEV	Basım Sanayii Eğitim Vakfı
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CIP	Cataloging in Publication
cm.	Centimeter
Çev.	Çeviren
DIN	Deutsches Institut für Normung
DKK	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DKY	Deniz Kuvvetleri Yayını
DMA	Deniz Müzesi Arşivi
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
drl.	Derleyen
Ed.	Editör
H.	Hicrî
hzl.	Hazırlayan
ISBN	International Standart Book Number
ISO	International Standarts Organization
ISRC	International Standart Recording Code
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KOSGEB	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeleri Geliştirme İdaresi Başkanlığı
mm.	Milimetre
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OKD	Okul Kütüphanecileri Derneği
R.	Rûmî
RAY	Resmî Askerî Yayınlar
ROAY	Resmî Olmayan Askerî Yayınlar
S.	Sayı
s.	Sayfa
STANAG	Standardization Agreement
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKD	Türk Kütüphaneciler Derneği
TS	Türk Standardı
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TÜRKYAYBİR	Türkiye Yayıncılar Birliği
ÜNAK	Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Diğerleri
YAYBİR	Yayıncılar Meslek Birliği
YAYFED	Yayımcı Meslek Birlikleri Federasyonu

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1. DKK Kültür Yayınlarının Basım Yılları ve Konu Başlıklarına Göre Dağılımı 97

Tablo 2.2. DKK Kültür Yay. Konu Başlıklarına Göre Yüzdelik Dağılımı 99

Tablo 2.3. DKK Kültür Yayınlarında Kullanılan Boyutlar ve Adetleri 103

Tablo 2.4. 2002-2012 Yılları Arasında Yayınlanan Kitaplarda Uygulanan Ciltleme Teknikleri 104

Tablo 2.5. DKK Kültür Yayınlarında Sırt Başlığı Uygulaması 107

Tablo 2.6. DKK Kültür Yayınlarında Kullanılan Kapak Türleri ve Özellikleri 109

Tablo 2.7. DKK Kültür Yayınlarının Üst ve Alt Kenar Boşlukları 122

Tablo 2.8. DKK Kültür Yayınlarının Sol ve Sağ Kenar Boşlukları 123

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1. Kurumsal Kimlik Bileşenleri 10

Şekil 2.1. Enine Sırt Başlığı 106

Şekil 2.2. Aşağıya Doğru Sırt Başlığı 106

Şekil 2.3. Kenar Başlığı 106

Şekil 2.4. Kütüphane Tanıtım Alanı 106

Şekil 2.5. Arka Kapak Sağ Altta ISBN Uygulaması 113

Şekil 2.6.Arka Kapak Sol Altta ISBN Uygulaması 114

Şekil 2.7. Arka Kapak Alt Ortada ISBN Uygulaması 114

Şekil 2.8. Arka Kapak Sağ Alt Kenarda Dik ISBN Uygulaması 115

Şekil 2.9. Arka Kapak Sol Üstte Logo Uygulaması 116

Şekil 2.10.Arka Kapak Üst Ortada Logo Uygulaması 117

Şekil 2.11. Arka Kapak Sağ Üstte Logo Uygulaması 117

Şekil 2.12. Arka Kapak Alt Ortada Logo Uygulaması 118

Şekil 2.13. Arka Kapak Ortasında Logo Uygulaması 118

Şekil 2.14. Arka Sol Altta Logo Uygulaması 119

Şekil 2.15. Arka Kapak Sağ Ortada Logo Uygulaması 119

Şekil 2.16. Sayfa Altında Dışarıdan Hizalama 124

Şekil 2.17. Sayfa Altında Ortadan Hizalama 124

Şekil 2.18. Sayfa Kenar Ortasında Dışarıdan Hizalama 125

Şekil 2.19. Sayfa Üstünde Dışarıdan Hizalama 125

GİRİŞ

Teknolojinin hızlı gelişiminin günlük hayatımızı kolaylaştırıcı etkilerinin yanı sıra bir takım kavramlarda, olgularda ve algılarda da değişime neden olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle dünyamızın son on yılda yaşadığı teknolojik değişim göz önünde bulundurulduğunda, bu değişikliklerin insan değerlerinde ve tutumlarında bir takım farklılıklara yol açtığı söylenebilir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim olanakları artmaktadır. Dolayısıyla bilgi paylaşımı kolaylaşmakta, bu durumun bir yansıması olarak da bilgiye hızlı ve nispeten daha ucuz erişim mümkün hale gelmektedir.

Bütün bu süreçler sonucunda, hangi yapıda olursa olsun kamu, özel, vakıf, dernek vs. kurumlarının da bu değişimden etkilenmemesi söz konusu olamaz. Kurumlar açısından bu değişim sadece teknolojik gelişime ayak uydurmaktan ya da ekonomik değişimlere adapte olmaktan ibaret değildir. Değişime ayak uydurmanın temel noktalarından birisi de teknolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimleri takip ederek kurum bünyesine yansıtmak ve bu doğrultuda oluşturulacak olan kurumsal kimlik algısını iyi yönetmektir. Geleneksel yönetim anlayışının ve geleneksel müşteri profilinin değişmesinin yanı sıra kurumların paydaşlarının (çalışanlar, ortaklar, müşteriler vd.) beklenti ve isteklerinin değişmesi, kurumların kurumsal kimlik yönlü çalışmalarına hız ve derinlik kazandırmasını gerektirmektedir.

Kurum kimliği denildiğinde genel olarak akla ilk gelen şeyler kurumun logosu, kullandığı renkler ya da amblemi gibi görsel ögelerdir. Fakat bunlar kurumun kimliğini açıklamak için yeterli değildir. Çünkü kurum kimliği, söz konusu ögeleri kapsamakla birlikte kurumsal imaj, kurumsal dizayn/iletişim/davranış, kurumsal kültür ve kurum felsefesi gibi birbiriyle iletişim halinde olan farklı ögelerden meydana gelmektedir. Bu ögelerin kuruma has bir biçimde kullanılması o kurumun kimliğini oluşturmaktadır.[1]

Bir kurumun adının yazılış biçiminden kuruma ait olan her araç ve gereçte hâkim olan renge kadar geniş bir alanı kapsayan kurumsal görüntü, kurum imajına değer katar. Özellikle basılı araçlar kurumla hedef kitlesi arasında etkili bir iletişim gerçekleştirmek adına önemli bir yere sahiptir.[2]

[1] Ayla Okay, *Kurum Kimliği*, MediaCat Yayınları, Ankara, 2000, s. 38.
[2] a.g.e. s. 37.

Bu nedenle basılı araçlar kurumsal görüntünün oluşturulması ve bütünlüğünün korunması için birer aracı olarak düşünülmelidir.

Kurumsal bütünlük, antetli kâğıttan taşıma aracının üzerindeki yazıya, renk ya da ambleme kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir. Özellikle bir kurum rapor, bülten, dergi, referans kitabı, katalog gibi çeşitli tür ve özellikte basılı malzeme üretiyorsa bütünlüğe dikkat etmenin önemi daha da artar. Tüm bu yayınların, aralarındaki ilişkiyi vurgulayacak bir standarda sahip olması, kurumsal görüntüde bütünlük oluşturabilmek açısından önem taşır.

Kurumsal görüntüyü vurgulayıcı standartların yanı sıra, yayınlarda ulusal (sırt başlığı, dizin, başlık sayfaları vb.) ve uluslararası yayıncılık standartlarına (ISBN, CIP) uygunluğa dikkat edilmeli ve kütüphanelere ait standartlar da (CIP, sırt etiketi ve barkod uygulama alanı vb.) göz ardı edilmemelidir. Bu gibi uygulamalara özen gösterilmesi durumunda, yayıncılıkla ilgili belli başlı standartlar kurumların yayıncılık faaliyetlerine tekbiçimlilik bakımından etki edecek, bu durum ise kütüphaneciler için kolaylaştırıcı bir unsur olacaktır. Standartlaşmanın gerek kurumlar, gerekse yayıncılar ve kütüphaneciler için olumu sonuçlar ortaya çıkaracağı aşikârdır.

Asli görevi savaş zamanında ülkesini korumak, barış zamanında ise ulusal ve uluslararası sularda ülke menfaati yararına faaliyette bulunmak olan DKK (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı), askerî yapısı nedeniyle kendine özgü bir kurumsal yapıya sahiptir. Bu yapı içerisinde farklı amaçlarla çeşitli konularda yayın yapılmaktadır.

Özellikle Cezayirli Gazi Hasan Paşa[*] döneminde yoğunlaşan ve aslında, günümüzde "kurumsal kimlik inşası" olarak adlandırılan yeniden yapılanma çabalarının da bir parçası olan Mühendishane-i Bahri ve bu okul için gerekli olan "*Ders kitapları ve risalelerin yanı sıra okulun tercüme ve telif diğer temel kitap ihtiyaçlarının kaynağı…*"[3] olarak kurulan Mühendishane Matbaası (1797) nedeniyle DKK yayıncılık tarihi oldukça eskiye dayanmakta, bu nedenle de ülkemizin yayıncılık tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır.

Mühendishane Matbaası'ndan sonra, 1830'un ikinci yarısında kurulan ve bahriye teşkilatının ilk müstakil matbaası olma özelliğini taşıyan Mekteb-i Bahriye Matbaası ile 1881 yılında kurulan ve bahriyenin ihtiyaç duyduğu her türlü evrak, defter

[*] 1770-1789 yıları arasında Kaptân-ı Derya; Aralık 1789-Mart 1790 arasında ise Sadrazam olarak görev yapmıştır.
[3] Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, Emre Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 18.

basımının yanı sıra kitap ve harita basımı da yapan Bahriye Matbaası, günümüz DKK yayıncılığının temelini oluşturmuştur.

DKK yayıncılığının geçmişten günümüze nasıl yol aldığının görülmesi, günümüz yayıncılık faaliyetlerinin yürütülme esaslarının anlaşılması, yayıncılık ve kütüphanecilik standartlarının kurumsal yayıncılık uygulamalarında yeri olup olmadığının belirlenmesine yönelik merakım bu konuya yönelmeme neden oldu. Böylece kurum yayınlarında kurumsal kimliğin etkilerinin tespit edilmesi, bu bağlamda yayıncılık standartlarının irdelenmesi ve bu standartların yayıncılık-kütüphanecilik ilişkilerine etkisine dair ipuçlarına ulaşma isteği çalışmanın yönünü belirledi.

Çalışmanın amacı, köklü bir kurum olan DKK'nın oldukça eskiye dayanan yayıncılık faaliyetlerinin günümüzde hangi esaslar doğrultusunda yürütüldüğünü tespit etmek; yayınlarda kütüphanecilik ve yayıncılık standartlarının ne ölçüde dikkate alındığını belirlemek; standart uygulamanın kurumlara, yayıncılara, kütüphanecilere ve kullanıcı/okurlara ne gibi faydalar sağlayacağını ortaya koymak şeklinde belirlenmiştir. Bu doğrultuda yayınların, mevcut standartlara uygunluğunun yanı sıra gerek kapak ve sayfa tasarımı açısından, gerekse logo, kitap boyutları, cilt özellikleri, kapak özellikleri, önsöz, kaynakça ve dizin gibi uygulamalarda kurumsal standartların oluşturulup oluşturulmadığına bakılarak, söz konusu uygulamalar kurumsal açıdan değerlendirildiği gibi kütüphanecilik uygulamaları ve yayıncılık standartlarına uygunluk bakımından da ele alınmıştır.

Kurumsal yayınlar, yayıncılık standartları ve bu standartların kütüphanecilik uygulamalarına elverişliliği gibi konularda yapılan yayınların sınırlılığı da göz önünde bulundurularak; "birçok kurumsal yayıncılık örneğinde görüldüğü gibi, DKK kültür yayınlarının oluşturulmasında da kurumsal kimlik belirleyici bir faktör değildir" ve "kurum yayınlarının genel olarak kütüphanecilik/yayıncılık standartlarına uyumlu olduğu söylenemez" hipotezi sınanmıştır.

DKK yayıncılık faaliyetlerinin yürütülme esasları göz önünde bulundurulduğunda ve yayıncılık standartlarına uygunluk ile kütüphanecilik uygulamalarına elverişlilik bakımından yayınlar incelendiğinde ortaya çıkan sonuç hipotezi doğrular niteliktedir.

DKK, yayıncılık konusunda henüz kurumsallaşmış bir yapıya sahip değildir. Konunun belirlenmesinden yayınının oluşturulması aşamasına, ISBN alımından barkod

alımına, inceleme aşamasından dağıtım ve satışa kadar pek çok hususta kurumsallaşmış bir işleyiş görülmediği gibi, yürürlükteki yayıncılıkla ilgili mevzuatın da ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte yayıncılık standartlarının bilinmediği, dolayısıyla yayınların hazırlanması ve tasarımı aşamasında yayıncılık standartlarının uygulanmadığı tespit edilmiş, bunun bir sonucu olarak ise kütüphanecilik uygulamalarının gözetilmediği görülmüştür.

Son on yılda yaşanan teknolojik değişimin yayıncılık ve kütüphanecilik alanına etkilerinin yanı sıra; 1994, 1998-1999 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin dışında kalan bir zaman dilimini kapsaması nedeniyle de 2002-2012 yılları arasındaki yayınların incelenmesine karar verilmiştir.

Çalışmada, belgesel analiz yöntemi, gözlem ve mülakat teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmanın başlangıcında öncelikle, DKK yayıncılık faaliyetlerinin yürütülme esaslarının anlaşılması amacıyla yirmiye yakın soru ile 2002-2012 yılları arasında yayınlanan kültür yayınları listesi talebi kurumun ilgili birimlerine iletilmiş ve yardım edileceğine dair söz alınmıştır. Ancak soruların ve yayın listesi talebinin iletilmesinin üzerinden üç ayı aşkın bir süre geçmesine rağmen maalesef yanıt alınamamış ve bu durum ciddi bir zaman kaybına neden olmuştur.

Soruların cevaplanmayacağı ve kitap listesinin elde edilemeyeceğinin anlaşılması üzerine DKK kültür yayınlarının yayınlanma esaslarına değinen ve kullanımı izne tabi olan DKK Yayın ve Yayım Yönergesi kullanımı için yazılı olarak izin talebinde bulunulmuş ancak bu istek kurum tarafından herhangi bir gerekçe belirtilmeden reddedilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, DKK Yayın ve Yayım Yönergesinin herhangi bir standardı içermediği ve daha çok telif ile ilgili konulara değindiği görülmüş ise de bu durum DKK kültür yayınlarına yönelik kurumsal yaklaşımın irdelenmesini ve aktarılmasını güçleştirmiştir.

2002-2012 Arasında yayınlanan DKK kültür yayınları listesine kurumsal erişim mümkün olmamış, bunun üzerine Deniz Basımevi ile irtibata geçilmiştir. Deniz Basımevi personelinin iyi niyetli çabalarına rağmen burada da yayınlara ait bir liste olmadığından sonuç elde edilememiştir.

Söz konusu döneme ait yayınlara ulaşmak amacıyla Milli Kütüphane kataloğunda yapılan sorgulamada araştırmaya konu olan kitapların büyük bir kısmının kütüphane dermesinde olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine diğer derleme

kütüphanelerinden İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ile Beyazıt Devlet Kütüphanesi kataloglarına başvurulmuş ancak buralarda da benzer bir şekilde, kütüphaneler için ciddi bir sorun olan ve "derleme kaçağı" olarak adlandırdığımız durumla karşılaşılmıştır. Katalog taramaları dışında, DKK'nın 2002-2012 yılları arasında yayınladığı kitaplara dair bir liste oluşturabilmek amacıyla Türkiye ISBN ofisiyle görüşülmüş ancak gerekli altyapılarının olmaması ve DKK yayınlarına ait ISBN numaralarının Genelkurmay üzerinden alınması ve bu nedenle de DKK yayınlarını ayırt edici bir listenin mevcut verilerden elde edilmesinin zor olması nedeniyle buradan da bir sonuca ulaşılamamıştır. Yine aynı amaçla DKK kültür yayınlarının satış hakkına sahip olan Boyut Store ile iletişim kurulmuşsa da DKK yayınlarının tamamını satmamaları nedeniyle buradan da bir sonuca ulaşılamamıştır.

Yukarıda sözü edilen yöntemlerden istenilen sonucun elde edilememesi nedeniyle araştırma, İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz İhtisas Kütüphanesi üzerine yönlendirilmiş ve DKK tarafından 2002-2012 yılları arasında yayınlanmış 111 adet kitap tespit edilmiştir. Ancak bu kitapların bulunması da çok kolay olmamıştır. Kütüphane kataloğunun yakın zamana kadar fiş katalog olması, kitapların belirli dönemlerde idarecilerin isteklerine göre yabancı diller, bahriye, şehirler, bölgeler vb. şeklinde sınıflandırılması ve kütüphane otomasyon programına da tüm kayıtların henüz giriliyor olması nedeniyle kitapların tamamı el yordamıyla bulunmuştur.

Diğer taraftan DKK yayıncılık faaliyetlerinin tarihteki en önemli ayakları olan Mekteb-i Bahriye Matbaası ve Bahriye Matbaası ile ilgili DMA (Deniz Müzesi Arşivi)'da tarama yapılarak çeşitli belgelere ulaşılmıştır.

DKK Kültür yayınlarının değerlendirilmesinde esas olacak TSE yayıncılık standartları taranmış ve konuyla ilgili olduğu tespit edilen üç adet standart satın alınmıştır. Yapılan inceleme sonucunda satın alınan standartlar da dâhil olmak üzere TSE'nin yayıncılıkla ilgili standartlarının tamamına yakınının güncellikten, açık ve anlaşılır olmaktan uzak olduğu görülmüştür. TSE yayıncılık standartlarında sırt başlığı dışında kütüphanecilik uygulamalarına yönelik herhangi bir ibarenin bulunmaması da dikkat çeken bir başka husus olmuştur.

Yapılan araştırmalardan sonra elde edilen bilgi ve belgeler sonucunda konunun iki bölümde ele alınmasına karar verilmiştir. Birinci bölümün başında, oldukça geniş bir

literatüre sahip olan ve birbirinden farklı pek çok alanda kullanılan kurumsal kimlik olgusuna değinilmiş ve DKK'nın kurumsal kimliği ele alınmıştır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınlarını incelemeye geçmeden önce, tezin bütünlüğü açısından Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurumsal kimliğinin ve geçmişteki yayıncılık faaliyetlerinin bilinmesi ve böylece günümüzdeki yayıncılık faaliyetlerinin geldiği noktanın daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Bu nedenle kurumsal kültürünün köklerinin derinliğinin görülmesi amacıyla Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarihçesi ele alınmıştır.

Tarihçeden sonra, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın günümüzde kurumsal kimliğini pekiştirmeye yönelik olarak yaptığı çalışmalarla ilgili bilgiler verilmiştir. Sonrasında, yayıncılık tarihi içerisinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın yerinin anlaşılması amacıyla sırasıyla; Mühendishâne-i Bahri Hümayun, Mühendishane Matbaası, Mekteb-i Bahriye Matbaası ve Bahriye Matbaası incelenmiş; basım ve yayın hayatının gelişiminin siyasi/hukuki alana yansımalarının görülmesi açısından matbaa nizamnamelerine değinilmiştir.

Bu bölümde son olarak, yayıncılık faaliyetlerinin bahriye teşkilatı idari yapılanmasındaki yerinin anlaşılması için kronolojik bir sıralama yapılarak, Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanan ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı yayıncılık standartları açısından ilk olma özelliğini taşıyan Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi incelenmiş ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın günümüzde basım yayım faaliyetlerini hangi esaslara göre yürüttüğü ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise ilk olarak kitap yayıncılığıyla ilgili genel esaslar ve standartlarla birlikte yayıncılık-kütüphanecilik etkileşimi değerlendirilerek, bir süreç olarak kitap tasarımı incelenmiştir. İkinci bölümün devamında ise DKK kültür yayınlarıyla ilgili yapılan incelemeye yer verilmiş ve elde edilen sonuçlar tablo ve şekillerle desteklenerek açıklanmıştır.

Araştırma sonucunda kamu ya da özel sektör fark etmeksizin, kurumsal kimlik kavramının bir bütünlüğünün ve derinliğinin olması gerektiği, kurumsal yayınların da bu süreçte yadsınamaz bir öneme sahip olduğu anlaşılmıştır. Yayınlarda uygulanacak standartların kurumsal kimlik algısını pekiştirici etkisinin yanı sıra yayıncılık alanına ve kütüphanecilik alanına da olumlu yansımalarının olacağı aşikârdır.

1.BÖLÜM

KURUMSAL KİMLİK

Konunun teorik altyapısını oluşturması açısından, kurumsal kimliğe ilişkin yapılan literatür taramasında, kurumsal kimlik ve kurumsal kültür çalışmalarının sosyal bilimlerin yanı sıra, örneğin fen bilimleri alanında inşaat mühendisliği çalışmalarında da kullanıldığı ve kavramların çok geniş olduğu görülmektedir. Literatür taramasında, kurumsal kimlik, kurumsal kültür ve kurumsal imaj kavramlarının iç içe geçtiği ve bu kavramların çoğu zaman birbirinin yerine kullanıldığı tespit edilmiştir. Bazı araştırmalarda kurumsal kimlik kurumsal kültürün bir parçası olarak ele alınmakta iken bazı çalışmalarda ise tam tersi bir durumla karşılaşılmaktadır.

Farklı disiplinlere ait çalışmalarda çokça karşılaşılan bu kavramların, araştırmacılar tarafından çeşitli biçimde tanımlandığı, araştırmacıların bu kavramlara yönelik değişik inceleme ve ölçme metotları geliştirdikleri görülmüştür. Örneğin, Bilgi ve Belge Yönetimi alanında yapılan çalışmada[4], bilgi, belge ve dokümantasyon çalışmalarının kurum kültürüne etkileri incelenmekte iken; konunun işletmeler açısından ele alındığı başka bir araştırmada[5], kurum kültürünün belirlenmesine yönelik uygulamalar ele alınmaktadır. Bu kavramlar, bir başka alan olan inşaat mühendisliğinde ise sektörün kurumsallaşma altyapısının araştırılmasında kullanılabilmektedir.

Kurumsal kimlik ve kurumsal kültür kavramlarının genişliği ve uygulama alanlarının çokluğu göz önünde bulundurularak, araştırmada sadece ilerleyen bölümlerde ele alınan konuların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülen kavramlara değinilmiştir.

---

[4] Aran Kaynak, *Kurum Kültürünün Oluşumunda Bilgi, Belge ve Dokümantasyon Çalışmalarının Önemi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, 93 s. http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd39defac1ccce0a718b55a7e7d83d14831d2f14fae19beda2aac6f96726c04e46 (10.01.2013)

[5] Meral Arık Toprak, *Kurumsal Kültürün Belirlenmesi ve Kobi'lere Yönelik Bir Uygulama*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2007, 167 s. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd32ee4d7d6ed88a29494a513f0352d311c10d640dab8bc903d7217b7abd34e1232 (12.01.2013)

1.1. KURUMSAL KİMLİK VE BİLEŞENLERİ

Kurumsal kimlik kavramının tanımlanmasında genel olarak benzer ifadeler kullanılmakla birlikte, kurumsal kimliği oluşturan bileşenler için farklı yaklaşımlar olduğu görülmüştür. Bir kurum kendini birçok şekilde ifade edebilir. Önemli olan bu ifade ediş şekillerinin, ulaşmak istedikleri kitleye, kurumsal yapılarına uygun şekilde yansıtılmasıdır. Kurumlar da insanlar gibi görüşlerini kimliklerine yansıtırlar. Dolayısıyla, kurumların kendilerini en iyi şekilde ifade edebilecekleri bir kurumsal kimlik tanımlamasına ihtiyaç duymaları kaçınılmazdır. Böyle bir tanımlama oluşturulurken kurumsal kimlikten bağımsız olarak düşünülemeyecek ve kurumsal kimlik tanımlamasının oluşturulmasında belirleyici olacak temel unsurlar, kurumsal imaj, kurum felsefesi ve kurumun dizaynıdır. Kurumsal kültür, kurumsal imaj, kurum felsefesi ve kurumun dizaynının kurumsal kimliğe etkilerinden söz etmeden önce "kimlik nedir, kurumsal kimlik nedir, neden gereklidir ve ne işe yarar" gibi sorulara cevap aranmıştır.

1.1.1. Kimlik

Kimlik konusunda çok sayıda tanım yapılmaktadır. Birçok disiplinde kullanıldığı görülen kimlik kelimesinin genel olarak benzer ögeleri içerdiği görülmektedir. Kimlik, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde, "*toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü; kişinin kim olduğunu tanıtan belge, kimlik belgesi, tanıtma kartı, hüviyet; herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü*" [6] olarak açıklanmaktadır.

Basit bir tanımlamayla kimlik, kişilerin, grupların, toplumun veya toplulukların "kimsiniz, kimlerdensiniz" sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlar olabileceği gibi; anlamını ne olmadığından elde eden, bir değişim ve ötekilik ifadesi ya da farklılığın olduğu alanlarda ortaya çıkan bir kavram olarak ta ifade edilebilmektedir. [7]

Görüleceği üzere, genel anlamıyla kimlik, bireysel açıdan bir aidiyeti belirlemek, tanımlamak ve konumlandırmakta belirleyici bir unsur olarak ta ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle kimlik, insanların kendini ifade etmesinin en basit aracı

[6] http://www.tdk.gov.tr/index.php (28.01.2013)
[7] Mustafa Güven, *Kurumsal Kimlik Yönetiminde Kurum Kültürünün Bileşenlerinin İncelenmesi: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 3. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd39c2aaed9bc38e4293696c8d255ddaf9fbea5262c3a5fe04ef0a0f92693505efa (12.01.2013)

olabileceği gibi, aynı zamanda farklılıklarımızı belirterek başkalarından ayırt edilmemizi sağlayıcı bir unsur olarak da tanımlanabilir.

1.1.2. Kurumsal Kimlik

Kimlik, bireylerin farklılıklarının anlaşılabilmesi için nasıl gerekliyse kurumların diğerlerinden ayrılmaları içinde gereklidir.

Günümüzde pek çok kurumun benzer hizmet ve mal ürettiği göz önünde bulundurulduğunda, kurumların rakiplerinden ayırt edilebilmeleri ve hedef kitle nezdinde hatırlanabilmeleri için farklılıklarını öne çıkartabilecek bir kimlik oluşturmaları gerekmektedir. Bunun için, kurumlar toplum nezdinde kabul edilirliklerini arttırmak ve diğer kurumlardan farklı olduklarını göstermek adına bir kimlik oluşturma yoluna gitmektedirler.

Bireysel kimlikten farklı olan kurum kimliği kavramı, ancak kolektif bir kimliğe benzer biçimde bir kuruluşun, işletmenin ya da organizasyonun kimliğini ifade eder. Çok geniş bir alanı kapsayan bu kimlik, kurum felsefesinden görsel olarak sunumuna kadar devam etmektedir.[8] Kimi zaman stratejik bir şekilde planlanmasa da, yönetilmese de ortada bir kurum varsa onu ifade eden bir kimliği de mutlaka vardır.

Kurum kimliği, bir kurumun uzun vadede stratejik olarak planlanmış amaçlarına ulaşabilmesi için kendini ve kurum felsefesini çalışanlarına, hizmet sunduğu kitleye ya da ürün sattığı müşterilerine, ortaklarına ve halka tanıtmak için kullandığı yöntemlerin toplamıdır.[9]

Kurumsal kimlik bir kurumun görünen yüzüdür ve yukarıda da belirtildiği gibi kurumun kendini ifade etme şeklidir. Bu ifade genellikle değişmeyen ve belli çizgilerle sınırları çizilmiş olan, imza niteliği taşıyan ve bu yönüyle de değişime kapalı olan bir alandır.[10] Bu nedenle kurum kimliğinin kopya/taklit edilemez olması ve kuruma özgü olması gerekmektedir.

---

[8] Özlem Kocabay, *Kurumsal Kimliği Oluşturma Sürecinde İş Bankası Kurumsal Reklamlarının İncelenmesi: 1924-1932*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 37. http://www.belgeler.com/blg/p7h/kurum-kimligi-olusturma-surecinde-turkiye-is-bankasi-kurumsal-reklamlarinin-incelenmesi-1924-1932-analysing-of-corporate-adevertising-of-turkiye-is-bankasi-on-the-process-of-comporate-identitiy-formatinon-1924-1932 (08.04.2013)

[9] Ali Korkmaz, "Yazılı Basında Kurum Kimliğinin Oluşturulması sürecinde kurum kimliği stratejisinin Belirlenmesi", [Elektronik Versiyon] *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, S. 17, s. 388-390. http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Ali KORKMAZ/KORKMAZ, ALİ.pdf (07.04.2013)

[10] Meral Arık Toprak, *Kurumsal Kültürün Belirlenmesi ve Kobi'lere Yönelik Bir Uygulama*, s. 33.

Kurumsal hedeflere ulaşılabilmek için gerekli olan kurumsal kimlik, belirlenen hedeflere ulaşmanın yanı sıra yeni politikaların belirlenmesine de yardımcı olur. Dolayısıyla kimlik, kurumun yaptıklarının, yapmakta olduklarının ve yapmayı planladıklarının oluşturduğu bütünü de ifade etmektedir.

Kurumsal kimliğin sadece dışa yönelik olarak oluşturulmaya çalışılan bir algı olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Çünkü dışa yönelik olarak oluşması istenen algının öznesi kurum çalışanlarıdır ve öncelikle çalışanların kurumsal kimlik oluşumundaki işlevlerini benimsemeleri gerekmektedir. Bu nedenle kurum kimliğini, kurum çalışanları tarafından benimsenmiş hedeflerin dışarıya karşı oluşturduğu ortak görünüm olarak ifade edebiliriz.

1.1.3. Kurumsal Kimliği Oluşturan Ögeler

Kurumsal kimlik denildiğinde ilk akla gene şey kurumun logosu, kullanılan renkler gibi görsel ögelerdir.

Ancak bu ögelerin kurum kimliğini açıklamada yeterli olduğu söylenemez. Çünkü kurum kimliği görsel unsurları içine alan kurumsal dizaynın yanı sıra, kurumsal iletişim, kurumsal davranış, kurum felsefesi ve vizyonu, kurum kültürü, kurumsal imaj ve kurumsal bağlılık gibi ögeleri de içermektedir.

Kurumsal kimliği oluşturan dört öge aşağıdaki şekilde gösterilmiştir[11]

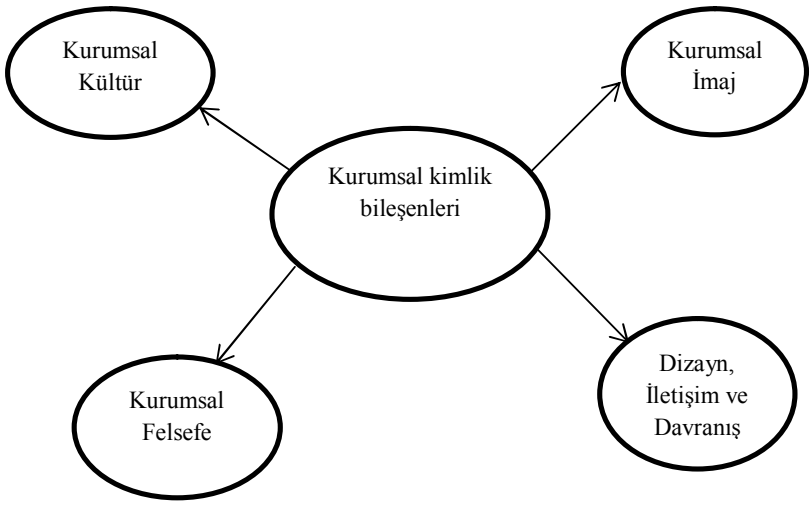

Şekil.1.1. **Kurumsal kimlik bileşenleri**

Kaynak: Mustafa Güven, *Kurumsal Kimlik Yönetiminde Kurum Kültürünün Bileşenlerinin İncelenmesi: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama*, s.13.

[11] Mustafa Güven, *Kurumsal Kimlik Yönetiminde Kurum Kültürünün Bileşenlerinin İncelenmesi: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama*, s. 12.

1.1.3.1. Kurumsal İmaj

Kurumsal kültür, kurumsal felsefe ve kurumsal iletişim/davranış/dizayn kurumsal kimliğin bileşenlerini oluşturan ögelerdir. Kurumlar bu ögeleri harmanlayarak olumlu bir imaj oluşturmaya çalışılmaktadırlar. Kurum imajında daha çok kurumun sosyal sorumluluk anlayışı, kamuoyuna karşı daha duyarlı olması gibi özellikler etkilidir. Bunlar süreklilik taşıdığı takdirde hatırlanabilmektedir.

Görsel, duyusal ve bilişsel ögelerden meydana gelen bir bütünü ifade eden kurumsal imaj, organizasyonun devamlılığı ve stratejik başarısı için son derece önemli bir gerekliliktir.[12]

Kurumsal imaj, kurumlar hakkında kamuoyunda oluşan düşüncelerle birlikte, kurumların mevcut konumlarını korumaları ya da daha iyi bir yere gelebilmeleri adına sürekli olarak yürüttükleri çalışmaları belirten soyut bir algıyı ifade etmektedir. Algının imaja yönelik etkileri göz önünde bulundurulduğunda kurumların algı yönetimine yönelik çalışma yapması gerekmektedir. Örneğin, ürünleri hakkında olumsuz bir haber yapılan firmalar reklam sayısını, reklamın süresini ve reklam verdikleri alanları çeşitlendirerek (televizyon, radyo, gazete, internet, billboard vb.) kamuoyunda oluşabilecek olumsuz algının önüne geçmeyi hedeflerler. Böylece imajlarına yaptıkları yatırım ile kurumsal kimliklerinin varlığının devamlılığını sağlamayı amaçlarlar.

Kurumsal kimlik ve kurumsal imaj kavramları sıkça karıştırılmasına rağmen, imaj, kimliği oluşturan parçalardan yalnızca bir tanesidir. Dolayısıyla kavramların karşılıkları düşünüldüğünde bu kavramların birbirinin yerine kullanılmaması daha uygun olacaktır. Kurumun bir imaj oluşturmaya yönelik olarak gerçekleştireceği faaliyetler ile birlikte kurum kültürü bir araç durumundadır ve saydığımız diğer unsurlarla beraber "kurumsal imaj" sonucunu oluşturmaya çabalamaktadır.

1.1.3.2. Kurum Felsefesi

Kurum felsefesi, kurumun değer, tutum ve normlarından, amacından ve tarihinden meydana gelen, kurumsal kimliğin özünü oluşturan faaliyetlerine gerekçe

[12] Makbule Evrim Gülsünler, "Kurum Kimliği Süreci ve İşleyişi Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma" [Elektronik Versiyon], *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, S. 17, s. 288. http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Makbule Evrim GÜLSÜNLER/GÜLSÜNLER, MAKBULE.pdf (23.02.2013); Mustafa Güven, *Kurumsal Kimlik Yönetiminde Kurum Kültürünün Bileşenlerinin İncelenmesi: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama*, s. 36.

teşkil eden ve bu açıdan da bir bakıma kuruluşların varoluş nedeni olarak özetlenebilecek temel düşüncedir.[13]

Kurumsal kimliğini belirginleştirememiş ve bu süreci tamamlayamamış kurumların felsefeleri de yazılı bir metin olmaktan öte gitmeyecektir. Bu nedenle, oluşacak kimlik çerçevesinde kuruma bir şahsiyet kazandırmak; kurumun sınırlarını belirlemek kurum felsefesinin de içtenliğini ve tutarlılığını gösterecektir. Dolayısıyla kurum felsefesi, bir kurumda faaliyet gösteren insanların tamamının içe ve dışa yönelik tüm davranışlarını kapsayıcı bir niteliğe sahiptir.

Kurum felsefesini işlevsel ve önemli hale getiren en önemli husus ortaya konulan felsefe ile kurum davranışlarının tutarlılık göstermesi ve tüm çalışanlar tarafından bilinerek benimsenmesidir. Bir kurumun felsefesi, o kurumun varlığının özünü ve ayrıca planlamaya başlama noktasını oluşturur.[14]

Kurumların oluşturduğu misyon, vizyon, değerler ve ilkeler kurum felsefesini oluşturan temel ögelerdir.[15] Hem kurum felsefesi, hem de kurumun misyonu işletmenin değerlerini belirtir ve örgütün var olma nedenini ortaya koyar. Belirgin bir felsefeye sahip kurumların bu felsefeyi benimsemiş idareciler ve çalışanlarla, alanlarında fark yaratabilecekleri söylenebilir.

1.1.3.3. Dizayn, İletişim ve Davranış

Kurumsal dizayn kurum felsefesinin görsel dile dönüştürülmesi ile gerçekleşmektedir. Kurumların kendilerini ayırt edici özelliklerini öne çıkarmaları, böylece hedef gruplarının aklında kalıcı bir yer edinmeleri kurumsal dizaynlarının doğru yapılandırılmasıyla mümkündür.[16]

Kurumsal dizaynın görsel bir dile dönüştürülmesi ancak doğru iletişim kanallarının kullanılmasıyla gerçekleşebilecektir.

---

[13] Emine Hilal Korucu, *Kurum Felsefesinin Yerleştirilmesinde Halkla İlişkilerin Etkisi ve İston Örneği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 57, 60, 61. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd39defac1ccce0a7184202aa862f5dbe20c683b79b1155033a4dcbdcb02b1c5c6519ff326dda1f892c (02.02.2013); Neslihan Derin, Erkan T. Demirel, "Kurum İmajının Kurum Kimliği Açısından Açıklanabilirliği: İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi Örneği", [Elektronik Versiyon] *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 2010, C. 13, S. 2, s. 158-159. http://www.sid.hacettepe.edu.tr/Makale/132/4.pdf (23.01.2013)

[14] Emine Hilal Korucu, *Kurum Felsefesinin Yerleştirilmesinde Halkla İlişkilerin Etkisi ve İston Örneği*, s. 57, 58.

[15] Nezih Metin Özmutaf, "Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurum Felsefesi ve Gönüllü Takımların Yönetsel Nitelikleri: Yönetici ve Üye Perspektifi", [Elektronik Versiyon] *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, C. 1, S. 2, s. 150. http://w2.anadolu.edu.tr/arastirma/hakemli_dergiler/sosyal_bilimler/pdf/2012-2/2012-02-11.pdf (07.04.2013)

[16] Mustafa Güven, *Kurumsal Kimlik Yönetiminde Kurum Kültürünün Bileşenlerinin İncelenmesi: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama*, s. 36.

Kurumların ulaşmak istedikleri hedefleri doğrultusunda belirleyecekleri strateji ve uygulama modelleri, sonuca yönelik yapılacak analizlerin doğru okunması, görsel ve işitsel araçların doğru biçimde kullanılarak mümkün olan en geniş kitleye ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kurumsal davranış somut olarak kurum çalışanlarının davranış şekillerinden anlaşılabilecektir. Kâr amacı gütsün ya da gütmesin bütün kurumların ilk temas noktasında gösterdikleri doğal işbirliği, olumlu reaksiyon ve sonrasındaki tutarlılıkları bunun kurumsal bir davranış olduğu yönünde bir algıya ve dolayısıyla güven duygusunun pekişmesine neden olacaktır.[17] Bunun sonucunda ise kurumsal davranıştaki olumluluk kurumsal güvene dönüşerek hedef kitlede de kuruma karşı olumlu bir davranış dizaynına neden olacaktır.

1.1.3.4. Kurumsal Kültür

Kurumların gelişim süreçleriyle birlikte kültürel kimliklerini de oluşturmaları kaçınılmazdır. Kuruluş amaçları, ortaya çıkış süreçleri ve bu süreçlerde edindikleri değerler, kurumun kültürel yapısını şekillendirmekte; içinde bulundukları ekonomik, kültürel, sosyal ve psikolojik koşullar da bu şekillenmede belirleyici etkiye sahip olmaktadır.

Temel olarak kurumsal kültür kurumun kişiliğidir. Kültür, kurum üyeleri tarafından zamanla belirgin bir şekilde hissedilen; kurumun değerlerinin, beklentilerinin, davranışlarının ve normlarının bütününü içermektedir.[18]

Farklı kültürlere sahip bireylerin oluşturduğu kurumlarda ortak değerlerin olması, kurum bütünlüğünü sağlayıcı normların olması ve buna yönelik tutum ve düşüncelerin geliştirilmesi kurum kültürünün oluşumu açısından ihtiyaç duyulan değerlerdir. Oluşturulan bu değerler ile dışarıya uyum sağlanmaya çalışılırken diğer yandan da içeride bütünleşmek hedeflenmektedir.[19]

Sıkı bir hiyerarşik yapıya sahip askerî bir kurum ile bir üniversitenin ya da ticari bir işletmenin kurumsal kültürleri birbirinden tamamen farklıdır.

---

[17] Neslihan Derin, "Kurum İmajının Kurum Kimliği Açısından Açıklanabilirliği: İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi Örneği", s. 161-162.
[18] Emine Hilal Korucu, *Kurum Felsefesinin Yerleştirilmesinde Halkla İlişkilerin Etkisi ve İston Örneği*, s. 21.
[19] Fatma Feriha Baysan, *İnşaat Sektörünün Kurumsallaşma Altyapısının Hazırlanmasında Kurum Kültürü Etkilerinin İrdelenmesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 14. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd343165919e7dff23b227a0fa845d24fd997f8ec7649f09496aab743755a8c65170267ff08052d928e (05.01.2013)

Askerî hiyerarşinin söz konusu olduğu kurumda kural olarak benimsenmiş ve yerleşmiş ilkelerle birlikte kanun ve yönetmelikler kurumsal kültürün belirleyicisi olabilecekken, üniversitelerde benzer ilke ve yasal düzenlemeler söz konusu olmasına rağmen daha özgürlükçü ve kurum çalışanlarının kendilerini daha açıkça ifade edebilmelerine olanak sağlayan bir ortamdan söz edilebilir.

Örneklerde görüldüğü üzere kurumun yapısını etkileyen temel unsur kuruluş amacıdır. Kurumun faaliyet gösterdiği alan kimliğini şekillendirmekte etken olduğu gibi kurumdan beklentileri de şekillendirmektedir. Bu nedenle, kurumsal kültürün kurumsal kimlikten bağımsız olamayacağı söylenebilir.

1.1.4. Kurumsal Kimliğin Etkileri

Kurumsal kimliğin gerek kurum içine gerekse kurum dışına yönelik etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler, kurumun bir bütün olarak içeriden ve dışarıdan nasıl algılandığını göstermekte, kurumun oluşturacağı stratejilerde ve bu stratejilerin uygulanmasında son derece belirleyici olmaktadır.

1.1.4.1. Kurumsal Kimliğin İçe Dönük Etkileri

Kurumsal kimliğin içe dönük etkilerinin temelinde çalışanlar bulunmaktadır. Kurumsal kimlik çalışanlar tarafından benimsendiği takdirde, çalışanları motive etmesi, aynı amaç doğrultusunda hedeflere yönelik uygulamalarda uyum ve bağlılıkla hareket edilmesi gibi yararlar sağlamaktadır.[20]

Kurum çalışanlarının önerilerinin, isteklerinin ve beklentilerinin dikkate alınmasında etkin olan kurumsal kimliğin aynı zamanda, kurum içinde aidiyet ve sadakat duygusunun pekişmesinde de önemli rol oynadığı söylenebilir.

Bütün çalışanlar ortak bir hedef için uğraşırlar ve kurum içinde önemli bir yere sahip olduklarının hissettirilmesini isterler. Aksi takdirde kendi alanlarına çekilirler, bu şekilde çalışanların etkinlikleri ve verimlilikleri azalır. Güçlü bir şekilde işe dâhil edilen çalışanın memnuniyeti ve motivasyonu artar, böylece üretim ve başarı da artmış olur.[21]

Kurumsal kimliği bir imaj çalışması olarak görmek yerine kurum içinde ve kurum dışında uygulanan bir ilke haline getirmenin kurum çalışanlarının memnuniyetini ve verimliliğini de arttıracağını söylemek mümkündür.

---

[20] Mustafa Güven, *Kurumsal Kimlik Yönetiminde Kurum Kültürünün Bileşenlerinin İncelenmesi: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama*, s. 42-43.
[21] Makbule Evrim Gülsünler, "Kurum Kimliği Süreci ve İşleyişi Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma" s. 287.

1.1.4.2. Kurumsal Kimliğin Dışa Dönük Etkileri

Kurum kimliğinin dışa dönük etkileri kurumun çevresine olan uyumuyla doğru orantılıdır. Değişmeyen karakteristik bir imaj oluşturularak hedef kitlenin beklentilerinin karşılanması, dolayısıyla bilinmezlikten kaçınılarak tanınan, güven duyulan ve şeffaf bir kurum haline gelinmesi gerekmektedir. Bu şekilde bilinirlik artacak, olumlu bir imaj oluşturularak şeffaf ve güvenilir olunduğu vurgulanmış olacaktır.

1.2. DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI'NIN KURUMSAL YAPISI

Türk denizcilik tarihinin başlangıcı Anadolu Selçukluları'na dayandırılmaktadır. Ancak bu tarihin önemli bir kısmını, yaklaşık 600 yıl yaşayan ve denizlerde önemli bir güç haline gelen Osmanlı İmparatorluğu oluşturmaktadır. Fatih Sultan Mehmet dönemiyle birlikte başlayan denizcilikteki ilerleme 17. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. 18. yüzyıldan itibaren ise Osmanlı bahriyesinde yenileşme çabaları görülmeye başlanmıştır. Yenileşme çabalarının eğitim alanına da yansımaları olmuştur. Özellikle Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın bu yöndeki gayretleri, günümüzde kurumsallaşma çabası olarak adlandırılabilecek birçok yeniliği kapsamaktadır. Nitekim bu çabaların bir sonucu olarak kurulan Mühendishane-i Bahri Hümâyun ve Mühendishane-i Berri Hümâyun öğrencilerinin kullanacağı kitapların basımı için bir matbaaya ihtiyaç duyulmuş ve DKK yayıncılık tarihinin başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz Mühendishane Matbaası kurulmuştur. Türk yayıncılık tarihinin başlangıcı ve seyri göz önünde bulundurulduğunda, Mühendishane Matbaası'na kadar dayanan DKK yayıncılık tarihinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Mühendishane Matbaası'ndan sonra kurulan Mekteb-i Bahriye Matbaası ve Bahriye Matbaası da bahriyede yayıncılığın kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi ile DKK yayıncılığının standartları oluşturulmuş ve yayıncılığın kurumsallaşması adına önemli bir adım daha atılmıştır.

1.2.1. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Tarihçesi

Türk denizcilik tarihinin başlangıcı Anadolu Selçukluları'na kadar dayandırılmaktadır. Türkler Anadolu'ya girdikten sonra batıya doğru ilerlemeye devam etmişler ve Ege kıyılarına kadar uzanmışlardır. Ege kıyılarında denizcilik faaliyetlerine başlayan Türkler, Emir Çaka Bey'in inşa ettirdiği donanma ile bölgede etkin olmaya çalışmışlar, Alanya ve Sinop'ta da tersaneler kurmuşlardır. Anadolu Selçukluları'nın dağılmasından sonra bölgede kurulan beylikler Osmanlı denizciliğinin temellerini oluşturmuş, Osmanlı Devleti'nin topraklarının büyümesiyle deniz sınırları da genişlemiştir.

Türk denizcilik tarihinin büyük bir kısmını Osmanlı İmparatorluğu dönemi oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık 600 yıllık ömrü göz önünde bulundurulduğunda bu gayet anlaşılabilir bir durumdur. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Türk denizciliğinin seyri de değişmiştir.

Türk denizcilik tarihi, dolayısıyla Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarihi altı dönemde ele alınmaktadır:[22]

1. Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi (XI.- XIV. Yüzyıl)

2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (XIV.-XX. Yüzyıl)

    a. Derya Beyleri Dönemi (1324-1390)

    b. Kaptan-ı Derya/Kaptan Paşalar Dönemi (1390-1867)

    c. Bahriye Nazırlığı Dönemi (1867-1922)

3. Milli Mücadele Dönemi (1919-1922)

4. Bahriye Vekâleti Dönemi (1924-1928)

5. Deniz Müsteşarlığı Dönemi (1928-1949)

6. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Dönemi (1949-)

1.2.1.1. Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi (XI.- XIV. Yüzyıl)

1071 Yılından itibaren Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan önderliğinde Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler öncü beyliklerle Ege ve Marmara kıyılarına da ulaşmışlardı. Bu öncülerden olan Emir Çaka Bey 1081 yılında İzmir'de dönemine göre oldukça modern bir tersane yaptırmış, kürekli ve yelkenli gemilerden oluşan 50 parçalık bir donanma oluşturmuştur. Bu oluşum Türk Deniz Kuvvetleri'nin kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir.[23]

Haçlı Seferlerinin 1096 yılından başlayarak Anadolu üzerinde yoğunlaşması Türkleri büyük baskı altında tutmuş ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin denizlere yönelik faaliyetleri bu nedenle büyük ölçüde engellenmiştir. Bu olumsuzluklara rağmen yine de Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat, Alanya ve Sinop Tersanelerinde gemiler inşa ettirerek filolar kurmuştur. Alaeddin Keykubat döneminde kurulan Alanya Tersanesi, Türklerin kurmuş olduğu ilk organize tersane olarak kabul edilmektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısına dayanamayarak 1308 yılında parçalanmasından sonra özellikle Batı Anadolu'da bir takım uç beylikleri kurulmuştur.[24]

---

[22] http://www.dzkk.gov.tr/turkce/TARİHİMİRAS.php. (13.01.2013)

[23] *Türk Deniz Kuvvetleri "Denizlerin Koruyucuları"*, Soner Polat vd. (hzl.), DKK Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2003, s. 11.

[24] http://www.dzkk.gov.tr/turkce/TARİHİMİRAS.php. (23.01.2013)

1.2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (XIV-XIX. Yüzyıl)

a- Derya Beyleri Dönemi (1324-1390): Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasıyla birlikte Batı Anadolu'da kurulan uç beylikleri (Karesioğulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Candaroğulları) Türk deniz tarihinin hızını kaybeden gelişim sürecine yeni bir ivme kazandırmışlar ve Osmanlı İmparatorluğu denizciliğinin temelini oluşturmuşlardır.

Özellikle Karesi Beyliği (1302-1361) denizlere büyük önem vererek Edincik'te (Bandırma-Balıkesir) kurduğu tersanede inşa ettiği gemilerle Marmara ve Kuzey Ege'de Bizans donanmasının hareket alanını kısıtlayarak bölgede ciddi bir deniz gücü olmuştur. Osmanlı deniz gücünün ilk çekirdeğini de bu beylik oluşturmuştur.[25]

b- Kaptân-ı Derya/Kaptan Paşalar Dönemi (1390-1867): Kaptân-ı Derya/Kaptan Paşa terimi Gelibolu Deniz Üssü'nün 1401 yılında tamamlanmasıyla Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nde ve devlet hiyerarşisinde ilk kez yer almış, Saruca Paşa'da ilk Kaptân-ı Derya olmuştur.[26]

Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda (1402) Timur'a yenilmesiyle her alanda olduğu gibi denizcilikte de duraklama başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet dönemiyle birlikte başlayan ilerleme 17. Yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.

İmparatorluğun siyasi ve idari yapısındaki sorunlara paralel olarak deniz gücü de inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Mezamorta Hüseyin Paşa tarafından 1695'de başlatılan ilk ciddi reform çabalarına rağmen denizlerdeki gerileme durdurulamamış;[27] bir türlü aşılamayan siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle Batı'da hızla gelişen teknolojiye uyum sağlanamamıştır.

Rus Donanmasının 1770 yılında Çeşme'ye yaptığı baskında Osmanlı Donanması ağır bir yenilgiye uğramış, deniz gücünün zayıflaması nedeniyle, ülke toprakları denizci Avrupa devletleri tarafından tehdit edilebilir hale gelmiş;[28] bu durum ise Osmanlı Devletinin gerileme ve çöküşünü hazırlayan en temel öge olmuştur. Çeşme baskınından sonra Osmanlı donanmasını tekrar yapılandırmak için Baron de Tott adlı Fransız mühendis görevlendirilerek yeniden iyileştirme çalışmaları başlatılmıştır.

---

[25] *Türk Deniz Kuvvetleri "Denizlerin Koruyucuları"*, Soner Polat vd. (hzl.), s. 12.
[26] http://www.dzkk.gov.tr/turkce/TARİHİMİRAS.php. (23.01.2013)
[27] *Türk Deniz Kuvvetleri "Denizlerin Koruyucuları"*, Soner Polat vd. (hzl.), s. 14-28.
[28] Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri, Nejat Tarakçı (hzl.), Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, s. 224.

Yenileşme çabaları olmasına karşın önemli bir aşama kaydedilememiş, Sultan Abdülaziz'in denizciliğe gösterdiği özel önem sonucu yeni bir yapılanmaya gidilerek Kaptân-ı Deryalık/Kaptan Paşalık makamı 1867 yılında kaldırılarak yerine 1922 yılına kadar sürecek olan Bahriye Nazırlığı makamı kurulmuştur.[29]

Kaptan-ı Derya/Kaptan Paşa'lar dönemi Türk denizcilik tarihi içerisinde idari yapılanma açısından en uzun süreli dönemdir. Bu dönemde büyük deniz zaferleri yaşanmakla birlikte gün geçtikçe etkinliğini yitiren bir yapıya doğru gidildiği de görülmektedir. Bahriyenin azalan etkinliği, geniş deniz sınırları bulunan devletin bu sınırlarda etkisini kaybetmesine neden olmuştur.

c. Bahriye Nezareti Dönemi (1867-1922): Kaptân-ı Deryalık/Kaptan Paşalık döneminde tersaneye ve donanmaya yönelik olarak yapılan çalışmaların malî ve idarî yönden istenilen sonuçları vermemesi üzerine kaldırılan Kaptân-ı Deryalık makamı yerine Bahriye Nezareti kurulmuştur. Sâdâret makamı tarafından hazırlanan takrir ile Kaptan Paşalık makamı yalnızca Donanmayı Hümâyun'dan sorumlu hale getirilmiş, idari ve mâli işler ise Bahriye Nezareti'ne bağlanmıştır.[30]

Devletin bütün kurumlarında olduğu bahriyede yenileşme çabaları bu dönemde de devam etmiş, ancak hızla değişen siyasal koşullar, ekonomik darboğaz ve iç çalkantılar nedeniyle istenilen sonuçlar elde edilememiştir.

1.2.1.3. Milli Mücadele Dönemi (1919-1922)

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşı'nda yenilmesi sonucunda yeni bir dönem başlamış, Milli Mücadele'nin kazanılmasına kadar olan zaman zarfında Osmanlı idari ve askerî yapıları görünürde var olmakla birlikte işgal kuvvetlerinin kontrolü ve yönetimi altında tamamen etkisiz bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

25 Maddeden oluşan Mondros Mütarekesi'nin 8 maddesinin denizcilik konularını kapsaması ile Osmanlı Donanması fiilen yok edilmiş, gemilerin silah tertibatları sökülerek etkisizleştirilmiş, limanlara el konulmuş, tersane ve tesisler kontrol altına alınmış, lojistik destek sağlayıcı unsurlar yok edilmiş; ordu ve donanma terhis edilerek her türlü silah, araç ve gerece el konulmuştur. Bu dönemde, Bahriye Nezareti

[29] Soner Polat vd. (hzl.), *Türk Deniz Kuvvetleri "Denizlerin Koruyucuları***,** s. 29-30.
[30] *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi*, İ. Bülent Işın (drl.), DKK Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2004, s. 214.

kurumsal olarak varlığını sürdürmesine rağmen hiçbir gücü ve etkisi bulunmamaktadır.[31]

Aynı dönemde Ankara'da TBMM Hükümeti kurulmuş, Milli mücadele döneminin daha önce ifade edilen olumsuz koşulları altında, TBMM Hükümeti tarafından Rusya ile askerî yardım anlaşması sağlanmıştır. Bu anlaşma sonucu TBMM Hükümetine ulaştırılacak olan yardımlar için ağırlıklı olarak deniz yolları kullanılacağından, harekât açısından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne, idari bakımdan ise Milli Müdafaa Vekâleti'ne bağlı olarak Umur-ı Bahriye Müdürlüğü kurulmuştur.[32]

Giderek gelişen, güçlenen ve daha geniş bir alana yayılan deniz gücünün daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuş, bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Umur-ı Bahriye Müdürlüğü'nün teşkilatı yeniden düzenlenerek adı Bahriye Dairesi Reisliği olarak değiştirilmiştir. Dönemin deniz gücünün en üst makamı olan ve 1923-1924 yılları arasındaki geçiş döneminde varlığını sürdüren Bahriye Dairesi Reisliği, idari açıdan Milli Müdafaa Vekâleti'ne, harekât ve eğitim bakımından ise Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne bağlanmıştır.[33]

1.2.1.4. Bahriye Vekâleti Dönemi (1924-1928)

Mustafa Kemal Paşa, 1924 yılında Hamidiye Savaş Gemisi ile yaptığı Karadeniz gezisi dönüşünde, edindiği izlenimler sonucunda Bahriyenin bir bakanlık bünyesinde örgütlenmesini istemiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 29 Aralık 1924 günü kabul edilen 539 sayılı kanunla deniz işlerinin Milli Savunma Vekâleti'nden ayrılıp, Bahriye Vekâleti içerisinde örgütlenmesi kabul edilmiştir.[34]

Yeni yapılanmayla birlikte Bahriye Vekâleti'nin öncelik verdiği konu, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşulları göz önünde bulundurarak, eldeki imkânlar dâhilinde Donanmanın çekirdeğini meydana getirmek olmuştur.[35]

---

[31] İstiklal Harbinde Bahriyemiz, Soner Polat, Figen Atabey, Akın Özdemir (hzl.), Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2003, s. 13, 16, 45.
[32] a.g.e. s. 47; *Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri*, Figen Atabey (hzl.), Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara, 2002, s. 8.
[33] *İstiklal Harbinde Bahriyemiz***,** *Soner Polat, Figen Atabey, Akın Özdemir (hzl.)*, s. 51.
[34] Rasim Ünlü, "Atatürk Döneminde Denizcilik", Zeki Arıkan, Lütfü Sancar (Ed.), *Türk Denizcilik Tarihi C. 2* içinde (195-213), Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 201.
[35] http://www.dzkk.gov.tr/turkce/TARİHİMİRAS.php. (02.02.2013)

1.2.1.5. Deniz Müsteşarlığı Dönemi (1928-1949)

1928 Yılına gelindiğinde bahriyede yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuş, bu nedenle 1928 yılı Ocak ayında Genelkurmay Başkanlığı'nda Milli Müdafaa Vekâletine bağlı olarak Deniz Müsteşarlığı kurulmuştur. Yapılan bu değişiklikle Donanma Komutanlığı idari ve lojistik bakımından Genelkurmay Başkanlığı'na bağlanmıştır.[36]

Bu düzenleme ile idari açıdan bir küçülmeye gidildiği görülmektedir. Deniz Müsteşarlığı Dönemi daha çok, ağırlıklı olarak donanmanın modernizasyonuna, güçlendirilmesine ve eğitime yönelik faaliyetlere önem verilen bir dönem olmuştur.

1.2.1.6. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Dönemi (1949-…)

Milli Mücadele döneminde kurulan Umur-ı Bahriye Müdürlüğü ile dönemin denizcilik ile ilgili işlerinin düzenlenmesi mümkünken, Cumhuriyetin ilanından sonra ülkede gerçekleştirilen köklü değişimden bahriyenin de payını alması kaçınılmazdı. Denizlere ve denizciliğe verilen önemin bir göstergesi olarak kurulan Bahriye Vekâleti hem askerî denizcilik faaliyetlerini hem de ticari deniz faaliyetlerini kontrol etmekteydi. Ancak dönemin şartları gereği, bakanlık düzeyinde yürütülen denizcilik faaliyetleri müsteşarlık düzeyine indirilmiş ve bu dönemde daha çok donanmanın yeniden tesis edilmesine çalışılmıştır.

Amerikan askerî yardımları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin organizasyon yapısı derinden etkilenmiş, NATO'ya da dâhil olunmasıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinde ciddi bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişimin bir yansıması olarak kurulan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, çağın gereklerine ve teknolojiye uyum sağlayan ve teknoloji üreten kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.

Genelkurmay Başkanlığı Karargâhında 1928-1949 arası Deniz Müsteşarlığı olarak temsil edilen Deniz Kuvvetleri, 15 Ağustos 1949 tarihli Yüksek Askerî Şura'da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı olarak yeniden yapılandırılmış; bu yeni yapılandırma ile Türk Deniz Kuvvetleri'nin modern ve güçlü bir yapıya kavuşması yönünde tarihi bir adım atılmıştır.

Marshall Yardımı olarak adlandırılan Amerikan askerî yardımları ordunun yeniden yapılandırılması ihtiyacını doğurmuştur. 1952 Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin

---

[36] Erdinç Sancar "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, Yeniden Yapılanması (1921-1949)", Zeki Arıkan, Lütfü Sancar (Ed.), *Türk Denizcilik Tarihi C. 2* içinde (237-243), Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 2009. s. 241.

NATO'ya üye olmasıyla birlikte, Deniz Kuvvetleri'nin üye ülkelerle ilişkileri artmış; kuvvet yapısı, eğitim doktrini, imkân ve kabiliyetleri gelişerek NATO standartlarında harekât icra edebilen bir yapıya kavuşmuştur.

Deniz Kuvvetlerinin büyümesi ve gelişmesi nedeniyle ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1961 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı teşkilat yapısında değişikliğe gidilerek; Donanma Komutanlığı, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı, Güney Deniz Saha Komutanlığı ve Deniz Eğitim Komutanlığı şeklinde dört ana ast komutanlık oluşturulmuştur. Bu ana ast komutanlıklardan Deniz Eğitim Komutanlığı'nın adı 1995 yılında Deniz Eğitim ve Öğretim Komutanlığı olarak değiştirilmiştir.[37]

Osmanlı İmparatorluğunda 18. Yüzyıldan itibaren sürekli yenileşme çabaları görülmekte; geniş bir coğrafyada hüküm süren devletin bahriye teşkilatının da denizlerde söz sahibi olabilmek adına ülkenin imkânları doğrultusunda yenileşme hareketlerine uyum sağlamaya çalıştığı gözlemlenmektedir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı gibi büyük ve güçlü bir yapının, ülkenin milli çıkarları doğrultusunda denizcilikle ilgili stratejiler oluşturması ve uygulaması, kamuoyunda denizcilik bilincinin oluşturulması yönünde faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın bu günkü kurumsal yapısının, kurumsal işleyişinin ve kurumsal kimliğinin daha iyi anlaşılması açısından hangi aşamalardan geçerek bu günkü yapıya kavuştuğunun bilinmesi, kurumun daha iyi anlaşılması adına bir gerekliliktir.

1.2.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurumsal Kimliği

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı askerî bir kurumdur. Dolayısıyla kurumun işleyişi ele alınırken askerî kimlikten kaynaklanan hiyerarşik yapı ve bu yapıya bağlı olarak oluşan disiplin, kurumun kurumsal yapısının herhangi bir kamu kurumundan ya da özel kurumlardan farklı olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurumsal kimliği ve bu kimliğin oluşturduğu kurumsal kültürü kendi dinamikleri içerisinde değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Deniz kuvvetleri tarih boyunca ülkelerin dış politika unsurlarının en önemli araçlarından biri olmuştur. Ülkelerin güvenliğine sağladığı katkıların yanı sıra uluslararası sulardaki ekonomik çıkarların korunması ve oluşabilecek muhtemel

[37] *Türk Deniz Kuvvetleri "Denizlerin Koruyucuları*, Soner Polat vd. (hzl.), s. 67.

tehditlere karşı caydırıcı olması da deniz kuvvetlerinin önemini arttırmaktadır.

Deniz Kuvvetleri'ne ait savaş gemilerinin açık denizlerde sancak göstermesi, ulusal ve uluslararası liman ziyaretleri yaparak halkla kaynaşması, ziyaretler esnasında halklar arasında dostluklar kurulması ve ülke tanıtımı açısından önemli faaliyetlerdir.

Deniz kuvvetlerinin faaliyetleri barışı koruma, barışı sağlama ve kriz yönetimine katkı sağladığı gibi, aynı zamanda diplomatik yollarla halledilmesi güçleşen sorunların çözümünde ve çatışma ihtimalinin ortaya çıktığı durumlarda da varlığını göstererek ülke çıkarlarına katkı sağlar.[38]

Coğrafi konumu itibariyle stratejik bir kavşakta bulunan ülkemiz, dış ticaretinin % 90'ının deniz yollarıyla gerçekleştirmektedir. Ülkemiz açısından denizlerle ilişkinin bu kadar önemli olması, Deniz Kuvvetlerinin de etkin, güçlü ve caydırıcı bir unsur olarak daima hazır bir vaziyette olmasını gerektirmektedir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ülke menfaatlerinin korunması adına, özellikle son zamanlarda yapılan uluslararası anlaşmalarla, Rusya, Ortaasya ve Ortadoğu enerji kaynaklarının Akdeniz üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasında Doğu Akdeniz'de güvenliğin sağlanması adına önemli bir katkı sunmaktadır. Muhtemel olumsuzluklara karşı her an savaşa hazır vaziyette bulunan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı NATO, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ile birlikte gerçekleştirilen barışı koruma faaliyetlerini de sürdürmektedir.[39]

Deniz Kuvvetleri Komutanlığının silahlı bir güç olması nedeniyle, kurumsal kimliğinin görsel ögelerinin güç temalı olması anlaşılabilir bir durumdur. Kurumun kamuoyunda oluşturmak istediği algı ve bu algının oluşumu için yürüttüğü faaliyetler kendini ifade etme biçimi açısından kurumsal yapısıyla ilişkilendirilebilir.

Deniz Kuvvetleri'nin silahlı gücünü, personel disiplinini, askerî bilgi ve becerilerini göstermeye çalışmasının yanı sıra yürüttüğü birçok başka faaliyet bulunmaktadır. Bu faaliyetler kurumun kamuoyunda daha iyi anlaşılmasını sağlamayı, halk ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki iyi ilişkileri arttırmayı; eğitim, kültür, moral, sağlık v.b. konulardaki sorunları paylaşarak bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik katkı sunmayı, askerliği, denizi ve denizciliği sevdirerek toplumsal gelişime katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

---

[38] http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/bilgesoylesi/bilgesoylesi9.pdf (23.03.2013)
[39] *Türk Deniz Kuvvetleri "Denizlerin Koruyucuları*, Soner Polat vd. (hzl.), s. 80.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı toplumsal gelişime destek faaliyetleri kapsamında gerçekleştirdiği etkinlikleri yedi başlıkta incelemek mümkündür[40]:

a- Eğitim faaliyetleri: Bu kapsamda eğitim destek yardımı yapılmakta, okuma/yazma kursları, bilgisayar kursları, yabancı dil destek eğitimleri, askerlere yönelik okuma/yazma kursları, erbaş ve erler için yetenek kazandırma kursları verilmekte ve eşitli konularda konferanslar düzenlenmektedir.

b. Bakım, Onarım ve Yardım Faaliyetleri: Yardıma muhtaç vatandaşlara giyecek ve gıda yardımı yapılması, ihtiyaç duyan okulların bakım ve onarımının yapılması, huzurevleri ve kimsesizler yurtlarına yönelik bakım ve onarım faaliyetlerinin yapılması, doğal afetler sonucu zarar gören vatandaşlara personel ve iş makinası desteğin sağlanması gibi faaliyetler yürütülmektedir.

c. Birlik ve Beraberlik Yaratıcı Faaliyetler: Kimsesiz çocuklara "Koruyucu Aile/Gönüllü Veli Sistemi" kapsamında veli olunması, bölgesel sohbet toplantılarının düzenlenmesi, bando konserleri düzenlenmesi, spor, kültür ve sanat alanlarında aktiviteler düzenlenerek vatandaşlarla kaynaşılması gibi faaliyetler yürütülmektedir.

d. Çevre Bilinci Yaratıcı Faaliyetler: Doğal hayatın korunması kapsamında, ağaçlandırma faaliyetleri ve kıyı temizliği kampanyaları düzenlenmektedir.

e. Sağlık Faaliyetleri: Sağlık taraması yapılması, hastalara ilaç temini, gıda kontrolü ve su tahlili faaliyetleri yapılmaktadır.

f. Gezi Faaliyetleri: Bu kapsamda; il ve ilçelerin kurtuluş günlerinde gemilere yönelik geziler düzenlenmekte, huzurevleri ve kimsesizler yurtları ziyaret edilmekte ve okul gezileri düzenlenmektedir.

g. Diğer Faaliyetler: Şehit aileleri ziyaret ve gaziler ziyaret edilmekte, şehitliklerin bakımı yapılmakta, engelli vatandaşlara yönelik olarak temsili askerlik etkinlikleri düzenlenmektedir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın "Güç" odaklı kurumsal kimlik inşa etme çabalarının yanı sıra, bu "Güç" ile hiç ilgisi olmayan, hatta çağrışım bile yapmayan pek çok faaliyette bulunduğu görülmektedir. Kurumun varoluş nedeniyle pek de

[40] Seyit Harun Gülşen, Kurumsal ve Toplumsal Gereklilik ve Verimlilik Açısından Türk Silahlı Kuvvetlerinin Uyguladığı Toplumsal Gelişime Destek Faaliyetlerinin İncelenmesi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2009, s. 68-72. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd370f03689c6a7893507ee1ee1f0ac43e26c01ce8a5e86cedf34dbd467dc447e28 (26.03.2013)

örtüşmeyen; sürekli olarak vurguladığı "Güç" kavramının yarattığı "korku-ürküntü" yerine paylaşma, yardımlaşma, şefkat, eğitim ve motivasyon gibi güce dayalı olmayan kurumsal kimlik ögelerini de öne çıkarması dikkat çekicidir.

Bu yönüyle, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın sadece askerî amaçlarla hareket eden bir yapıdan ibaret olmadığı, ülkenin içinde bulunduğu sosyal gerçekliklerle de yakından ilgilendiği ve bu konuda kurumsal bir sorumluluk hissederek üzerine düşeni yapmaya çalıştığı görülmektedir.

1.3. DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI YAYINCILIĞI

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesinin temel nedenleri arasında batıdaki teknolojik gelişmelerin yeterince takip edilmemesi ve eğitim sisteminin bozulmasının yanı sıra ordu ve donanmanın bozulması da gösterilmektedir.

Üst üste kaybedilen savaşlar ve yaşanan toprak kayıplarının önüne geçebilmek amacıyla 18. yüzyıldan itibaren birtakım yenileşme çabalarının olduğu görülmektedir. İmparatorluğun yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu çabaların temel olarak askerî yenileşmeye odaklanması anlaşılabilir bir durumdur.

Osmanlı bahriyesini de etkileyen yenileşme çabalarının Cezayirli Gazi Hasan Paşa döneminde yoğunlaştığı görülmektedir.[41] Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan reformlara göz atıldığında tersaneleri yenilemeyi amaçladığı, Çeşme baskını ile yok olma noktasına gelmiş olan donanmayı yeniden inşa etmek için çalıştığı, Kasımpaşa'da Kalyoncu Kışlası'nı inşa ettirerek mürettebatın düzen içinde olmasını sağladığı ve Mühendishane-i Bahrî'nin kurulmasını sağlayarak eğitimli personel yetiştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Bu dönemde bahriyede görülen yeniden yapılanma çalışmalarının aslında, günümüzde "kurumsal kimlik inşası" olarak adlandırılan kurumsallaşma çabasının bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın kurumsallaşma çabalarının bir sonucu olarak kurulan Mühendishane-i Bahrî'ye ilave olarak Mühendishane-i Berrî'nin de kurulmasıyla burada eğitim gören öğrencilerin ihtiyaç duyduğu ders kitaplarının basımı için bir matbaaya ihtiyaç duyulmuş ve bu nedenle Mühendishane Matbaası kurulmuştur.[42]

Mühendishane-i Bahrî ve Mühendishane-i Berrî'de ihtiyaç duyulan kitap ve risalelerin basımı için kurulan matbaanın kuruluş amacı göz önünde bulundurulduğunda bu günkü Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayıncılığının temellerinin 18. yüzyılın sonlarına dayandığını söylemek mümkündür.

1831-1839 yılları arasında Mekteb-i Bahriye'de kurulan matbaa, Osmanlı bahriye teşkilatı içinde kurulan ilk müstakil matbaa olma özelliğini taşımaktadır. İlerleyen sayfalarda ele alınan bu matbaada, öğrenciler için kitap, risale ve harita

[41] S. Murad Hatip, "Basım-Yayım Hayatındaki 120 Yıllık Bir Dergi Deniz Kuvvetleri Dergisi", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, 2008, S. 603, http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/genel/120YILLIKDERGİ.pdf (20.02.2013), s. 2.
[42] Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, s. 99.

basılmıştır. Matbaanın ticari bir amacının olmaması nedeniyle küçük bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir.

1881 yılında Bahriye Matbaası'nın kurulmasıyla birlikte, bahriyedeki basım işleri dönemin gelişmelerine uygun bir şekilde yapılmaya çalışılmış, matbaada kitap basımının yanı sıra bahriyenin ihtiyaç duyduğu her türlü evrakın da basımı yapılmıştır. Bahriye matbaası kurulana kadar Mekteb-i Bahriye Matbaası üzerinden yürütülen basım faaliyetleri bahriye matbaasının kurulmasıyla daha iyi bir hal almıştır.

Osmanlı bahriyesinde yürütülen basım faaliyetlerinin yanı sıra, ilk Türkçe dergi olan Vakayı Tıbbiye'nin yayımlanmasından 40 yıl sonra 1889 yılında, günümüzde Deniz Kuvvetleri Dergisi olarak yayın hayatına devam eden Ceride-i Bahriyye ve Mecmua-i Fünun-u Bahriyye adında iki dergi yayımlanmaya başlanmıştır. Bu gecikmenin nedeni kanımca Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın bu yayınların yükünü kaldıracak donanıma sahip olmamasıdır. Ayrıca adı geçen dergilerin yayın tarihinin, Bahriye Matbaası'nın kurulup, gerek bina olarak gerekse makine donanımı olarak istenilen seviyeye geldiğini arşiv belgelerinden öğrendiğimiz döneme denk gelmesi, fikrî olarak hazır olunduğunu ancak koşullar uygun olmadığı için harekete geçilemediğini düşündürmektedir.

Mekteb-i Bahriye Matbaası ve Bahriye Matbaası Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve Cumhuriyet'in ilanından sonra da faaliyetlerine devam etmiştir.

Geçmişten günümüze gelişen süreç içerisinde Deniz Kuvvetleri yayıncılığı da çeşitli evrelerden geçmiştir. Başlangıçta askerî öğrencilerin eğitiminde ihtiyaç duyulan ders kitapları ve haritaların basımı için yola çıkılmış, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ihtiyaç duyulan her türlü evrak basımının yanı sıra dergi de yayımlanmaya başlanmıştır.

Ülkenin içinden geçtiği dönemlere paralel olarak bahriyenin yayın faaliyetleri zaman zaman kesintiye uğramıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra bahriye yayınlarıyla ilgili standartlar oluşturularak 1341 (1925) yılında Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi yayımlanmıştır. Ayrıntıları ileride verilecek olan bu talimatname ile bahriye yayınları sınıflandırılarak hangi usuller dâhilinde yayın yapılacağı belirlenmiştir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı basım ve yayım faaliyetleri günümüzde de devam etmektedir. Harita ve notik* yayınların basıldığı Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi

* Seyir emniyet ve kolaylığını sağlayıcı bilgiler içeren yayınlar.

Basımevi ile kitap, dergi, bülten, broşür vb. basıldığı Deniz Basımevi Deniz Kuvvetleri Komutanlığı basım işlerini yürütmektedir.

Araştırmaya konu olan 2002-2012 yıllarına bakıldığında, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın yılda ortalama on kitap yayımladığı görülmektedir. İkinci bölümde ayrıntılarıyla ele alınacak olan bu yayınların akademik ve kültürel değerlerinin olduğu görülmekle birlikte tek biçim bakımından eksiklikleri dikkat çekicidir.

1.3.1. Mühendishane-i Bahri Hümayun

Osmanlı İmparatorluğu'nun deniz savaşlarında üst üste yaşadığı yenilgiler ve Çeşme Deniz Savaşının kaybedilmesiyle ulaşılan nokta, bahriyenin içinde bulunduğu kötü durumun görülmesi ve denizcilik eğitiminin bahriye için bir zorunluluk olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Düzenli bir donanmaya ve Avrupa tarzında teknik eğitim almış, askerî mühendislik konularına hâkim personele ihtiyaç duyulması nedeniyle bu eksikliklerin giderilmesine yönelik bazı adımların atılması kaçınılmaz olmuştur.

Baron De Tott'un hocalığını yaptığı ve aslında bir kurs niteliğini taşıyan[43] Tersane Hendesehanesi 1773 yılında, tam da bu mağlubiyetlerin üzerine kurulmuştur. Ancak bu hendesehanenin istenilen sonucu vermediği ve kısa ömürlü olduğu bilinmektedir. Hendesehanenin başarılı olamamasında dönemin karmaşık siyasal koşullarının yanı sıra o yıllarda devam eden Osmanlı-Rus Savaşı'nın da (1768-1774) etkisinin olduğu söylenebilir.

Bir türlü istenilen seviyeye getirilemeyen ve başarılı olamayan önceki denemelerin[*] aksine nihayet devamlılık sağlayacak olan ilk kurum olarak, Kasımpaşa'da Tersane-i Amire'nin "Darağacı" olarak anılan semtinde Mühendishane-i Bahri Hümayun 1776[**] yılında açılmıştır. Bu okul ile bahriyenin ihtiyaç duyduğu çağdaş mühendislik hizmetlerini sağlayabilmek amaçlanmıştır.

---

[43] Fevzi Kurtoğlu, *Deniz Mektepleri Tarihçesi [1928-1939] İkinci Kitap*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1941, s. 47.

[*] Askerî eğitimin yerleşmesine yönelik olarak daha önce de farklı tarihlerde bazı girişimlerde bulunulmuştur. 1727'de II. Ahmet zamanında, 1734'te I. Mahmut zamanında ve 1759'da III. Mustafa zamanındaki bu teşebbüslerin tamamı savaşlar ve iç karışıklıklar nedeniyle boşa çıkmış ve istenilen sonuç elde edilememiştir.

[**] Farklı isimlerle anıldığı daha önce belirtilen bu okulun kuruluş tarihi ile ilgili olarak da kaynaklarda farklı tarihlere rastlanılmaktadır. Gencer (Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu, s. 24) kuruluş tarihi olarak 1773'ü esas alırken; Beydilli (Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826), s. 23-24), Kurtoğlu (Deniz Mektepleri Tarihçesi [1928-1939] İkinci Kitap, s. 47), Uzunçarşılı (Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, s. 507) 1776 tarihini esas almaktadır. Çoker ise (Deniz Harp Okulumuz 1773, s. I-6) her iki tarihi de zikretmekte ancak hangi tarihi esas aldığı anlaşılamamaktadır. Eser içinde her ne kadar hangi tarihi esas aldığına dair bir ifadeye rastlanılmamışsa da eserinin ismine bakarak Çoker'in 1773 tarihine daha yakın durduğu söylenebilir.

Tersanedeki hendesehane binasının ihtiyacı karşılamaması nedeniyle 1782-1783 yıllarında yeni bir mühendishane binası yaptırılmış ve okul 22 Ekim 1784'de yeni binasında faaliyete başlamıştır. 1795'de iki kısma ayrılan okulun birinci kısmında güverte subayı, ikinci kısmında ise gemi inşa subayı yetiştirilmiştir.[44]

Önceki denemelerin aksine bu okulun devamlılık sağlamasının başlıca nedeni, başta dönemin Kaptan Paşası olmak üzere üst düzey devlet idarecilerinin, askerî alanda çağdaş yöntemlerle ve örgütlenme şekilleriyle verilecek bir eğitime gereksinim duymalarıdır.

Bu alakadarlardan biri olan Derya Kaptanı Koca Hüsrev Paşa ilk kaptanlığı sırasında (1811-1815) Mühendishane-i Bahri'nin ıslahı hakkında bir rapor hazırlamış ancak uygulanmasını sağlayamadan görevinden azledilmiştir.

Koca Hüsrev Paşa ikinci defa aynı göreve getirildiğinde ilk döneminde hazırladığı raporu tekrar gündeme getirerek 1825 yılında Sâdâret'e göndermiştir. Koca Hüsrev Paşa'nın Mühendishane-i Bahri ile ilgili bu ısrarı, geçmişte kaybedilen deniz savaşlarında eğitimsiz askerin rolünü iyi bilmesi ve bahriyede eğitimin gerekliliğine olan inancının bir göstergesi gibi görünmektedir.

Sırp ve Yunan isyanlarının yaşandığı bir dönemde 1821 yılında Kasımpaşa'da meydana gelen yangında okul binası da yanmış ve 1822 yılında tersanede Parmakkapı civarında bulunan Errehane (Bıçkı yeri) binası tadilattan geçirilerek okul buraya taşınmıştır.[45]

II. Mahmut döneminde (1808-1839) Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması (1826) yeni bir ordu kurma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Askerî amaçlarla kurulan en eski fen okulu olma özelliğini taşıyan mühendishanenin genişletilerek, deniz ve kara eğitiminin birbirinden ayrılması gerektiği fikrinin bu dönemde ortaya çıkması ve Mühendishane-i Bahri ile Mühendishane-i Berri'nin ayrılarak müstakil birer okul haline getirilmesi, yeni durumun meydana getirdiği bir zorunluluk olarak görünmektedir.

1834 yılına gelindiğinde, kuruluşunun üzerinden neredeyse 60 yıl geçmesine rağmen okulun eğitim politikasının henüz netleştirilemediği, öğrenci sayısı ve öğrenim süresi ile ilgili değişiklikler yapılmaya devam edildiği görülmektedir.

[44] http://www.dho.edu.tr/ (17.02.2013)
[45] http://www.dho.edu.tr/ (17.02.2013)

Bu değişikliklerin bir sonucu olarak yer sıkıntısının tekrar baş göstermesi nedeniyle okulun seyr-i sefain (gemi seyri) kısmı 1834 yılında Heybeliada'daki Kalyoncu Kışlası'na nakledilmiştir. Zor şartlar altında öğretime devam etmeye çalışan okul 1838 yılında, şimdiki Deniz Hastanesi'nin bulunduğu yerde yapılan binaya taşınmış ise de 1850* yılında tekrar Heybeliada'ya taşınmıştır.[46]

1853 yılında okulda idadi sınıflar açılarak öğrencileri mesleğe hazırlayıcı derslerin verilmesi amacıyla dört yıllık öğrenim gerekli görülmüştür. 1865 yılında İstanbul'da askerî yüksek okullara öğrenci yetiştiren Harbiye, Mühendishane, ve Tıbbiye idadileri ile birlikte Mekteb-i Bahriye idadi sınıfları birleştirilerek Mekteb-i İdadi-i Umum-i adını almıştır.[47]

1868 yılında bu uygulamadan vazgeçilmiş ve okullar tekrar eski hallerine döndürülmüştür. Bu dönemde Mekteb-i Bahriye'nin dört yıl idadi, iki yıl harbiye ve iki yıl denizde eğitim gemisinde olmak üzere sekiz yıl eğitim veren bir okul olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

1875 yılında okulun idadi kısmına öğrenci yetiştirmek üzere Rüştiye-i Bahri açılmıştır. İdadi kısmına alınan öğrencilerin askerî ve fenni eğitimlerinin zorluğu nedeniyle uyum sağlamakta zorlanacağı düşünüldüğünde, daha erken bir yaşta bu eğitime başlamalarının isabetli bir karar olduğu ortadadır. Ancak bu uygulamanın okulun kuruluşunun üzerinden 100 sene geçtikten sonra başlamış olması ise düşündürücüdür.

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar herhangi bir gelişme görülmeyen okulda, Meşrutiyet'in ilanından sonra Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın başlattığı kurumsallaşma çabalarının bir ürünü olduğu düşünülen Tedrisâtı Bahriye Müdürlüğü kurulmuştur. Böylece bahriyede eğitim işleri diğer işlerden ayrılmıştır.

Tedrisâtı Bahriye Müdürlüğü'nün kurulmasıyla öğretim sistemi tamamen değiştirilmiş, 1911 yılında ders nazırı olarak atanan Holland Bey'in gayretleri ile okul İngiltere Bahriye Mektebi seviyesine getirilmeye çalışılmıştır.[48]

---

* Mekteb-i Bahriye 1850 yılından sonra, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki zorunlu yer değişikliği dışında Heybeliada'da kalmıştır (Deniz Harp Okulu 1984 yılında Tuzla'ya taşınmıştır ancak Deniz Lisesi hâla Heybeliada'da eğitim/öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir).

[46] *Deniz Harp Okulumuz 1773*, Fahri Çoker (hzl.), Deniz Basımevi Müdürlüğü, 7. Baskı, İstanbul, 2006, s. I-15.

[47] a.g.e. s. I-15.

[48] a.g.e. s. I-19-20.

Balkan Savaşı yıllarında, 1909'dan beri uygulanan eğitim/öğretim sisteminde değişikliğe gidilmiştir. Buna göre, 4 yıl eğitim alarak Mekteb-i Bahriye'den mezun olan öğrenciler okul gemilerinde 1 yıl eğitim alacak, arkasından donanmada görev alarak 3 yıl süre ile mühendis (teğmen) olarak eğitim görüp daha sonra üsteğmen rütbesi ile göreve başlayacaklardır.[49]

Bahriyenin ihtiyaçları doğrultusunda, eğitim alanında atılan adımlar Birinci Dünya Savaşı Yıllarında da devam etmiştir.

İlk deniz uçağının alındığı 1914 yılında Mekteb-i Bahriye'de deniz tayyareciliği sınıfı kurularak, tayyareci ve tayyare rasıdı (gözetleyen, dikkatle bakan) olmak isteyen güverte ve çarkçı sınıflarındaki üsteğmen ve yüzbaşılar için Yeşilköy'deki Kara Tayyare Mektebi güneyinde, günümüzde Hava Harp Okulu'nun bulunduğu sahilde (İstanbul-Yeşilköy) Deniz Tayyare Mektebi kurulmuştur. Savaşın başında eğitim için Almanya'ya gönderilen üç bahriye subayının okula atanmasıyla Deniz Tayyare Mektebi'nin kuruluşu tamamlanmıştır. İstanbul'un işgali ile birlikte, 18 Ekim 1920 tarihinde personelinin tamamına yakını Merkez'e atanan Deniz Tayyare Mektebi'nin faaliyetlerine son verilmiştir.[50]

Türk havacılığının teşkilatlanma çabalarının bile daha çok yeni olduğu bir dönemde Mekteb-i Bahriye'de deniz tayyareciliği sınıfının kurulmuş olması oldukça ileri bir uygulama olarak görülmektedir. Bu uygulamanın devamında Deniz Tayyare Mektebi'nin kurulması ise bahriyedeki eğitim anlayışının olumlu yönde bir değişim içinde olduğunun ve yeniliklere açıklığının bir göstergesidir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni bir devlet oluşturma yolundaki çabalar bahriye teşkilatının da yeniden yapılandırılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu yapılanma sonucu 1924 yılında Bahriye Vekâleti kurulmuş, Bahriye Mektebi[*] de buraya bağlanmıştır. 1924 yılındaki Eğitim Birliği Yasası (Tevhid-i Tedrisat Yasası) gereğince bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve Bahriye Mektebindeki eğitim lise düzeyine indirilmiştir.

1924 yılında makine, güverte ve kâtip sınıflarında okutulmak üzere öğrenci alan Bahriye Mektebi, 1928 yılında Deniz Lisesi adını alarak askerî lise müfredatına uygun

[49] http://www.dho.edu.tr/ (17.02.2013)
[50] *İki Mavi "Türk Deniz Havacılık Tarihi"*, Kubilay Tankurt vd. (hzl.), Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2007, s. 58.
[*] Mekteb-i Bahriye Cumhuriyetin ilanından sonra Bahriye Mektebi olarak anılmaya başlanmıştır.

eğitim vermeye başlamış, ancak bu durum iki yıl sürmüştür. 1930 Yılında Heybeliada'daki Deniz Lisesi ve Deniz Çekirdek Okulu* birleştirilmiş ve Deniz Harp Okulu ve Lisesi olmuştur.

2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Mersin'e taşınan okul, 1946 Eylül'ünde tekrar Heybeliada'ya taşınmıştır. 1984 yılına kadar eğitim sisteminde ve süresinde çeşitli değişiklikler yapılmış, 1984 yılında eğitim-öğretim sistemi yeniden değerlendirilerek dönemin bilimsel ve teknolojik şartlarına uygun olarak yeniden yapılandırılmıştır.

Heybeliada'daki yerin ihtiyaçları karşılayamaması nedeniyle 1977 yılında Tuzla'da yeni bir okul inşaatına başlanmış, 1985 yılında Deniz Harp Okulu eğitim/öğretime burada başlamıştır. 1991-1992 Eğitim/öğretim yılından itibaren lisans düzeyinde eğitim verilmeye başlanmış, böylece okuldan mezun olan subayların dışarıdan lisans tamamlama gereksinimleri ortadan kalkmıştır.

1992-93 yılından itibaren sivil lise mezunlarından kız öğrenciler alınmaya başlanmış, 1993-1994 yılından itibaren ise özellikle Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere müttefik ülkelerden misafir askerî öğrenci alımına başlanmıştır.

2000 Yılından itibaren dokuz bölümde mühendislik diploması verilmeye başlanmış, 2001-2002 yılından itibaren ise lisansüstü eğitim/öğretim vermek ve bilimsel araştırmalar yapmak üzere Deniz Bilimleri ve Mühendisliği Enstitüsü kurulmuştur.

Deniz Harp Okulu 2004 yılından itibaren ERASMUS projesine dâhil olmuş, 2004-2005 yılından itibaren ise Sahil Güvenlik Komutanlığı adına yetiştirmek üzere öğrenci almaya başlamıştır.

1.3.2. Mühendishane Matbaası

Mühendishâne-i Bahrî kurulduğunda burada yalnız hesap/aritmetik, coğrafya ve harita dersleri okutulurken, daha sonra tabiye ve hendese dersleri de ilave edilerek eğitim alanı genişletilmiştir.

Bu dönemde, Fransız hocaların verdiği ders notları Kirkor Efendi ve Mihran Efendiler tarafından Türkçe'ye çevrilip elle çoğaltılarak öğrenciye verilmekteydi.

* Lise seviyesinde eğitim veren okulun Harp Okulu seviyesine çıkartılması için 1928-1929'da bir grup öğrenci Harp Okulu'nun çekirdeğini oluşturacak ilk öğrenciler olarak eğitime alınmıştır.

Eğitimin devamlılığı için temel ihtiyaç olan kitapların matbaa kurulmadan önce nasıl sağlandığına dair bir örnek olan "Turuguet"in tabiye kitabı Türkçeye çevrilerek, Fransız elçisinin gayretleriyle 1782'de Fransa Elçilik Matbaasında basılmış ve öğrencilerin eğitiminde kullanılmıştır.[51]

Mühendishane-i Bahrî'de verilen eğitimin kesintiye uğramadan devam etmesi, okulda askerî kara eğitiminin de verilebileceği düşüncesini doğurmuş ve bu nedenle III. Selim zamanında (1789-1807) Mühendishane-i Berrî açılmıştır (1795).

Mühendishâne-i Berrî'nin açılmasıyla birlikte öğrenci sayısı, ders sayısı ve ders çeşitliliği artmış ve bu nedenle eğitim içeriğinin değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Hendesehanenin kurulmasıyla iptidai bir kurs şeklinde başlayan eğitimin giderek, devletin deniz ve kara ordularında ihtiyaç duyduğu nitelikli personeli yetiştirmeye çalışan bir yapı halini almaya başladığı görülmektedir.

Okuldaki yeni yapılanma bir matbaa ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç üzerine, Reisü'l Küttab Mehmed Raşid Efendi ve Vakanüvis Vasıf Efendi tarafından satın alınarak işlerlik kazandırılan ve Fransız elçiliği tarafından satın alınmak istenen İbrahim Müteferrika matbaasının bakiyesi devlet tarafından satın alınmıştır.[52] Matbaanın satın alınmasıyla Mühendishânede yetiştirilecek olan öğrencilerin "*fenn-i hendese üzere Humbara atmak, Lağım hafr etmek ve kal'a ve tabya ve köprü yapmak ve metris almak misüllü sanaâyi'i*" öğrenebilmeleri için, ihtiyaç duyulan hendese ve hesaba dair kitap, risale ve cetvellerin kısa sürede sağlanması hedeflenmiştir.

Özellikle haritalı, cetvelli ve şekilli kitapların elle çoğaltılmasındaki zorluk ve sakıncalar, bu tür kitapların çoğaltma esnasında "*tagayyür ve tebeddül*" (değişmek ve başkalaşmak) geçirebilecekleri ihtimalinden dolayı, tek tip olarak standart, hatasız kısa

sürede ve çok sayıda kitap basılması esas alınmıştır. Mühendishanenin zemin katında tahsis edilen yerde gerekli düzenlemeler yapılarak, riyasetine mühendishane müderrislerinden Abdurrahman Efendi'nin tayin edildiği Mühendishâne Matbaasının kuruluşu gerçekleştirilmiştir (1797).[53]

---

[51] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1948, s. 508.
[52] www.yazmakutup.gov.tr/rasitefendi/kimdir.html (26.10.2013)
[53] Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, s. 99.

Kuşkusuz matbaayı kurmak kadar onu işletebilmek de önemlidir. Özellikle dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda matbaaya işlerlik kazandıracak olan bir kitabın hazırlanmasının alacağı süre ya da bir eserin çevrilmesinin alacağı süre kadar bu eserlerin dizilmesinin ve basılmasının da ayrıca uzun zaman alacağı ortadadır. Mevcut durumda, yukarıda kuruluş amacı belirtilen matbaanın başlangıç için bir yayın planının olup olmadığı merak konusudur. Mühendishanedeki eğitimde kullanılacak olan kitaplar daha önceden yazılmış mıdır, bu amaçla çeviri yapılmış mıdır, yoksa ders notu olarak hazırlanan risaleler toplanarak kitap haline mi getirilmiştir? Başka bir araştırmaya konu olabilecek bu soruların yanıtlarını bulmak kuşkusuz, Mühendishane matbaasının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

1798'de Fransa'nın Mısır'a saldırmasıyla Osmanlı İmparatorluğu Fransa'ya savaş ilan etmiş ve ülkedeki Fransız mallarına el koymuştur. El koyulan malzemeler arasında bulunan matbaa levazımatının beğenilmesi üzerine bu malzemeler Başmuhâsebe'ye kaydedilerek Mühendishâne Matbaasına taşınmıştır. Fransa ile olan savaş 1802 Paris Antlaşması ile sona ermiş; antlaşmanın VI. Maddesi gereğince savaş sırasında el konulan malların karşılıklı iadesi söz konusu olduğundan, Fransa Maslahatgüzarı'nın başvurusu üzerine matbaa ile ilgili malzemeler iade edilmiştir[54]

Mühendishanede olduğu gibi matbaa da yer sorunuyla karşı karşıya kalmış ve kısa aralıklarla taşınmak zorunda kalmıştır. Bu durum, devletin idari kadrolarında yeni uygulamalara karşı bir ilginin olduğunu göstermekle birlikte, planlamaya dair algılarının henüz yeterli seviyede olmadığını düşündürmektedir.

Mühendishânenin zemin katının dar gelmesi nedeniyle Mühendishâne Matbaası 1802 yılında Kapalı Fırın semtine taşınmış, buranın da dar gelmesi üzerine aynı yıl içinde Üsküdar'a, Selimiye Vakfı arazisi üzerine yaptırılan yeni ve büyük bir binaya taşınmıştır. Bazı kaynaklarda matbaanın bu taşınma esnasında alet ve edevatının bir kısmını geride bıraktığı, dolayısıyla eski yerinde de basım faaliyetlerinin devam ettiği belirtilse de, konuyla ilgili en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Beydilli'de bu bilgi "*Mühendishâne'de mevcud bütün basım alet ve edevât bu yeni matbaaya taşınmıştır*" şeklinde ifade edilmektedir.[55]

[54] a.g.e. s. 100.
[55] Kemal Beydilli, Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826), s. 136.

Matbaanın Üsküdar'a taşınmasından sonra bazı yapısal değişiklikler geçirdiği görülmektedir. Üsküdar'a taşınması nedeniyle Üsküdar Matbaası olarak anılan matbaada bu dönemde işletme usulü değiştirilmiştir. Mühendishânede iken devlet tarafından ödenen maaş ve yevmiyelerin ödenmesine son verilerek, matbaaya bir sermaye tahsis edilmiş, kâr ve zarar hesabıyla çalışan bir kamu kurumuna dönüştürülmüştür.

Yeni işletme modeliyle birlikte matbaanın basım tekeli haline getirildiği görülmektedir. Gerek devletin gerekse piyasanın ihtiyaç duyacağı her şeyi basma yetkisi olmasına rağmen (Gayr-i Müslimler için dini yayınlar dâhil) 1807 yılında faaliyetlerini durdurarak kapanma noktasına gelmesi nedeniyle, matbaada bu işletme modelinin başarılı olduğu söylenemez.

Matbaanın içine düştüğü zor durumdan kurtulmasının çaresinin arandığı bu yıllarda yapılan incelemeler sonucunda, matbaa yönetiminde değişikliğe gidilmiş ve kapanması engellenmiştir. Buna rağmen matbaa faaliyetlerine ancak bir yıl daha devam edebilmiştir.

Matbaanın kapanma noktasına gelmesi yeni yapılanmanın işlememesinin bir sonucu olarak düşünülebilir. Zira dönemin kültürel ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda, yeni işletme modelinin daha fazla devam edememesi o günün şartlarına göre anlaşılabilir bir durumdur. İçine düştüğü krizden sonra matbaa Hacegândan Âlî Efendi'ye ihale edilmiştir. 1808 isyanında ciddi şekilde zarar gören matbaanın 1814 yılında tekrar taşınması gündeme gelmişse de bu işlem gerçekleşmemiştir. 1817 yılında matbaayı devralan Abdurrahim Mûhib Efendi (eski Paris büyükelçisi, defter emîni, Tabhâne-i Âmire Nazırı) 1821 yılında ölene kadar matbaayı işletmiştir. Mûhib Efendi'den sonra matbaayı devralan Cebehâne Nazırı İbrahim Sâ'ib Efendi'nin inhası (bir memurun üst makama bir hususu resmen bildirmesi) doğrultusunda 1823 yılında taşınma hazırlıkları başlamış ve matbaa 1824 yılında İstanbul tarafındaki Kaptan Paşa Hamamı'na nakledilmiştir.[56]

[56] Kemal Beydilli, Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826), s. 141, 143-145.

1.3.3. Mekteb-i Bahriye Matbaası

Osmanlı Devleti'nin siyasi ve kültürel birliğini muhafaza etmek ve devamını sağlamak için Batı'nın bilim ve tekniğinden faydalanılması gerektiğinin anlaşılmasıyla, XVIII. yüzyıldan itibaren devletin üzerinde durduğu en önemli konunun ıslahat meselesi olduğu görülmüştür. Yenileşme çabalarının eğitim alanına etkileri kaçınılmaz olmuş, bu hareketlerin bahriyeye yansımasının bir örneği olarak Mühendishane-i Bahri Hümayun kurulmuştur.

Tersane ve donanma için ihtiyaç duyulan personelin yetiştirilmesi bakımından en önemli kurum olan Mühendishane-i Bahri Hümayun, Tanzimat döneminde bazı yeni tedbirlerle daha faydalı hale getirilmeye çalışılmıştır.

Mühendishane-i Bahri Hümayun'u geliştirmeye yönelik çabalardan biri olarak kurulan Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın[*] kuruluşu ile Osmanlı bahriyesinde yayıncılık faaliyetleri başlamıştır. Ders kitabı, harita ve senelik imtihan cetvellerinin basıldığı matbaaya dair ayrıntılar aşağıda ele alınmıştır.

Değişen ihtiyaçlar doğrultusunda Osmanlı bahriyesine yönelik iyileştirme çabaları kapsamında, İngiliz Amirallik Dairesi'nin müsaadesiyle Osmanlı bahriyesinde komuta görevi alan Walker Sir Baldwin Vahe, ilk olarak bahriyede verilen eğitimi inceleyerek Mekteb-i Bahriye'nin durumu hakkında bir layiha (rapor) hazırlamıştır.[57]

Mekteb-i Bahriye'nin eğitim sistemi hakkında kapsamlı bir inceleme yapan Walker, öğretmen azlığı, eğitim müfredatı gibi konuların üzerinde durmakla birlikte, bunların yanı sıra öğretim faaliyetlerinde kullanılacak olan kitap, harita ve diğer malzemenin kısa sürede elde edilebilmesi ve öğrenci adedince olması gerekliliğinden yola çıkarak okulda bir matbaanın olması gerektiğini layihasında belirtmiştir. Walker'in layihasında belirtilen diğer hususlar Osmanlı eğitim sisteminin içinde bulunduğu durumun anlaşılması açısından da oldukça önemlidir.

Layihanın matbaa ile ilgili olan kısmı aşağıdaki gibidir:[**]

"...mektebi mezkûrda litografya ve tabaatı adiyye tezgâhları olmakla hurufat dahi tedarik olunsa tedris olunan kütübün tab ve temsili mümkün olacak ve bir şakirdin

---

[*] Mekteb-i Bahriye kısmında belirtildiği üzere, Mekteb-i Bahriye aynı dönemlerde bile farklı adlarla anılmaktadır. Bu nedenle araştırmada; okul Mekteb-i Bahriye, matbaa ise Mekteb-i Bahriye Matbaası olarak anılacaktır.

[57] Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 246, 247.

[**] Alıntı olması nedeniyle, 58 ve 59 numaralı dipnotları oluşturan paragraflardaki yazım hataları düzeltilmemiştir.

tederrüs eyl(e)diği fenne dair olan kitabdan mahrum olacağı ecilden müzayekaya düçar olup müddeti tahsili uzayacağı derkâr olmakla tabı kütüpte iktiza eden hurufatı ve levazımatı saire tedarik olunup teksiri kütübe şürû olunması"[58]

"…Umuru bahriyeye dair türkîden olarak kitap teksiri emrinde her nevi teshilât ve teşvikâtı mucib olacağından mekteb-i mezkûrda kitap ve harita tab'ına iktiza eden kâffe-i alât cem ve tertib olunup fenni mezkurdan bahseden türkiyyül ibare gerek tasnif ve gerek tercümeden arzu eden kimesneye kitabın kıt'asile keyfiyatı sairesine nisbeten muayyen meblağın tarafı eşrefi şahaneden ihsan ve bu hususun takvimi vekaiye dercolunması"[59]

Layihanın basım ile ilgili kısmından da anlaşılacağı üzere, basım işleri Batılı eğitim sisteminde öğretim faaliyetinden ayrı düşünülmemiş, bilakis öğretimi geliştirici, dolayısıyla da tamamlayıcı bir unsur olarak öne çıkmıştır.

Kurtoğlu, layihanın hangi yıl hazırlandığıyla ilgili olarak; "*Bu layihanın hangi yıl verildiği işaret edilmemiş ise de; Fransızca okunmasından dolayı*[**] *1260 H.'den evvel olduğuna şüphe yoktur.*"[60] demekte; Gencer, Walker'in 1839 sonlarına doğru Osmanlı bahriyesinde görev aldığını, hazırladığı layihayı Kaptan Paşa'ya sunduğunu, buradan da bir takrirle Sadâret'e iletildiğini ve daha sonra Padişah'a arz olunduğunu belirtmektedir.[61]

Sadrâzam'ın konuyla ilgili olarak Padişah'a arz ettiği takrir (bir öneriyi resmî olarak yazı ile bildirmek) aşağıdaki gibidir:

"Mekteb-i Bahriyye-i Şâhâne'nin ba'zı mevâd-ı nizamiyesine dair İngiltere'lü Walker nâm kapudânın kaleme almış olduğu layiha, ol bâbda devletlu Kapudan Paşa hazretlerinin bir kıt'a tezkiresi ile beraber manzûr-ı menfur cenâb-ı pâdişâhî buyrulmak

---

[58] Fevzi Kurtoğlu, *Deniz Mektepleri Tarihçesi [1928-1939] İkinci Kitap*, s. 20.
[59] a.g.e. s. 22.
[**] Layihanın hazırlandığı 1840 yılında Mühendishane-i Bahri Hümayun'da zorunlu yabancı dil olarak Fransızca okutulmaktadır. 1847 yılında Mekteb-i Bahriye nazırlığına getirilen Mustafa Paşa okulda yaptığı inceleme sonucu bir rapor hazırlamış ve Fransızcanın isteğe bağlı İngilizcenin ise zorunlu olması gerektiğini belirtmiştir. Kurtoğlu (s. 24), okulda zorunlu yabancı dil dersi değişikliğinin ne zaman yapıldığıyla ilgili olarak "Layihanın ve meclis mazbatasının Meclis-i Vükelaca kabul ve iradesi istihsal edilmiş olduğuna göre ıslahatın birbiri ardınca tatbik edildiğine şüphe yoktur." diyerek 1847 tarihini işaret etmektedir. Bu değişimi basit bir değişiklik olarak görmemek gerekir. Bu değişim aynı zamanda, Osmanlı Devleti üzerindeki Fransız etkisinin azaldığını ve İngiliz etkisinin giderek arttığını göstermektedir.
[60] Fevzi Kurtoğlu, *Deniz Mektepleri Tarihçesi [1928-1939] İkinci Kitap*, s. 23.
[61] Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, s. 247-248.

üzere irsâl-i sûy-ı vâlâ-yı müşîrileri kılınmış, lâyihâ-i mezkûrda muharrer mevâd-ı nizâmiye sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şâhânede mekteb-i mezkûr şâkirdanının, tahsil-i fûnûn-ı ma'arifte mümarese ve ma'lûmâtlarını müstelzim olacağı rütbe-i bedâhette bulunmuş olmağla muvafık irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâneye buyurulur ise icrâ-i iktizasına ibtidar olunacağı beyâniyle tezkere-i senâverî terkîmine mübâderet kılındı efendim."

*U*ygun görülmesi halinde Walker'in layihasının süratle uygulanacağı ve burada belirtilen hususların öğrencinin maharetini ve bilgisini arttıracağı belirtilerek, padişahtan müsaade istenmektedir. Sâdâret makamının Padişah'a arz ettiği bu takrir üzerine bir irade çıkmış ve bu iradede de: "*...Lâyihadaki hususların pek iyi ve yolunda görüldüğü ve derhâl icrâsı cihetine gidilmesi..."* denilerek, derhal uygulamaya geçilmesi istenilmiştir.[62]

Layihanın hazırlanması ile padişaha arz edilmesi ve padişah iradesinin çıkması arasındaki zaman aralığının kısalığı, dönemin idarecilerinin bu tür yeniliklerin önemini kavradığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Walker'in layihasında belirtilen matbaa ile ilgili yapılan araştırma sonucunda, matbaanın kuruluş yılı ile ilgili olarak çeşitli kaynaklarda farklı tarihlere rastlanılmıştır.

Bu kaynaklardan Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz İhtisas Kütüphanesi'nde bulunan, Bahriye Matbaası ressamı Hüsnü Tengüz'e ait el yazısı risalede[*] Tengüz, Bahriye Matbaası ile ilgili bilgi verirken *"...Mekteb-i Bahriye matbaası ise daha eskidir. Sultan Mecid ve Sultan Aziz zamanlarında riyaziye ve coğrafya gibi ders kitabları ve mektebin senelik imtihan cedvelleri, harita ve sairenin hep bu matbaada basılmış olmasına nazaran Mekteb-i Bahriye matbaasının Deniz matbaasından yarım asır daha evvel iş yapmış olması muhakkaktır.*" demektedir.[63]

Bahri Noyan'ın *Hayat Tarih Mecmuası*'nda yayımlanan "Deniz Matbaasının Tarihçesi*"*[64] adlı makalesinde de yine yukarıdakine benzer ifadeler kullanılmaktadır. Makalede, matbaanın 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kasımpaşa'da

[62] Ali İhsan Gencer, Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867), s. 248.

[*] Henüz yayınlanmamış olan ve Bahriye Matbaası bölümünde de ele alınacak bu risale, İskender Pala'nın hazırladığı Osmanlı Bahriyesinin Mazisi adlı Hüsnü Tengüz'e ait resim albümünün önsözünde risale olarak anılmaktadır. Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz İhtisas Kütüphanesi kayıtlarında da aynı şekilde "Deniz Matbaasının Tarihçesi adlı el yazması risale" olarak geçmektedir.

[63] Hüsnü Tengüz, Deniz Basımevinin Tarihçesi, Eski Türkçe El Yazması Not Defteri, Nurcan Bal (tez için çev.), [t.y.], Deniz Müzesi Deniz İhtisas Kütüphanesi, Db.No. 11297.

[64] Bahri Noyan, "Deniz Matbaası'nın Tarihçesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, C. 1, S. 6 (1969), s. 36.

Divanhâne'nin zemin katındaki bir odada matbaa ve mücellithane olarak faaliyet gösterdiği belirtilmektedir.

İ. Bülent Işın'ın hazırladığı, *Osmanlı Bahriyesi'nin Kronolojisi* adlı eserde yalnızca Walker'in layihasındaki Mekteb-i Bahriye'de matbaa kurulmasıyla ilgili olan kısma atıf yapılmaktadır.

1950'li yıllarda Deniz Basımevi müdürlüğü yapmış olan Ahmet Şenyiğit ise, matbaaların kuruluş tarihini verirken; *"...1840'da Ceridehâne, 1846'da Tıbbıye ve Adliye Mektebi, 1849'da Askeriye ve Bahriye matbaaları kurulmuştur.*" demektedir.[65]

Jale Baysal'ın, *Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar* adlı eserinde ise, Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın kuruluş yılı olarak 1842 tarihi verilmektedir.[66]

Konuyla ilgili olarak incelenen bir başka kitap ise, Cevat Ülkekul tarafından hazırlanan *Türk Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Çalışmalarının 1909 Öncesi Tarihi*[67] adlı eserdir. Mekteb-i Fünûn-u Bahriye-i Şahane'nin 1828 sonrası gelişim sürecinin anlatıldığı eserde harita tersimi ve matbaaya verilen önem belirtilmekte, okul matbaasında çok önemli haritaların basıldığından bahsedilmekte ancak matbaanın kuruluş tarihine dair herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Alpay Kabacalı'nın hazırladığı *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii* adlı eserde ise, ders kitabı gereksinimini karşılamak üzere 1842'de Mekteb-i Bahriye'de basımevi kurulduğundan bahsedilmektedir.[68]

Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın kuruluş yılı olarak bir taraftan 1830 ile 19. Yüzyılın ikinci yarısı denilerek 1850 sonrası işaret edilmekte, diğer taraftan ise 1842 ve 1849 tarihleri verilmektedir. Belirtilen bu tarihler içerisinde, kesin bir tarih vermemekle birlikte, Hüsnü Tengüz'ün işaret ettiği 1830'lar matbaanın kuruluşuyla ilgili en gerçekçi tahmin olarak görülmektedir. Walker'in 1839 sonlarında Mekteb-i Bahriye'de yaptığı inceleme sonucu hazırladığı layihada okulda birtakım basım aletlerinin olduğu belirtilmektedir. Söz konusu litografya (taş baskı) ve tıbaat-ı adiye tezgâhı (kıymetsiz baskı tezgahı) layihanın hazırlanmasından önce okulda bulunduğuna göre Mekteb-i

[65] Ahmet Şenyiğit, "Basımevi Haberleri", *Donanma Dergisi*, C. 65, S. 402 (1953), s. 234.
[66] Jale Baysal, *Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968, s. 47.
[67] Cevat Ülkekul, *Türk Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Çalışmalarının 1909 Öncesi Tarihi, (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın Yüzüncü Kuruluş Yılına Armağan)*, Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi, İstanbul, 2009, s. 48.

Bahriye Matbaası'nın kuruluşunun (Osmanlıda taş baskı usulünün ilk olarak 1831'de Cayol kardeşler tarafından uygulanmaya başladığı göz önünde bulundurulduğunda) 1831 ile 1839 tarihleri arasında gerçekleştiği muhakkaktır.

Deniz Müzesi Deniz İhtisas Kütüphanesi'nde bulunan 1840 tarihinde Mekteb-i Bahriye Matbaası'nda basıldığını bildiğimiz haritalar[69] matbaanın bu tarihte gayet işler bir vaziyette olduğunu göstermektedir.

Osmanlı'daki basım hareketlerinin gelişimindeki yavaşlığı göz önünde bulundurduğumuzda, daha kuruluşunu bile tamamlayamamış olan bir okulda matbaa açılması, burada harita ve kitap basılması kanaatimce, sadece bahriye yayıncılığı açısından değil aynı zamanda Türk yayıncılığı açısından da yukarıda değinilen kaynaklarda verilen yerden daha fazlasını hak edecek öneme sahiptir.

"*Kurumlara bağlı ilk basımevlerinin askerî okullar çevresinde geliştiği*"[70] göz önünde bulundurulduğunda, kuruluşunu 1831-1839 yılları arasına tarihlediğimiz Mekteb-i Bahriye Matbaası, bahriye yayıncılığının temelini oluşturmasının yanı sıra bahriyenin kurumsallaşma çabalarına yaptığı katkı açısından da büyük öneme sahiptir. Mektebi Bahriye ve matbaası, öğretim faaliyetlerinin modernleştirilmesi, bilgili ve donanımlı bahriye personeli yetiştirilmesi için gerekli olan harita ve kitapların basılması ile bilgiye kısa sürede erişim sağlamış ve ileriki yıllarda bahriyenin yeniden şekillenmesinde önemli pay sahibi olmuştur. Bahriye Matbaası'nın kuruluşundan sonra da faaliyetlerini devam ettiren Mekteb-i Bahriye Matbaası, bahriye eğitim tarihindeki en önemli unsurlardan biridir.

Hüsnü Tengüz'e ait el yazısı notlarda: "*Mekteb-i Bahriye matbaası hurufat ve mürettib tedarik ederek işi daha ilerletmişse de Deniz Matbaası tekemmül edince takımları ve mürettibi Esad Efendi, Deniz Matbaası'na alınmışdı*"[71] şeklinde bir ifadeye rastlanılmaktadır.

Bu ifadeye göre, Bahriye Matbaası'nın açılmasından kısa süre sonra Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın varlığının fiilen sona ermiş olması gerekmektedir. Ancak, Mekteb-i Bahriye Matbaası'nda, 1307 R. (1891-1892) yılında basılan ve halen Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz İhtisas Kütüphanesi'nde bulunan Tod Hanter'in yazdığı ve

---

[68] *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii*, Alpay Kabacalı (hzl.), Cem Ofset, İstanbul, 1998, s. 71.
[69] *Türk Deniz Müzesi Harita Kataloğu "Chart and Map Catalogue of Turkish Naval Museum"*, Şükrü Özpınar vd. (hzl.), Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara, 2001, s. 32.
[70] Jale Baysal, *Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar*, s. 60.
[71] Hüsnü Tengüz, Deniz Basımevinin Tarihçesi, s. 74.

Bekir Sıtkı'nın tercüme ettiği Müsellesat-ı Müsteviye[72] kitabı 314 sayfalık hacmi ile matbaanın o dönemdeki durumunun gayet iyi ve işler olduğunun bir göstergesi durumundadır. 1313 (1897-1898) tarihinde basılan Tarihi Umumi[73] kitabı ve 15 Teşrinisani 1326 (28 Kasım 1910) tarihli Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane Şakirdanına Mahsus Talimatname[74] de matbaanın işler vaziyette olduğunun birer delili durumundadır.

Bahriye Matbaası'nın kurulmasıyla Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın kapanmadığının bir başka göstergesi olan aşağıdaki arşiv belgesi de, bu konudaki tereddütlerin giderilmesi için sanırım yardımcı olacaktır.

Bahriyede basım hareketlerine verilen önemin bir göstergesi olan 1908 tarihli belgede; "*Bahriye Mektebi Matbaası Müdürü Binbaşı Muhiddin Efendi'nin Londra ve Belçika'da bakır üzerine hakk sanatı ve matbaa hususları tahsil ettiği*" belirtilmekte ve "*Bahriye Matbaası Müdürlüğü'ne atanmasının münasip görüldüğü*" bildirilmektedir[75].

Görüleceği üzere Mekteb-i Bahriye Matbaası ile Bahriye Matbaası aynı dönemde faaliyetlerine ayrı ayrı devam etmektedir.

Zaman zaman kesintiye uğramasına rağmen, Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın basım faaliyetleri 1. Dünya Savaşı yıllarında da devam etmiştir. 1. Dünya Savaşı yıllarında ve mütareke döneminde Mekteb-i Bahriye'de eğitim/öğretim faaliyetlerinin devam ettiği ve 1920-1923 yılları arasında okula yeni öğrenci alınmadığı bilinmektedir. Öğrenci alınmayan dönemin matbaayı nasıl etkilediği ise bilinmemektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile Deniz Harp Okulu'nun 1984 yılında Tuzla'daki yerleşkesine taşınması arasında geçen zaman zarfında matbaanın durumuyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Matbaanın bu dönemiyle ilgili yeterli bilgi bulunmamakta, Cumhuriyet sonrası denizcilik eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalarda da ne yazık ki matbaanın varlığına dair herhangi bir ibareye rastlanılmamaktadır.

Deniz Harp Okulu Basımevi personeli ile yapılan görüşmede, basımevinin 1984 yılında açıldığını, ancak öncesine ait herhangi bir bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir.

---

[72] Tod Hanter, **Müsellesat-ı Müsteviye**, Bekir Sıtkı (çev.), İstanbul: Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane, 1307, 314 s.
[73] Mehmet Şükrü, **Tarihi Umumi, İstanbul:** Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane, 1313, 438 s.
[74] **Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane Şakirdanına Mahsus Talimatname,** İstanbul: Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane, 1326, 26 s.
[75] DMA, Islahat, Dosya No.269, s. 102.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın aldığı karar gereğince 1984 yılında açılan Deniz Harp Okulu Basımevi 2011 yılı itibariyle kapatılmıştır. Bunun sonucunda Deniz Harp Okulu Basımevi personel ve makineleri Deniz Basımevi'ne nakledilmiştir.

Deniz Harp Okulu basımevi kadro yapısı yeniden düzenlenerek, okulda ihtiyaç duyulan basit baskı işlerinin yapılması amacıyla 1 astsubay ve 2 memur kadrosu ihdas edilmiştir.

Bu düzenlemeyle basımevi, Deniz Harp Okulu öğrencilerine dağıtılacak günlük ders notlarının basılması gibi basit işleri yürütecek hale getirilmiştir.

Osmanlı döneminin ilk basımevlerinden biri olmasının yanı sıra, en uzun ömürlü kurumsal basımevlerinden biri olma özelliğini de taşıyan; eğitim/öğretim faaliyetlerine yaptığı katkılarla günümüz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurumsal hafızasına yadsınamaz katkıları olan Deniz Harp Okulu Basımevi'nin kapatılmasıyla birlikte, Bahriye Mektebi'nden Deniz Harp Okulu'na süregelen 170 yıllık basım geleneği de son bulmuştur.

1.3.4. Bahriye Matbaası

Osmanlı bahriyesinde 1867 yılında Bahriye Nezareti'nin kurulmasıyla yapısal reformlar etkisini göstermeye başlar. Bu güne kadar Avrupa'da denizcilik alanında ilerlemiş olan devletlerin okullarında okutulan denizcilik ile ilgili yayınların tercüme edilerek bahriye askerinin istifadesine sunulmamış olması büyük bir eksiklik olarak görünmektedir. Avrupa'daki askerî teknolojinin gelişiminin kitap ve dergilerle duyurulması nedeniyle bu tip yayınların biran önce tercüme edilerek bahriye öğrenci ve askerinin yeni teknolojiden haberdar olmasını sağlamak amacıyla 1880 yılında Tercüme Komisyonu adıyla daimi bir komisyon kurulmuştur.[76]

Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın, bahriyenin tamamının ihtiyacına cevap verebilecek kadar büyük olmaması nedeniyle, Tercüme Komisyonu'nun yapacağı çevirilerin basım işlerini yürütmek üzere yeni bir matbaanın kurulması zorunlu hale gelmiştir.

Hüsnü Tengüz "*Deniz matbaası şimdiki binanın yapıldığı 1307* [1891-1892] *tarihine kadar Camialtı'nda Nakkaşhâne'nin olduğu yerde sahildeki yola kadar uzanan tek katlı ahşap bina dâhilinde idi. Daha evvel de divanhanenin zemin katında defter ve*

[76] Şakir Batmaz, *II. Abdülhamit Devri Osmanlı Donanması*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, 2002, s. 70.

evrak tab' edilen bir lito tezgahı ve mücellidhane bulunduğunu ve Camialtı'ndaki binaya 1297 [1881-1882] t*arihinde nakledildiğini alakadarlardan duymuştum. Bunun için matbaanın ilk tesis tarihini kestirmek mümkün olmuyor. Ancak bu husus sağlam bir vesika elde edilinceye kadar matbaanın eski mühründeki tarihe göre 1297* [1881-1882] *tarihini kabul zaruri oluyor.*" demektedir.[77]

Konuyla ilgili olarak Deniz Müzesi Arşiv'inde yapılan araştırma sonucunda ulaşılan ve matbaanın muhasebe işlerinden bahsedilen belgede, matbaanın kuruluşu ile ilgili bir ibare dikkat çekmiştir.

Belgede geçen ifade şu şekildedir: *"...Bahriye matbaasının kuruluş tarihi olan 99 senesi Haziran iptidasından* [13 Haziran 1883] *300 senesi Eylül'ünün 23. Gününe kadar...*"[78] Görüleceği üzere belgede matbaanın kuruluş tarihi açıkça 1883 olarak ifade edilmektedir.

Günümüz Deniz Basımevi'nin logosunda kuruluş tarihi olarak 1881 tarihi görünmektedir. Yukarıda bahsedilen belgede geçen 1883 tarihi ile matbaanın logosundaki tarihin çelişmesi nedeniyle, konunun açıklığa kavuşturulmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle 12.03.2013 tarihinde Bahriye Matbaası'nın devamı olan Deniz Basımevi ziyaret edilmiştir. Deniz Basımevi müdürü Ercan Bican, Hüsnü Tengüz'ün de işaret ettiği mühürden yola çıkılarak bu tarihin kullanıldığını, ancak söz konusu mührü görmediğini belirtmiştir.

Bahriye Matbaası'nın kuruluş tarihiyle ilgili farklılıkların açıklığa kavuşturulması amacıyla araştırma Bahriye Matbaası'nda basılan kitaplara yöneltilmiştir. Bu araştırma sonucunda Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz İhtisas Kütüphanesi'nde 962 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *Derya'da* (Sefainin müsademesini men etmek için Nizamname-i Bahriyye) adlı 1297 (1881) basımı olan kitaba ulaşılmıştır.

Bahriye Matbaası'nın kuruluşu her ne kadar 1883 olarak ifade edilse de kütüphane kayıtlarında bulunan, bahsi geçen kitabın 1881'de basıldığı göz önünde bulundurulduğunda matbaanın kuruluş tarihinin 1881 olduğuna şüphe yoktur.

Hüsnü Tengüz'e ait el yazısı notlarda: "*Mekteb-i Bahriye matbaası hurufat ve mürettib tedarik ederek işi daha ilerletmişse de Deniz Matbaası tekemmül edince*

[77] Hüsnü Tengüz, Deniz Basımevinin Tarihçesi, s. 73.
[78] DMA, Islahat, Dosya No. 15, s. 56.

takımları ve mürettibi Esad Efendi Deniz Matbaası'na alınmışdı"[79] denilmişse de Deniz Müzesi arşiv belgelerinde bunu doğrulayacak bir kayda şimdilik rastlanılmamakta, buna mukabil 1884 tarihli bir belgede: "*...Bahriye Mektebi matbaasının tersaneye nakli icab ettiğinden edevatının gönderilen ademe teslimi...*"[80] şeklinde bir ifadeyle karşılaşılmaktadır. Ancak, bu belgenin tarihi olan 1884 ile Bahriye Matbaası'nın kuruluş tarihi ile ilgili olarak yukarıda değinilen 1883 tarihli belge ve Hüsnü Tengüz'ün notlarında işaret ettiği 1881 tarihi birbiriyle çelişmektedir. Kaldı ki Mekteb-i Bahriye Matbaası'nın bu yıllarda ve sonraki yıllarda da faaliyetlerine devam ettiği bilinmektedir

Kuruluşundan sonra bahriye yayıncılığının gövdesini oluşturan, dönemin bahriyesindeki bilgi ve kültür seviyesini yansıtmasının yanı sıra bahriyenin teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya çalışmasını göstermesi açısından da önem taşıyan Bahriye Matbaası'nda yalnızca kitap ya da harita basılmamış, aynı zamanda Bahriye daire ve şubelerinin ihtiyaç duyduğu defter ve resmi evrak da basılmıştır.[81]

Bahriye Matbaası'nın kuruluşuyla birlikte, ihtiyaç duyulan her türlü malzemenin temin edilmeye çalışıldığı, yeni teknolojilerin matbaada uygulanmasına gayret gösterildiği, personel yetiştirilmesi için uğraşıldığı, hatta matbaacılıkla ilgili yeniliklerin öğrenilmesi için Avrupa'ya personel gönderildiği anlaşılmaktadır.

Kısa sürede ilerleyerek taş baskı eserler de basmaya başlayan matbaada, Hafız Osman'ın elyazmasından Kur'an-ı Kerim basılarak Dâr'ül Aceze'de dağıtılmış, Kur'an-ı Kerim'lerin bir kısmı da Trablusgarp'a gönderilmiştir.[82] Bahriye ile ilgili yayınların yanı sıra, basımı yapılan Kur'an-ı Kerim Bahriye Matbaası'na beklenmedik bir şöhret kazandırmış,[83] Kur'an-ı Kerim'e ait taş baskı kalıpları korumaya alınarak Divanhâne'nin bodrum katına kaldırılmıştır.[*]

Deniz Müzesi Komutanlığı arşivinde Bahriye Matbaası ile ilgili çok sayıda belge bulunmaktadır. Bu belgelerin büyük bir kısmı tezin asıl konusunun dışında kaldığından söz konusu belgelerden ancak bazı örnekler verilmiştir.

---

[79] Hüsnü Tengüz, Deniz Basımevinin Tarihçesi, s. 74.
[80] DMA, Mektubî, Defter No. 404, s. 53.
[81] DMA, Muhasebe, Dosya No. 838, s. 71.
[82] DMA, Mektubî, Belge No. 1448, s. 11; DMA, Mektubi, Belge No. 1448, s.276.
[83] Muhlis Şimşekalp, "Matbaacılığın Keşfi ile Türkiye'de Matbaacılık Sanatının Başlayışına Ait Kısa Bir Tarihçe, Dünkü ve Bugünkü Deniz Basımevi", *Donanma Dergisi*, C. 71, S. 424 (1959), s. 71.
[*] 1950'li yıllara kadar Divanhâne'nin bodrum katında kalan baskı kalıpları, 1953 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Diyanet İşleri Riyaseti tarafından oluşturulan İnceleme Heyeti'nin raporu doğrultusunda 1955 yılında Diyanet İşleri Riyaseti'ne devredilmiştir. Deniz Müzesi Komutanlığı envanterinde yapılan araştırma sonucunda, taş baskı kalıplarından iki adedinin halen 3823 ve 3824 numaralı demirbaşlarda kayıtlı bulunduğu görülmüştür.

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, matbaanın kuruluşundan sonra teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya yönelik ciddi gayretlerin yanı sıra, işinin ehli personel istihdam edilmeye çalışıldığı ve mesleki eğitimin önemsendiği görülmüştür.

Özellikle 1885 yılından itibaren matbaayı geliştirmeye yönelik çabaların arttığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde, harita basımında istihdam edilmek üzere Bahriye Mektebi'nden talebe ayrılması talep edilmektedir.[84] Aynı dönemde, Bahriye Matbaası Müdüriyeti tarafından hurûf dökmek için bir adet makine satın alınması talep edilmekte,[85] Bahriye Matbaası'nda taş baskı yerine alüminyum levha ve fotometre milinografi usulü yerleştirilmeye çalışılmakta, matbaa ile ilgili Avrupa'da gelişen yeni teknolojiye uyum sağlanması için Avusturyalı Mösyö Kalman Veraga(?)'dan ücreti mukabilinde hizmet satın alınması istenilmektedir.[86]

Bahriye Matbaası'nın kuruluşunun daha çok yeni olduğu bu dönemde matbaanın gelişimine verilen önemin bir göstergesi olarak kabul edebileceğimiz belgede, Bahriye Matbaası'nda taşra limanları için basılan defterler piyasada basılanlardan daha masraflı oluyorsa da bu yola gitmenin matbaanın gelişimi bakımından uygun olduğu ifade edilmektedir.[87]

Bahriye Matbaası'nın faaliyete geçmesi bahriyelilerin ihtiyaç duyduğu harita ve portolonların (Bir limanın veya herhangi bir koyun büyük ölçekte yapılmış haritası) sağlanması açısından da büyük katkı sağlamıştır. Konuyla ilgili belgede, Osmanlı donanma gemilerindeki ümera ve zabitan için gerekli olan harita ve portolonların satın alınmasından vazgeçildiği, çünkü Bahriye Matbaası'nın kazanmış olduğu intizam ve mükemmeliyetten dolayı bunların artık Bahriye Matbaası'nda basılmasına karar verildiği belirtilmektedir.[88]

Deniz Müzesi arşivinde bulunan matbaa ile ilgili 1887 tarihli bir başka belgede, Bahriye Nâzırı Hasan Paşa'nın matbaanın çalışmalarından çok memnun olduğu, çizimi ve basımı Bahriye Matbaası'nda yapılan Marmara Denizi haritasının bir örneğini padişaha sunarak, matbaa müdürü ve çalışanlarının sınayi madalyası ile ödüllendirilmelerini arz ettiği görülmüştür.

[84] DMA, Mektubî, Defter No. 463, s. 7.
[85] DMA, Islahat, Dosya No. 15, s. 115.
[86] DMA, Şûra-i Bahrî, Dosya No. 514, s. 40 A.
[87] DMA, Islahat, Dosya No. 13, s. 44.
[88] DMA, Islahat, Dosya No. 11, s. 43.

Söz konusu arzın uygun görülerek, madalyaların personele verilmek üzere Bahriye Nazırı'na gönderileceği ile ilgili iradenin çıktığı da yine aynı belgeden anlaşılmaktadır.[89]

1887 yılında ayrıca matbaada basılan haritaların daha mükemmel bir hale getirilmesi için çinkograf ve bakır üzerine hakk olunması gerektiği; bu sanatı icra etmek ve maiyetine verilecek efendilere öğretmesi için Alman vatandaşı olan Şifter(?) ile kontrat yapılması talebinin kabul edilmesi ve kontrata uygun muamele yapılması istenmektedir.[90] Yine aynı yıl, Bahriye Matbaası için Şûra-yı Bahriyye marifetiyle Alekyan Efendi'den bir adet battal, bir adet kebir fotoğraf makinesi alındığı görülmektedir.[91]

Matbaada kullanılacak olan alet edevat ihtiyacının giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmasının yanı sıra, matbaanın gelişimine paralel olarak yeni bir binaya ihtiyaç duyulmuş ve matbaa, 1892 yılında biten Divanhâne karşısındaki yeni binasına taşınmıştır.

Bahriye Matbaası'nın iş yoğunluğunun anlaşılması açısından bir ipucu olabilecek olan 1902 tarihli belgede, matbaadaki mevcut fotoğrafhanenin kaldırılarak yerine birer yeni matbaa makinesi konulması istenilmektedir.[92]

Mekteb-i Bahriye Matbaası kısmında değinilen ancak Bahriye Matbaası için de önemli olan 1908 tarihli belgeden, matbaacılık işinde ehil insanların işbaşında olmasına ne denli özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu belgede, Bahriye Mektebi Matbaası Müdürü Binbaşı Muhiddin Efendi'nin Londra ve Belçika'da bakır üzerine hakk sanatı ve matbaa hususları tahsil ettiği belirtilmekte ve Bahriye Matbaası Müdürlüğü'ne atanmasının münasip görüldüğü ifade edilmektedir.[93]

Bahriye Matbaası 1. Dünya Savaşı yıllarında da faaliyetini sürdürmüş; işgal yıllarında binanın üst katında çıkan yangın sonucunda klişe atölyesi ve harita kısmı tamamen yanan matbaanın diğer atölyeler ise büyük zarar görmüştür.[94] Bu yangının etkileri Cumhuriyetin ilk yıllarında da kendini hissettirmiştir.

[89] DMA, Umumi Evrak, Dosya No. 428, s. 217-218.
[90] DMA, Sandıklar, Dosya No. 13, s. 162.
[91] DMA, Sandıklar, Dosya No. 13, s. 170.
[92] DMA, Mektubî, Defter No. 1400, s. 21.
[93] DMA, Islahat, Dosya No. 269, s. 102.
[94] Bahri Noyan, "Deniz Matbaası'nın Tarihçesi", s. 36.

Ekonomik sıkıntılar nedeniyle yangının izlerini uzun yıllar taşıyan matbaa, yangın geçiren binada aynı makinelerle hizmet vermeye çalışmıştır.

Cumhuriyet sonrası denizcilik teşkilatlanmasında görülen değişiklikler matbaaya da yansımış, binaya bir kat ilave edilerek yeni atölyeler oluşturulmuştur.[95] Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurulduğu 1949 yılına kadar matbaada kayda değer bir değişiklik göze çarpmamaktadır.

1939 yılında kamu kurumlarına ait matbaaların birleştirilme yoluna gidildiği; Genelkurmay, Harita Umum Müdürlüğü ve Deniz matbaaları hariç diğer askerî matbaaların da Ankara'da kurulmak üzere Askerî matbaa adı altında birleştirildiği görülmektedir.[96]

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kuruluşuyla teşkilatlanma yapısı tamamen değişen Deniz Kuvvetleri'nin basılı materyal (kitap, matbu evrak, broşür, talimat, talimname vs.) ihtiyaçları da artacak ve bu ihtiyaçların giderilmesi için bir matbaaya ihtiyaç duyulacaktır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kuruluşundan kısa bir süre sonra Türkiye NATO'ya (North Atlantic Treaty Organization) dâhil olmuştur (1952).

Üyelikten sonra NATO kitaplarının basılması işinin bir kısmının Deniz Basımevi'ne yönlendirilmesiyle, iş yükü artan matbaa ihtiyaçlara cevap veremeyecek hale gelmiştir. Bu durum, 1950-1957 yılları arasında Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Oramiral Sadık Altıncan'ın dikkatini çekmiş ve komutanın yakından ilgilenmesi sonucu matbaaya bazı yeni makineler alınmıştır.[97]

İşgal yıllarında geçirdiği yangının izlerini uzun süre silemeyen matbaa, özellikle 1950 ve 1960 arası dönemde gerek personel, gerekse donanım açısından oldukça iyi bir seviyeye ulaşmıştır. Bu değişimde, NATO'ya dâhil olunmasıyla NATO standartlarında yayın çıkarma zorunluluğunun etkisinin olduğu bir gerçektir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yanan binada 1972 yılına kadar kalan Deniz Basımevi, mevcut binanın yetersiz kalmaya başlaması nedeniyle İkmal Grup

[95] Muhlis Şimşekalp, "Matbaacılığın Keşfi ile Türkiye'de Matbaacılık Sanatının Başlayışına Ait Kısa Bir Tarihçe, Dünkü ve Bugünkü Deniz Basımevi", s. 72.
[96] http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc019/kanuntbmmc019/kanuntbmmc01903558.pdf (20.01.2013)
[97] Muhlis Şimşekalp, "Matbaacılığın Keşfi ile Türkiye'de Matbaacılık Sanatının Başlayışına Ait Kısa Bir Tarihçe, Dünkü ve Bugünkü Deniz Basımevi", s. 72.

Komutanlığı içerisinde başka bir binaya taşınmış, bu binada ise 2011 yılının Ekim ayına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

1997 Yılında Basımevi Müdürü olarak göreve başlayan Ercan Bican'ın gayretleri ile matbaa teknolojik bir dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Zaman zaman kapanması gündeme gelen matbaanın, 2001 yılında Ankara'ya taşınmasına dair emir çıkmış ve matbaa personeli Ankara'ya atanmışsa da Matbaa Müdürü Binbaşı Ercan Bican'ın yoğun çabaları sonucu ilgili makamlar ikna edilmiş ve matbaanın tarihi niteliği göz önünde bulundurularak bu düşünceden vazgeçilmiştir.

2011 Yılı itibariyle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde bulunan basımevlerinin bir kısmının kapatılmasına karar verilmiştir. Kapatılan basımevleri: İkmal Grup Komutanlığı Matbaa Amirliği (Ankara), Deniz Harp Okulu Basımevi (İstanbul-Tuzla), Donanma Komutanlığı Basımevi (İzmit), Karamürselbey Eğitim Merkezi Komutanlığı Basımevi (Yalova), Derince Eğitim Merkezi Komutanlığı Basımevi (Yalova), Deniz Lisesi Basımevi (İstanbul-Heybeliada), Güney Deniz Saha Komutanlığı Basımevi (İzmir)'dir.

Basımevlerinin kapatılması her ne kadar bir olumsuzluk gibi görünse de faaliyetini sürdüren basımevlerinin nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın basım ve yayım faaliyetlerinin belirli merkezlerde sürdürülmesi, basımevlerinin personel ve donanım bakımından geliştirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, kapatılan basımevlerinin bir kısmında birliklerin ihtiyaç duyacağı bazı materyalin sağlanması amacıyla dijital baskı yapabilecek makine ve personel bulundurulduğu da göz ardı edilmemelidir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde aktif olarak iki adet basımevi kalmıştır. Bu basımevlerinden Seyir Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı Basımevi özellikle harita ve notik yayınlar konusunda faaliyet gösterirken, Deniz Basımevi her türlü evrak, afiş, broşür, dergi ve kitap basımını gerçekleştirmekte ve Deniz Basımevi Müdürü Binbaşı Ercan Bican'ın verdiği bilgiye göre yılda beş milyon tabakaya yakın baskı yapmaktadır.

Divanhâne'nin zemin katında defter ve evrak tab' ederek başlayan ve 130 yıl önce Camialtı'nda, Nakkaşhâne'nin olduğu yerde sahildeki yola kadar uzanan tek katlı ahşap binada kurulan Bahriye Matbaası, 2011 yılında Pendik'te bulunan İstanbul Tersanesi Komutanlığı bünyesindeki yeni binasına taşınmıştır.

1.3.5. Bahriye Matbaasının İdarî Yapılanmadaki Yeri

1867 Yılında Osmanlı bahriyesinde önemli bir değişikliğe gidilerek Bahriye Nezareti kurulmuş, böylece beş asırlık Kaptan Paşalık/Kaptân-ı Deryalık makamı kaldırılmıştır. Bu değişiklikle birlikte idari açıdan yeni bir yapılanmaya gidilerek Bahriye teşkilatı yeniden düzenlenmiştir. Teşkilattaki yeni yapılanmayla birlikte geçici ve daimi komisyonlar kurulması kararlaştırılarak, idari ve askerî işler birbirinden ayrılmıştır.

Bahriye Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte bahriye teşkilatı içerisinde basım işlerinin idari olarak nasıl yürütüldüğüne dair bir fikir vermesi amacıyla Matbaa-i Bahriye'nin durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bahriye salnamelerinden tespit edilebilen bilgiler doğrultusunda 1889'dan itibaren Matbaa-i Bahriye'nin Bahriye Nezareti'ne doğrudan bağlı müstakil bir müdürlük olduğu görülmüş, 1914 yılına kadar bu şekilde devam ettiği anlaşılmıştır. 1912 yılında matbaa, tipograf, litograf ve transport, çinkograf, fotoğraf, şimşir hakk'ı, bakır üzerine deniz haritaları hakk ve basımı, hurufat dökümü, istreotipi ve ciltleme sanatlarını içermekteydi. Bu dönemde matbaa şu bölümlerden oluşmaktadır:[98]

a. Hattat

b. Muhasebe Kalemi

c. Makine Dairesi

ç. Mamûl Anbarı

d. Gayr-ı Mamûl Anbarı

Bahriye Matbaası, 2 Nisan 1914 tarihinde yürürlüğe giren Bahriye Nezareti teşkilat nizamnamesinde Dördüncü Daire (Levazım ve Mukâvelât ve Tahsisât)'nin İkinci Şubesine bağlanmıştır. 1914'e kadar doğrudan Bahriye Nezareti'ne bağlı bulunan matbaanın bu tarihten itibaren neden bir şubeye bağlandığı bilinmemektedir.

Bahriye Matbaası doğrudan nezarete bağlı olduğu için, matbaaya dair en ufak işlerin bile Bahriye Nâzırı'nın onayından geçmek zorunda olması, dolayısıyla bu durumun, savaşların ve iç karışıklıkların olduğu dönemlerde gereksiz meşguliyet yaratması bu değişimin bir gerekçesi olabilir. Diğer taraftan, bu değişikliğin Bahriye Matbaası'nın biraz daha arka plana itilmesine neden olduğunu söylemek mümkündür

[98] "Bahriye-i Şâhâne Teşkilâtı", *Bahriye Salnamesi*, Bahriye Matbaası, 1328, s. 43.

1.3.6. Matbaa Nizamnameleri

Yayıncılık faaliyetlerinin artması ve toplumsal açıdan varlığını hissettirmeye başlaması, iktidar sahiplerini bu alanı kontrol etmeye yönelik tedbirler almaya sevk etmiştir. Basım ve yayım faaliyetlerinin kontrol altında tutulması, her ne kadar niteliği tartışılır olsa bile bilginin çoğalması ve paylaşılmasının nasıl bir tehdit olarak algılandığının göstergesidir.

Matbaalarla ilgili düzenlemeleri ve hukuki zemini ifade ettiği için Basmahane Nizamnamesi olarak da anılan Matbaa Nizamnameleri, matbaalara yönelik düzenlemelerin ilk olarak ne zaman ve nasıl başladığının anlaşılması ve matbaanın toplum üzerinde yaratacağı etkilerden çekinen idarecilerin geliştirdikleri tutumun, kronolojik olarak nasıl geliştiğinin görülmesi amacıyla araştırmaya dâhil edilmiştir.

Nizamname, Türk Dil Kurumu sözlüğünde: "*Herhangi bir kurumun veya kuruluşun tutacağı yolu ve uygulayacağı hükümleri sırasıyla gösteren maddelerin hepsi"*[99] olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla nizamnameyi, *uyulması gereken kuralları belirleyen bir kılavuz* olarak adlandırabiliriz. Matbaa Nizamnameleri olarak adlandırılan bu başlık altında ele alınan düzenlemelerin tamamının bu tanımla örtüştüğünü ve nizamnamelerin hepsinin aynı amaçlarla oluşturulduğunu söyleyemeyiz. Ancak, nizamnameler aynı amaçlarla oluşturulmamış olsa bile, matbaa ile ilgili düzenlemeleri içermesi, yapılan her düzenlemenin bir sonrakini etkilediği ve gelişmelerin birbirinden bağımsız olmadığı göz ardı edilmemelidir.

Modernleşme hareketlerinin kültürel modernleşmeden ziyade askerî modernleşmeye odaklanması kültürel alandaki değişimlerin yavaş ilerlemesine neden olmuş, ancak Tanzimat'ın ilanı kültürel modernleşme yolunda önemli bir dönemeç olmuştur.[100]

Yaşanan bu değişimlerin etkisiyle matbaacılık yaygınlaşmaya başlamış ve matbuat işlerine dair birtakım düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu düzenlemeler başlangıçta matbaanın işleyişi ve personel istihdamı ile ilgiliyken 1845'ten itibaren, yayıncılığın propagandanın önemli bir unsuru haline gelmesi nedeniyle, kontrol ve sansür amaçlı olmaya başlamıştır.

---

[99] http://tdkterim.gov.tr/bts/ (16.03.2013)
[100] Nuri Akbayar, "Osmanlı Yayıncılığı", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, s. 1679-1696.

İlk matbaa nizamnamesi Müteferrika Matbaası'ndan sonra kurulan Mühendishane Matbaası'nın personel istihdamındaki belirsizlik ve maaşların ödenmesindeki düzensizlikler nedeniyle yayınlanmıştır.

Bu nizamname, daimi bir kadrosunun bulunmaması nedeniyle sıkıntı yaşayan matbaada, sürekli personel istihdamı ve bu personelin alacağı maaşları belirleyici olması yönüyle, amaç olarak sonraki nizamnamelerden ayrılmaktadır. 1800 yılında matbaa reisi Abdurrahman Efendi tarafından hazırlanıp III. Selim tarafından onaylanan ve ilk matbaa nizamnamesi[101] olma özelliğini taşıyan bu nizamname kalıcı olmamıştır.

Nizamnamenin kalıcı olamamasının başlıca nedeni olarak matbaanın, toplumda henüz bir karşılığı olmadığı için ekonomik açıdan kârlı bir işletmeye dönüştürülememiş olması gösterilebilir. Diğer bir neden olarak ise matbaanın bir türlü kurumsallaştırılamamış olmasını söyleyebiliriz.

Mühendishane Matbaası ile ilgili düzenlemeden sonra uzun yıllar matbaalar ile ilgili herhangi bir nizamnameye rastlanılmamaktadır. Nizamnamenin yayınlandığı 1800 yılından sonra Osmanlı devletinin yaşadığı sıkıntıların (Mısır'ın işgal edilmesi, Kabakçı Mustafa isyanı, Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması vb.) matbuat alanını da etkilediği ve bu alanın gelişiminde yavaşlamaya neden olduğu söylenebilir.

Matbaacılık ve yayıncılıkla doğrudan ilgili olmamasına rağmen, 1845 yılında kurulan Polis Örgütü'nün görevleri arasında matbaa ve kitapçıların kontrolü de bulunmaktadır.

Buna göre: "*Ahlak ve genel âdâbı bozacak her türlü konuda basımevlerine ve kitaphanelere ve tüm kitapçı dükkânlarına dikkat edilmesi ve önceden sezilmesi (basiret) ve dışarıdan gelen her türlü kitap, risale ve evrakın yayımlanmadan önce görülüp gerekenlerin yasaklanması (men) ve el konulmasına (tevkifine) dikkat edilmesi*."[102] gibi hükümler yer almaktadır.

Nasıl uygulanacağına dair herhangi bir ibare bulunmayan bu görev ile matbaa ve kitapçılarla ilgili kontrol amaçlı ilk yasal dayanak oluşturulmuştur. Bu kontrollerin Polis örgütünün görevleri arasında sayılmasını, matbaacılığın yaygınlaşmaya başladığının ve toplum genelinde görünürlüğünün ve bilinirliğinin artarak etkisini hissettirdiğinin bir

[101] Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, s. 126-127.
[102] Alpay Kabacalı, "Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemlerinde Sansür", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. 3, s. 607-608.

göstergesi olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca bu durum artan basım faaliyetlerinin kontrol altına alınmaya çalışılması açısından ilk düzenleme olma özelliğini de taşımaktadır.

1845 tarihindeki düzenlemeden sonra matbaalarla ilgili düzenlemelerin peş peşe geldiğini görmekteyiz. Yabancıların, kitap yayının yanı sıra gazete çıkarmaya başlamaları ve dönemin iktidarı açısından hassas bir konu olan *din* ile ilgili ayrılıkçı ve propaganda amaçlı yayınların artması üzerine 1849'da Hariciye Nezareti tarafından bütün elçiliklere bir tezkere gönderilmiştir.

Tezkerede; basım sanatının diğer ticâri işlerden farklı olduğu, ruhsatsız basımevi açılarak kitap ve gazete basılmasının devletin nizamlarına uygun olmadığı vurgulanarak, izinsiz olarak yürütülecek basım faaliyetlerine müsaade edilemeyeceği ifade edilmektedir. Ayrıca, bu sanatla uğraşmak isteyenlerin bulundukları yerdeki idârî makamlara başvurarak dînî konularla ilgili bir şey basmayacağına dair güvence vermesi, ruhsat almadan matbaa açmaması, basılacak kitabın nüshasının öncelikle incelenmesi gerektiği, izin verilirse basılabileceği, özel ruhsat alınmadan gazete de basılmaması gerektiği bildirilmektedir.[103]

Bu tezkere ile yabancı devlet elçiliklerinin basım faaliyetlerini kontrol ederek, Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanından sonra Batılı devletlerin Osmanlı üzerindeki etkisinin artması ve yaptıkları yayınlarla kendi lehlerinde kamuoyu oluşturmalarının ve misyonerlik faaliyetlerinin önüne geçilmeye çalışıldığı söylenebilir. Ayrıca Avrupa'da gelişen çeşitli düşünce akımlarının yayın yoluyla Osmanlı toplumu içinde yayılmasının önüne geçilmeye çalışıldığı da düşünülebilir.

1854'de çıkan irade ile Padişah iradesi olmadan Devlet Matbaası dışında (Tâbıhâne-i Amire) kitap ya da başka bir şey basılmaması gerektiği bildirilmektedir. Bu irade ile sayıları bir hayli artmış olan ruhsatsız basımevlerinin kontrol altına alınarak, devlet basımevinin azalan gelirlerinin tekrar arttırılmasının hedeflendiği düşünülebilir. Bununla birlikte asıl amacın, sayılarındaki ve üretimlerindeki artışın yanı sıra nitelikli ürünleri de hızla artan matbaaların toplum üzerinde yaratacağı etkinin önüne geçmek ve sadece devletin uygun gördüğü yayınlara ulaşılmasını sağlamak olduğunu söyleyebiliriz.

[103] Alpay Kabacalı (hzl.), *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii*, s.73.

İradelere rağmen özel basımevi sayısındaki hızlı artışın devam ettiği görülmektedir. Sadece 1855 ve 1856 yılında 6 yeni matbaanın[104] açıldığı göz önünde bulundurulduğunda basım işleri ile ilgili irade ve nizamnamelerin bu yıllarda peş peşe yayınlanması daha iyi anlaşılacaktır.

1856 yılında matbaa ile ilgili yeni bir irade çıkarılmıştır. Bu irade de "izinsiz hiçbir şeyin basılamayacağı, basılması uygun görülenlerden ise, devlete uygun miktarda temettü (kâr payı) verileceği, bu matbaaların sürekli dolaşılarak kontrol altında tutulacağı ve bu iş için bir memur tayin olunacağı" belirtilmiştir.[105]

1845 yılında Polis örgütünün görevleri arasında birkaç cümle ile yer bulan matbaa faaliyetleri, gün geçtikçe devlet idarecileri tarafından kontrol altında tutulması zorunlu bir alan haline gelmiştir. Daha bu dönemde, devletin izin verdikleri dışında hiçbir şeyin basılmasına izin verilmemesi, gelecek yıllarda görülecek ağır baskı ve sansürün habercisi gibi görünmektedir. Basılması devletçe uygun görülenlerden alınacak olan temettü ise zaten kârlı olmayan bir işin yapılmasının iyice önüne geçilmek istenmesi olarak yorumlanabilir.

1857 yılına gelinceye kadar çeşitli şekillerde kontrol altında tutulmaya çalışılan matbuat ile ilgili ilk hukuki düzenleme "Basmahâne Nizamnamesi" olmuştur. Buna göre, İstanbul'da basmahane açmak isteyenler hakkında önce bir tahkikat yapılacak, bu tahkikatın sonucunda uygun görülenler meclisten ve sadrazamlık makamından sorularak, burada da uygun görülmeleri halinde kendilerine verilecek "Sened-i Mahsus" ile basmahane açabilecekler, ancak basmak istedikleri kitap ve risaleleri nezarete göndererek uygun görülmesi halinde basabileceklerdi. Buna rağmen devletin uygun görmediği yayınları basmaya cesaret eden olursa, bastırdıkları şeyler imha edilecek, basmahaneleri ise kapatılacaktır. İlgili kişiler, işledikleri suçun derecesine göre "Kanunname-i Hümayun" da gösterilen ceza ile cezalandırılacaklardır.[106]

1858 Yılında kabul edilen ilk ceza yasasında basın ve basım suçları da yer almıştır. Yine 1858'de "Kitab Tab'ı Hakkındaki İnhisar Maddesini İlga Eden Nizamname" de ise kitap basımı serbest hale getirilerek yazarların haklarını korumaya yönelik bazı hükümler getirilmiştir.

---

[104] Jale Baysal, *Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar*, s. 47-48.
[105] *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii*, Alpay Kabacalı (hzl.), s. 74.
[106] *a.g.e.* s. 75-76.

1864 yılında, ilk basın yasası olarak nitelendirilebilecek olan Matbuat Nizamnamesi çıkarılmıştır. 1852 tarihli Fransız Basın Yasası'ndan çevrilen bu nizamname ile siyasi gazete çıkarmak için ruhsat zorunlu kılınıyor, basın suçları ve karşılığı olan cezalar belirtiliyordu.

Gerek bu nizamname, gerekse Âlî Paşa'nın 1867'de yayımladığı Kararname-i Âlî'nin uygulanması sonucu pek çok gazete ve dergi kapatılmıştır. Baskılar bu tarihten sonra da devam etmiş, 1875'de daha sıkı hükümler içeren ve ceza oranlarını arttıran yeni bir nizamname yayınlanmıştır.

II. Abdülhamid döneminde varlığını iyice hissettiren baskı ve sansür matbuat hayatında olağan bir durum olmaya başlamıştır. 1898 ve 1900 tarihlerindeki buyruklarla[107] matbaalar üzerindeki denetim arttırılmakta ve basına yönelik sansür daha da ağırlaşmaktadır. Bu durum II. Meşrutiyet'in ilanıyla değişmeye başlamıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte oluşan özgürlükçü ortamda çok sayıda matbaa faaliyete geçer. Sansürün sona ermesiyle birlikte, bir kısmı bu dönemde ortaya çıkan çeşitli düşünce akımlarının yayın organı olmak üzere, Meşrutiyet'in ilanından 31 Mart Olayı'na kadar ki zaman zarfında çok sayıda gazete ve dergi yayımlanır.

II. Abdülhamit sonrası dönemde İttihat ve Terakki'nin siyaset hayatındaki varlığının matbuat ve basını da etkilediği görülmektedir. Örgütlenme konusunda oldukça maharetli olduğu anlaşılan bu parti, geliştirdiği politikaları basın ve yayın yoluyla, dolayısıyla matbaalar sayesinde tabanda yaymıştır.

II. Meşrutiyetin ilanıyla yayın faaliyetlerinde hızlı bir artış görülmektedir. Bu artışın devamında, gerek Balkan Savaşları gerekse 1. Dünya Savaşı dönemi matbaadan yayıncılığa geçişin belirgin şekilde öne çıktığı yıllar olarak göze çarpmaktadır.

1. Dünya Savaşı sonrasında, Milli Mücadele yıllarında Matbuat Müdürlüğü İstanbul'da varlığını devam ettirmektedir. Büyük Millet Meclisi Hükümeti, yapılan mücadelenin yurt içinde ve yurt dışında anlatılmasının önemli olması nedeniyle Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ni kurmuştur. Matbuat düzenlemelerinin kaynağı olan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi bu dönemde önemli görevler gerçekleştirmiştir.

[107] *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii*, Alpay Kabacalı (hzl.), s. 99.

Daha sonraki dönemlerde çalışmalarını değişik bakanlıklara bağlı olarak farklı isimler altında devam ettiren genel müdürlük, 1984 tarihli 234 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü adı altında teşkilatlandırılarak Başbakanlığa bağlı olarak faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Basım ve yayım faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, bu faaliyetler takip ve kontrol edilmeye başlanmıştır. Devlet, basım ve yayımın etkisini fark etmiş, bu etkiyi yönlendirebilmek ve kontrol altında tutabilmek adına çeşitli düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır. Matbuat ve basın üzerinde oluşturulan baskı inkâr edilemez olmakla birlikte, yapılan düzenlemelerin tamamını bir sansür mekanizması gibi algılamak, dönemin şartları gereği doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Sürekli savaşan ve bu savaşlarda hep savunma pozisyonunda kalan; kaybettiği topraklarla her savaşın sonunda biraz daha yıkılmaya yaklaşan devletin sıkı kontrolleri ve uyguladığı baskı kendini korumaya yönelik çırpınışlarının bir yansıması gibi görünmektedir.

Günümüzde Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonu ve sorumluluğunda yürütülen bu işlemler tamamen boyut değiştirmiş bulunmakla birlikte, hâlâ yasak kitaplardan ve yasak yayınlardan bahsetmek mümkündür.

1.3.7. Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi

Tez kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda Deniz Kuvvetleri yayıncılığının tarihi ile ilgili olarak bilgi edinilebilecek bir yayına rastlanılamamıştır. Bahriye Matbaası ile ilgili birkaç yazı dışında konuya temas edilmediği görülmüştür. Bu yönüyle konunun Bilgi ve Belge Yöneticileri açısından araştırılmaya müsait bir alan olduğu aşikârdır.

Osmanlı döneminde bahriye yayınlarına yönelik yapılan düzenlemeyle ilgili olarak Ali Haydar Emir *Mecmua-ı Seneviyye-i Bahriyye'*de, 1332 M. (1916-1917) tarihli iradeyle yürürlüğe giren Neşriyat Nizamnamesi'nden bahsetmektedir. Milli Kütüphanelerin katalogları ile Deniz Müzesi Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırmalarda bu nizamnameye ulaşılamadığından, nizamnamenin 1341(1925) tarihli Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi ile aynı içerikte olup olmadığı ve Ali Haydar Emir'in bahsettiği hususlar dışında neleri kapsadığı bilinmemektedir. Ancak bu nizamnamenin yürürlüğe girişiyle birlikte, Ceride-i Bahriye yerine Donanma Emirnamesi, Mecmûa-ı Fünûn-ı Bahriyye yerine Risale-i Mevkûte-i Bahriyye ayrıca bir

de Mecmûa-ı Seneviyye-i Bahriyye yayınlanmaya başlamıştır.[108] Neşriyat Nizamnamesi'nin getirdiği en önemli değişiklik ise makale sahiplerine sayfa başına 15 kuruş telif ücreti ödenmesi uygulamasını getirmesidir.[109]

Cumhuriyet sonrası bahriye yayıncılığı ile ilgili ilk kaynak Matbaay-ı Bahriye'de basılan 1341 (1923) tarihli Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi'dir.[110]

Bu talimatname dört bölümden oluşmakta olup birinci bölüm talimname, talimatname, kararname ve kanunnamelerin değişik surette düzenlenmeleri hakkındadır.

İkinci bölüm bahriye yayınlarının hazırlanması hakkında genel esasları içermektedir. Bu bölümde ilk olarak bahriye yayınları tanımlanarak bahriye yayınlarının gazete, dergi ve kitaplardan oluştuğu belirtilmekte; kanunname, kararname, talimname ve talimatnameler de dâhil olmak üzere bu yayınlarla Genelkurmay Bahriye Dairesi Talim ve Terbiye Dairesi'nin ilgilendiği bildirilmektedir. Söz konusu yayınların Bahriye Matbaası'nda basılmasının sağlanması ve dağıtılması hususlarının ise Donanma Dairesi tarafından takip edileceği belirtilmektedir.

Talimatnamede kitapların hazırlanması ile ilgili esaslar belirlenmiştir. Buna göre bahriye için faydalı olabilecek her türlü eser en önemlilerinden başlanılarak yazılacak/çevrilecek ve bahriye hesabına yayınlanacaktır. Bu eserlerin sağlanması ve gerekli olup olmadığının tespiti üç şekilde sağlanacaktır:

1. Genelkurmay Bahriye Dairesi'ne bağlı Talim ve Terbiye Dairesinin bizzat inceleme ve araştırma yapması ile.

2. Bütün makamların ve personelin (amir, subay, memur) kendi alanlarıyla ilgili inceledikleri eserleri Bahriye Dairesi'ne haber vermeleri ile.

3. Asker ya da sivil kişilerin çevirdiği veya yazdığı eseri bahriye hesabına yayınlatmak teklifiyle göndermesiyle.

Talimatnamenin kitaplar ile ilgili kısmında bir eserin nasıl oluşturulacağı, yabancı eserlerden hangilerinin bastırılacağı ya da içeriğinden ne kadar faydalanılacağı, herhangi bir emir doğrultusunda olmadan hazırlanarak bahriye adına yayınlanması teklifiyle sahibi veya bir makam aracılığıyla gönderilen çeviri ya da telif eserlerle ilgili

[108] Ali Haydar Emir, "Osmanlı Bahriyesi, 10 Temmuz 1330'dan 23 Temmuz 1333'e kadar", *Mecmua-ı Seneviyye-i Bahriyye,* Üçüncü Sene (1333), s. 8-9.
[109] a.g.e. s. 10-11.
[110] *Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi*, Matbaa-i Bahriye, 1341, 19 s.

nasıl bir yol izleneceği, kabule değer bulunan eserlerin ücretinin nasıl hesaplanacağı ele alınmaktadır. Basılması uygun bulunmayan eserlerin ise herhangi bir hak kazanamayacağı belirtilmektedir.

Talimatnamede kitaplar ile ilgili genel çerçeve belirlendikten sonra içeriğe dair detaylar belirlenmiştir. Buna göre, eserin konu itibariyle bahriyenin yararlanabileceği bir içeriğe sahip olması gerektiği ve buna göre karar verilmesi gerektiği belirtilerek; eserin düzenlemesinin, yazısının ve imlasının da düzgün olması gerektiği belirtilmektedir. Çeviri hatası olan eserlerin ve dizgide zorluk çıkaracak denli okunaksız olan yazıların kabul edilmeyeceği belirtilerek, kâğıdın yalnız tek yüzünün kullanılması istenilmektedir.

Yazma ve çevirme ücretine dair esaslar: Personel tarafından hazırlanan eserlerin mesai saatleri dışında hazırlanmış olması gerektiği, aksi takdirde ücret verilmeyeceği,

Onaltı puntoluk harflerle yazılmış 10x15 satır başsız yazı ölçüsünün esas alınacağı ve bu yazı ölçüsüne 2 kuruş fiyat biçileceği,

Eserin sayfa adedinin nasıl hesaplanacağı,

Herbir sayfaya eserin değerine göre fiyat biçileceği ya da toptan pazarlık edileceği,

Fiyat konusunda anlaşılması durumunda, kişinin eser üzerindeki haklarından vazgeçtiğine dair yazılı belge isteneceği, ancak eserin yabancı dillere çevrilmesi durumunda eser sahibinin haklarının saklı olacağı, razı olmayanın ise eserini geri alabileceği belirtilmektedir. Eserin basımı bittikten sonra eser sahibine hatıra olarak 10 nüshanın parasız verileceği: Çok değerli eser sahiplerine ise mükâfat olarak para ödülü, nişan ve madalya verilebileceği de belirtilmiştir.

Talimatnamenin üçüncü bölümünde bahriyenin özel yayınlarının basılması ele alınmıştır. Buna göre, görevde olsun ya da olmasın bütün bahriye mensuplarının kendi ad ve hesaplarına dışarıda bahriyenin kılavuzluğu olmadan bastıracakları eserler ile bahriyeyle ilgili makalelere "bahriyenin özel yayınları" denilmektedir. Bu yayınlar matbaalar ve basılmış şeylerle ilgili kanunla birlikte bahriyenin kanunlarına tâbîdir.

Matbuat Kanunu'nun konuyla ilgili 16 Mart 1912 tarihli eki aşağıdaki gibidir: [111]

"*Bütün askerî hizmette ücretle çalışan sınıf ve yedek sınıfa naklolunmak üzere emekli ve istifa eden karacı ve denizci, reisler, üstsubaylar ve subaylar ile sağlık memurlarının, askeriyenin diğer mensuplarının iç ve dış siyasi meseleler hakkında düşüncelerini veya askerî yönetim aleyhinde şahsi menfaatlerini ve eleştirilerini içine alan gönderdikleri evrak ve makalelerin toplanması ve yayınlanması kesinlikle yasaktır. Gazetelere bu gibi makaleleri gönderen subayların isim ve hüviyetini saklayan gazetenin sorumlu müdürü bir haftadan altı aya kadar hapsedilir ve beş altından yirmi beş altına kadar para cezasına mahkum edilir.*"

Aynı kanunun ekindeki fıkraya göre ise: "*Bahriyeye mensup olanların herhangi bir gazete ve dergiye, kitaba, iç ve dış siyasi meseleler hakkında düşüncelerini yazmak veya askerî yönetim aleyhinde şahsi menfaatlerini ve eleştirilerini içine alan yazı göndermesi kesinlikle yasaktır."* denilmektedir.

Bahriye mensuplarının siyaset dışı konularda yazı yazmasında ve kitap yayınlatmasında belirli şartların karşılanması koşuluyla herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Söz konusu koşulların ise pek hafif olmadığı ve birtakım bürokratik zorlamaları kapsadığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda belirtilen şartlara uygun yayınlanmamış eserlerin sahipleri hakkında bahriye tarafından kanuni kovuşturma yapılacağı, her yazarın eserin içeriğinden sorumlu olduğu ve bu yayınlardan iki nüshanın sahibi tarafından Genelkurmay Başkanlığına sunulacağı belirtilmektedir.

Dördüncü bölüm bahriye yayınları ve bahriyenin özel yayınlarının basılması ve dağıtılma şekli hakkında genel maddelerden oluşmaktadır. Buna göre her çeşit kanun, kararname, talimname, talimatname, resmi harp tarihleri ve benzer resmi maddeler "bahriyenin resmi yayınları" olarak tanımlanmaktadır.

Bahriyenin özel yayınlarının incelenmesi, kılavuzluk edilmesi, ortaya çıkacak sorunların takip edilmesi ve çözümlenmesi Genelkurmay Bahriye Dairesi Talim ve Terbiye Dairesi'nin görevi olup, bu yayınların basım adedi ve dağıtım tarzı gönderen makamca teklif edilir. Basım ve dağıtım tarzına ait nihai kararı Talim ve Terbiye

[111] *Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi*, Çev. Hüseyin Yıldırım, Ankara, DKK Karargah Basımevi, 1997, s. 53.

Dairesi verir ve onay amacıyla Genelkurmay Başkanlığına arz eder, böylece iş kesinlik kazanarak yürürlüğe girer.[112]

Basım adedinin belirlenmesinde bir takım hususlar göz önünde bulundurulur.

Buna göre:[113]

- Askerî kütüphanelere ve resmi kütüphanelere bedelsiz olarak verilecek miktar,

- İcabına göre bahriye mensuplarına demirbaş olarak bir defa verilecek birer nüsha miktarı,

- Eserlerin hizmete özel ya da gizli numara altında dağıtılması ya da gerektiğinde dağıtılmak üzere korunması,

- Para karşılığı satışının serbest olup olmayacağı, belli süre göz önünde bulundurularak bu sürede elde yedeğinin kalıp kalmayacağı,

- Hangi miktarda basılırsa basılsın geride ne kadar yedek bulunması gerektiği gibi hususlar dikkate alınmaktadır.

Bahriye matbaasında basılan eserin işi bittikten sonra fiyatı aşağıdaki esaslara göre tespit edilir: [114]

"*a) Bahriyenin resmi yayınlarında: Genel basım masrafı, ciltleme ve sairelerle memurların maaşları; makine masrafları, yer kirası, icabına göre ambalaj masrafı ve posta ücreti miktarı tahmini hesap olunarak toplamı basım adedine bölünür. Bölmeden sonra arta kalan sayı, bu eserin fiyatını gösterir. Toplam bedeller hükümet hesabına masraf kaydolunur. Bunlardan fiyatı karşılığında satılacakların getireceği gelirler, belirlenmemiş gelirler olarak hazineye gelir kaydolunur*.",

"b) *Bahriye yayınlarında: Yukarıdaki esasların göstereceği toplam ücrete o kitap için verilmiş olan çevirme ve yazma ücreti; kitapçılara verilecek indirim ve bedelsiz dağıtımın bedeli ilave edilir. Elde edilecek bu toplamın üzerine matbaa hesabına ayrıca bu toplamın yüzde yirmibeşi ilave edilir. Genel toplam bu kitabın basım masrafıdır. İşte bu miktar basım adedine bölünerek eserin fiyatı ortaya çıkarılır. Eserlerin bedelleri toplandıkça masraf kapatılır, böylece hükümetin bu yayına tahsis ettiği para -demirbaşların bedelleri ayrı olarak- belirlenmemiş (kararlaştırılmamış)*

[112] *Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi*, Hüseyin Yıldırım (çev.), s. 54-55.
[113] a.g.e. s. 55
[114] a.g.e. s. 56.

vadeli avans bedeli mahiyetinde olup, bedeli ergeç toplanır ve iade edilmiş olur."

Resmi yayınlar ile bahriyeye mahsus yayınların basım tarzı satışı da bu talimatname ile belirlenmiştir. Buna göre, dağıtım işlerinin Donanma Dairesi'nin altında resmi dağıtım olarak yapılacağı, Risale-i Mevkute gibi abonelere dağıtılacak eserlerin bedeli ve masrafı karşılığında dağıtılacağı belirtilmiştir. İşlem yapılarak verilecek eserlerin elden imza veya matbaa vasıtasıyla devlet eşyası mahalline sevk edilerek, sahibine ve gazete idarehanelerine ücretsiz olarak verilecek nüshaların senet karşılığında verileceği, parça parça veya toptan satış işlemlerinin ise bahriye matbaasının satış şubesince yapılacağı bildirilmiştir. Bahriye mensuplarına, maaşlarından kesilmek üzere on taksitle satış yapılabileceği, kitapçılarda indirimli kitap satışı yapılmak istenirse bunun bir mukaveleye bağlanması ve mukavelenin Bahriye Vekâleti emrine uygun olması gerektiği ifade edilerek, mukavele uyumu gerekmeyen durumlarda bahriye matbaasının bu işi doğrudan yapabileceği belirtilmektedir.

Basım şekli itibariyle eserler cep kitabı, masa kitabı, kütüphane boyu ve gazete boyu olmak üzere dört kısma ayrılmıştır.[115]

Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesinde basım tarzı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Talimatnamede kitabın dış kabının sağlam, kalın ve yayın türünü belirten renkte olmak üzere renkli kâğıttan yapılacağı (kararnameler yeşil, bahriye yayınları sarı, bahriyenin resmi yayınları kırmızı…) belirtilmektedir.

Talimatnameye göre, kitabın dış kapağının sağ üstünde yayınlayan makamın adı, gizlilik derecesi (hizmete özel, gizli, çok gizli vb.), kapak sol üstte yer (basım yeri) ve kabul tarihi, ortada ise eser adı, altında numarası ve onun altında da bir çapa ve ayyıldız olması gerekmektedir.

Çapa ve ayyıldızın altında ise eserin yazarı ve (varsa) çevirenin adı ve rütbesi, metinde ekte olan kroki, harita, cetvel ve diğer eklerin adedi yazılır.

Kitabın dış kapağının iç sayfalarına gerektiğinde benzer kitapların isimleri eklenebilir.

Arka kapakta kitabın fiyatı ve bunun altında bir çizgiden sonra benzer yayınların kısa bir fihristi eklenebilir, kitap kalınlığı bir santimetreden fazla olursa, kitap sırtına kitap adı, yazarı, fiyatı ve basım tarihi yazılır.

---

[115] *Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi*, Hüseyin Yıldırım (çev.), s. 56.

Kitaplara dış kapta bulunan yazıların aynısının yer aldığı bir iç kapak sayfası eklenir; bu sayfanın arkasına gerektiğinde "*Telif hakkı kanunu gereğince her hakkı saklıdır.*" Yazılır ve bu sayfada başka yazı bulunmaz.

Takip eden sayfalarda varsa önsöz, takdim yazısı ve ayrıntılı içindekiler yazısı bulunur. Bu sayfalara sayfa numarası yerine ebced harfleri yazılır ve bunlar için ayrıca bir forma düzenlenir. İç kapak ve bunun arkasındaki sayfaya numara koyulmaz.

Kitap onaltı sayfadan az ise ilave formadan ve iç kapaktan kaçınılır veya esas formaya dâhil olur.

Kitabın yazı sathının üst kenarına yazı ile aynı uzunlukta ve yazıya paralel olarak ince bir çizgi eklenir. Bu çizginin üzerine, sağ sayfanın sağ üst köşesine ve sol sayfanın sol üst köşesine sayfa numarası koyulur.

Sağ sayfalarda çizginin üst ortasına kitabın dış kapaktaki adı, sol sayfanın üstüne ise o sayfanın ait olduğu bölüm başlığı koyulur.

Satır başları ve madde numaraları metnin sağ kenarının yarım santim ile bir santim kadar solundan başlar.

Metin dâhilinde yorumlanacak ya da açıklanacak olan bir şey olursa [*] işareti koyulur ve sayfanın altına dipnot düşülür. Bu notlar metinden yarım çizgi ile ayrılır, eğer açıklama bir sonraki sayfaya taşar ise burada metinle dipnot arasındaki çizgi tam olur.

Kullanılan kroki, harita cetvel ve saire [Şekil-1; Ek Cetvel-2] şeklinde metin dâhilinde ve mümkün olduğunca da satır ve madde başında olur.

Yanlış doğru cetveli metin haricinde yazılarak ekleri kitabın sonuna koyulur, böylece düzenlemelerden sonra buradan kolayca çıkarılıp alınabilir.

Sayfa içine sığabilecek olan harita, kroki vb. buraya koyulur. Metin içinde kullanılamayacak ölçüde olanlar ise ek olarak metin dışına koyulur.

Metin sonuna koyulacak olan eklerden dört sayfa kalınlığını geçmeyenler kitaba bağlanabilecekken, daha kalın olanlar arka kapağın iç tarafına yapıştırılacak olan bir cebe ya da yine buraya yapıştırılacak olan bir kuşağa koyulur.

Kitaba bağlı eklerin açılmasında ve okunmasında bir zorluk olmaması için sağ tarafında kitap genişliği kadar boş yer bırakılarak [içe katlamalı sayfa oluşturacak boyutta] alt sağ tarafından bağlanır.

Metin içinde ya da sonunda bulunan ekler yırtılmayacak ve kolay açılıp kapanacak şekilde katlanır; eklerin üç defa kıvrılan köşesine ekin cinsi ve numarası yazılır (kroki, numara 5 gibi).[116]

Metin içindeki her çeşit özel isim tırnak içine alınır ve haritalar ile metin içindeki aynı isimler mutlaka ayrı yazılır.

Bir istikameti, yolu ya da bir cepheyi belli eden isimler bir diğerinden bir çizgi ile ayrılır ve genellikle parantez içinde yazılır. Örneğin, İstanbul-İzmir gibi.

Harita ve krokilere ait esaslar:

Kendi tarafımız kırmızı, müttefikler turuncu, düşman ise mavi ve birden fazla ise yeşil, mor renklerle gösterilir. Bunlarla ilgili yazılarda aynı renkte olmalıdır.

Metin dışındaki harita ve krokilerin zemini aynı renkte basılmakta ise de akarsular mümkünse açık mavi renkte olmalıdır.

Harita ve krokilerin de başlığı, özel işaretler cetveli, uzunluk ölçeği ve uzunluk çizgisi olmalıdır.

Genel olarak sağ taraf kuzey ve güney istikametine paralel yapılacağından kuzey-güney çizgisi ancak özel haritalarda ve hallerde yapılmalıdır.

Genel olarak sağ taraf kuzey ve güney istikametine paralel yapılacağından kuzey-güney çizgisi ancak özel haritalarda ve hallerde yapılmalıdır.

Bahriye haritaları özel yöntemle çizilebilecektir.

Harflerin büyüklüğü ve küçüklüğü [puntosu]: Cep kitapları istisnasız olarak 12'lik harflerle, diğer cinsler ise 12 veya 16 puntoluk harflerle dizilmelidir.

Metin içinde göze çarpması istenen yazılar ve kelimeler metin puntosuna uygun olmak koşuluyla rika ile yazılır.

Bölüm, kısım yazısı ya da madde numaraları metin yazısından bir veya birkaç punto fazlası ile yazılır.

[116] Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi, Hüseyin Yıldırım (çev.), s. 57-60.

Sayfa büyüklüğü: Her cins kitap için [cep kitabı, kütüphane boyu vd.] belirlenen ebat ciltlenip kenarları kesildikten sonra artacak olan ebattır. Basım esnasında kâğıt mümkün olduğu kadar büyük tutulur.

Cep kitapları ince ve iyi kâğıda basılır. Saklanması icap eden eserler de iyi kâğıtlara basılmalıdır. Diğer eserlerde masrafı azaltmak önemlidir.

Her bir formanın numarası ve kitabın ismi bu formanın birinci sayfasının sol alt köşesine yalnız olarak koyulur.

Bahriye Vekili İhsan'ın imzasıyla yayınlanan bu talimatname ile bahriye yayınlarının yayımlanma esasları belirlenmiştir. Zamanına göre oldukça detaylı ve iyi hazırlanmış olan bu talimatname ile biçimsel açıdan bir standart oluşturulması adına çok önemli bir adım atılmıştır.

1.3.8. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayın ve Yayım Yönergesi

1341 (1923) tarihli Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi'nin günümüz Deniz Kuvvetleri yayıncılığında ne yazık ki bir karşılığı bulunmamaktadır. Günümüzde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın basım ve yayım faaliyetleri, halen yürürlükte olan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayın ve Yayım Yönergesi DKY 66-1 (C) esaslarına göre yürütülmektedir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı yayın ve yayım faaliyetlerinin günümüzde hangi usuller dâhilinde yapıldığının anlaşılması ve 90 yıl önce uygulanan standartlar ile bu günkü standartların karşılaştırılması amacıyla ilgili yönergeyi araştırmada kullanmak maksadıyla yaptığım yazılı başvuru (başvuruma olumlu cevap verileceği sözlü olarak iletilmesine rağmen) herhangi bir gerekçe gösterilmeden yine yazılı olarak reddedildiğinden, yönerge ile ilgili ayrıntı vermek mümkün olmamıştır.

2.BÖLÜM

DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI KÜLTÜR YAYINLARININ İNCELENMESİ

Ülkemizdeki yayıncılık faaliyetleri gerek özel sektör tarafından gerekse kamu tarafından yürütülmektedir. Özel sektör daha çok akademik yayınlar, edebi yayınlar vb. ni kontrol ve koordine ederken kamu yayıncılığı ise son yıllara kadar daha çok ders kitapları alanına yönelmiş bulunmaktadır. İlköğretim ve ortaöğretim ders kitaplarının özel sektöre bastırılmaya başlanması nedeniyle kamunun yayıncılık alanındaki etkinliği azalmıştır. Günümüzde kamu yayıncılığı daha çok faaliyet alanlarıyla ilgili yayınlar yaparak bilimsel ve kültürel birikimlerimizin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu kurumlardan birisi de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'dır.

2.1. YAYINCILIK

Ülkemizde yayın, yayım, yayıncılık ve yayımcılık kavramları sıklıkla karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Birbirine çok benzeyen bu iki kavramın farklılıklarının anlaşılması ve doğru bir şekilde kullanılması için tanımlarına bakmak gerekir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde yayın: "Basılıp satışa çıkarılan kitap, gazete vb., neşriyat ya da radyo ve televizyon aracılığıyla halka sunulan, duyurulan, iletilen eser, program, neşriyat" olarak tanımlanmaktadır. Aynı sözlükte yayım ise: "Yayma işi; kitap, gazete vb. okunacak şeylerin basılıp dağıtılması, neşir" olarak tanımlanmaktadır.[117]

Gürcan yayıncılığı; "*Edebi enformasyon, müzik kayıtları veya sanat reprodüksiyonlarının üretim ve dağıtım işini kapsayan, kitap dışında diğer kültürel ve sanatsal eserlerin satışa sunulmasına kadarki geçirdiği evreler*"[118] olarak tanımlamakta; yayımcılık için ise, "*bir takım ileti demetinin halka sunulması*"[119] tanımını kullanmaktadır.

Görüleceği üzere yayın, bir ürünü oluşturmak, ortaya koymak iken, yayım ise ortaya koyulan bu ürünün dağıtılması, erişilir hale getirilmesi işidir.

---

[117] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.527e4074b65ea1.26742860 (16.04.2013)

[118] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayını, Eskişehir, 1997, s.2.

[119] a.g.e. s.13.

Bu tanımlara rağmen, Türk Dil Kurumu yayıncılık kavramının karşılığı olarak yayımcılığı vermektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere kavramlar birbiri içine girmiştir. Bu kavram karışıklığı kurumların yönerge ve yönetmeliklerine de yansımaktadır.

Örneğin, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayın ve Yayım Yönergesinde yayın ve yayım kavramlarının tanımında Türk Dil Kurumu sözlüğü esas alınmıştır. Ancak araştırmanın konusunu oluşturan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarında yayıncı kavramının kullanımına dair bir standart oluşturulmadığı ve yayıncı bilgisi yerinde sıkça basımevi bilgisinin yer aldığı görülmüştür.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı örneğinden de anlaşılacağı üzere yayın, yayım, yayıncılık ve yayımcılık gibi kavramların kullanımıyla ilgili bir karmaşa söz konusudur.

Söz konusu karmaşanın temel nedeninin eğitim eksikliği olduğunu belirten Vural, Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu gibi kurumların programlarında yayıncılıkla ilgili eğitim maddesi olmadığını, kitapların yazılması, tasarımı, üretimi, dağıtımı ve satışıyla ilgili eğitim desteğinin ihmal edildiğini, yayıncılık mesleğinde yüksek lisans ve uzmanlık eğitimi gibi imkânların mutlaka bulunması gerektiğini belirtmektedir.[120]

Bu nedenle üniversitelerde farklı bölümlerde verilen ve doğrudan yayıncılığı esas almayan eğitimlerin yayıncılık sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü yetiştirmede ne kadar yeterli olduğu sorgulanarak, ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünün yetiştirilmesine yönelik eğitim programları geliştirmeleri ve alanla ilgili karmaşıklığa son vermeleri gerekmektedir.

Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus ise yayıncılık ürünlerini, (basılı materyalin) tek biçim olarak yararlandırmak amacıyla okuyucu hizmetine sunmayı amaçlayan Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü ile yayıncılık sektörünün iletişiminin güçlendirilmesi gerçeğidir.

Yayınların çok sayıda okuyucuya ulaştırılmasında önemli bir işlevi olan kütüphaneler, sadece yayınların içerik özellikleri bakımından değil aynı zamanda biçimsel özellikleri bakımından da yayıncılar için gerekli verilere işaret edebilecek yapılardır.

---

[120] Ahmet Vural, *Adım Adım Yayıncılık*, Türdav Yayın Grubu, İstanbul, 2009, s.154.

Kütüphanecilik uygulamalarına elverişli ve daha nitelikli ürünler ortaya çıkmasına katkı yapabilecek okuyucu beklenti ve isteklerinin tespit edilebildiği alanlar olması nedeniyle de kütüphaneciler/Bilgi Belge Yöneticileri yayıncılık sektörü tarafından göz ardı edilmemelidir.

Bilgi çağı, bilgi ekonomisi vb. kavramların sıkça kullanıldığı günümüzde yayıncılığın, kamu tarafından öncelikli bir sektör olarak ele alınmaması, ihtiyaç duyulan yasal değişiklik ve düzenlemelerin yapılmaması, ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların bulunması, standartlarının güncel ve uygulanabilir olmaması, bilimsel sınırlarının belirlenmemiş olması gibi sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir.

Bilginin hızla çoğaldığı ve yayıldığı günümüzde e-kitap, web yayıncılığı, e-kütüphane vb. gibi yeni kavramlar ortaya çıkmakta bu nedenle de gerek teknolojik açıdan gerekse ekonomik açıdan yeni yayıncılık anlayışlarının benimsenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Söz konusu değişime ayak uydurulabilmesi için kamu tarafından teknolojik, mâlî ve hukukî altyapı oluşturularak yayıncılık sektörünün gelişmesinin önü açılmalıdır.

Konunun geniş olması ve çok sayıda bileşeni kapsaması nedeniyle yayıncılıkla ilgili sorunların sadece bu araştırmayla çözümlenemeyeceği açıktır. Bu nedenle ilgili kurum ve kuruluşların harekete geçmesi, sürdürülebilir kararlar alınması ve bu kararların uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

2.1.1. Kitap Yayıncılığı

Üniversitelerde Matbaacılık, Matbaa Öğretmenliği, Basım ve Yayın Teknolojileri, Grafik Tasarımı, İletişim Tasarımı, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık, Gazetecilik, İletişim ve Bilgi ve Belge Yönetimi gibi birçok farklı bölümün yayıncılık alanıyla ilgili çeşitli içerikleri olmasına rağmen, kitap yayıncılığı ile ilgili yetkinlik ne yazık ki çoğu zaman akademik bir eğitim sonucunda ortaya çıkmamaktadır. Yayıncılıkla ilgili bilgiler geleneksel bir yöntem olan usta/çırak ilişkisiyle aktarılmakta, zaman zaman da çeşitli akademik kuruluşlar ya da uzman kişiler tarafından yayıncılığın çeşitli yönleriyle ilgili kurs, seminer ve eğitimler düzenlenmektedir.

Yayıncılıkla ilgili 2012 yılında düzenlenen eğitimlere bakıldığında en uzun süreli eğitimin, Bilgi Üniversitesi ve Türkiye Yayıncılar Birliği'nin birlikte düzenlediği 24 saatlik bir eğitimi kapsayan *Yayıncılığa Giriş* sertifika programı olduğu

görülmektedir.[121] Programın ikincisi 24 saat olarak yeniden düzenlenmiş ve 20.04.2013-08.06.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.[122] Programın üçüncüsünün de 16.11.2013-04.01.2014 tarihleri arasında yapılması planlanmıştır.[123]

Bunun yanı sıra Afyon Kocatepe Üniversitesi tarafından 18 Ekim 2012'de *Sanat, Grafik ve Yayıncılık Semineri* düzenlenmiştir.[124]

2012 Yılında yayıncılık alanına yönelik bir başka faaliyet ise Basım Sanayii Eğitim Vakfı (BASEV) tarafından düzenlenen *Basım Üretiminde Standardizasyon* ve *Basım Sektöründe İnsan Kaynakları Seçme Yerleştirme ve Performans Yönetimi* konulu seminerdir.[125]

Yayıncılık eğitimine yönelik en dikkat çekici çalışma ise Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Türkiye Basım Yayın Meslek Birliği'nin işbirliği ile oluşturularak 2012-2013 akademik yılında eğitime başlayan *Çağdaş Yayıncılık ve Yayıncılık Yönetimi Yüksek Lisans Programı* olmuştur. Basın yayın alanındaki bu programın Türkiye'de benzeri bulunmamaktadır.[126]

Ancak, kısa süreli olan ve içerik olarak sadece belirli konuları verebilecek olan söz konusu kurslar ve henüz daha çok yeni olan yüksek lisans programı ile ağırlıklı olarak uygulamanın hâkim olduğu bu alanda katılımcılara mesleki yeterlilik kazandırılmasının mümkün olmayacağı aşikârdır.

Dolayısıyla, ilgili kurum ve kuruluşlar yayıncılığa dair içeriği olan alanlarla gerekli koordinasyonu sağlayarak kitap yayıncılığında ihtiyaç duyulan nitelikli personelin yetiştirilmesi için gerekli zemini oluşturmalıdır.

Yayıncılık eğitimi ile ilgili sorunların, bu konuda ihtiyaç duyulan kaynak eserlere de yansıdığı görülmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, yayıncılıkla ilgili içeriği olan pek çok bölüm bulunmasına rağmen kitap yayıncılığıyla ilgili Türkçe telif ve tercüme kaynağa rastlamak pek mümkün olmamaktadır. Bu alanda çalışma yapacak araştırmacıların, Halil İbrahim Gürcan'ın "Kitap Yayımcılığı", Ahmet Vural'ın "Adım Adım Yayıncılık" ve kısmen de Emre Becer'in "İletişim ve Grafik Tasarım" adlı eserlerinden başka yararlanabilecekleri kaynak neredeyse yoktur. Bu yönüyle konunun

[121] http://ibu.bilgiegitim.blogspot.com/2012/10/yayınciliga-giris-1donem.html (22.06.2013)
[122] http://bilgi-egitim.com/tr/programlar/103/yaynclga-giris/ (30.10.2013)
[123] http://www.bilgi-egitim.com/tr/programlar/162/yaynclga-giris-3/ (30.10.2013)
[124] http://www.aku.edu.tr/web/default.aspx?id=93jqm30ndau57345aq101 (22.06.2013)
[125] http://www.basev.org.tr/etkinlikler (22.06.2013)
[126] http://iletisim.marmara.edu.tr/sayfa.php?id=572 (22.06.2013)

yayıncılığa ilgi duyan araştırmacılar için mevcut boşluğun doldurulması açısından çalışmaya müsait bir alan olduğu da söylenebilir.

Pek çok alanda olduğu gibi kitap yayıncılığı da takım çalışması gerektirmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada görev alan herkes önemli bir sorumluluk üstlenmekte ve kitabın okura ulaşmasında bu kişilerin katkısına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kitabın yazılmasından satışa sunulduğu âna kadar geçirdiği aşamayı yayım süreci olarak adlandırırsak, bu süreçte temel olarak dört ögenin yer aldığını söyleyebiliriz: a) Yazar/Çevirmen, b) Yayınevi, c)Matbaa, d) Kitapçı/Kitapevi/Sanal Kitapevi.[127]

a) Yazar: Eserin yaratıcısıdır. Tek kişi olabileceği gibi, birden fazla kişi ya da tüzel kişi olabilir. Yazar, eserle ilgili maddi ve manevi bütün hakların sahibidir ve bu hakları istediği kişi ya da kuruma devredebilir.

b) Yayıncı: Yazılı bir metnin okura ulaştırılması için geçirdiği aşamaları kontrol ve organize eder. Çoğunlukla finansmanı sağlar, bu nedenle yayıncının yaklaşımı eserin niteliğini etkiler. Yayıncının literatürü bilmesi, kitabın fiziksel üretimi (dizgi, baskı, mizanpaj, cilt, kâğıt vb.), dağıtım, tanıtım ve pazarlama konusunda bilgi sahibi olması gerekir.

c) Matbaacı: Kitabın basılması işinden matbaacı sorumludur. Dizgi ve cilt gibi işlemler teknik imkânlar doğrultusunda matbaada yapılabileceği gibi dışarıda da yaptırılabilir.

d) Kitapçı: Kitabın bir ürün olarak ortaya çıkmasıyla, kitlelere ulaştırılması için geldiği son nokta kitapçıdır. Burada artık, kitap okurunu beklemektedir. Teknolojik gelişim ile birlikte pazarlama/satış yöntemlerindeki değişim kitapçıları da etkilemiş ve günümüzde bazı kitapçılar içinde oturma alanları olan, kahve içilen ve müzik dinlenilen yerler olmuştur.[*] Bunun yanı sıra sanal kitapevleri ya da kitapevlerinin sanal dükkânları gibi yeni olgular ortaya çıkmış, bu durum ise pek çok kitapevinin kapanmasına neden olmuştur.

Farklı türlerdeki kitapların farklı okuyucu kitlelerine hitap etmesi nedeniyle yayıncılık alanında genellikle uzmanlaşmaya gidildiği ve belirli grupların oluştuğu

[127] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, s. 21.

[*] Konuyla ilgili ayrıntılı araştırma için bakınız: Zeynep Soydaş, *Birbirlerinin Satışını Destekleyen Hizmet ve Ürünlerin Bir Arada Sunulduğu Alışveriş Mekânları: Kitap Evi - Kafe Örneği*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2005, 96 s.

gözlemlenmektedir. Büyük yayınevlerinin ise kendi içinde oluşturduğu bölümlerle birden fazla alanda uzmanlaştığı ve farklı türlerde yayın yaptığı görülmektedir.

Gürcan, kitap yayıncılığı alanlarının ülkelere göre farklılık gösterdiğini, ancak genel olarak hepsinde ortak türler olduğunu ve belki sadece isimlerinin değişebileceğini belirtmektedir.[128]

Kitap yayıncılığı basit olarak altı grupta sınıflandırılmaktadır: 1. Genel Yayıncılık, 2. Ders Kitapları Yayıncılığı, 3. Akademik, bilimsel, teknik ve tıp kitapları Yayıncılığı, 4. Çocuk Kitapları Yayıncılığı, 5. Kaynak Kitap Yayıncılığı, 6. Dinî Kitap Yayıncılığı.[129]

1. Genel Yayıncılık: Bu alan; roman, hikâye, şiir, müzik kitapları ve çeşitli alanlardan sanat kitapları gibi genellikle çok satan kitaplardan oluşmaktadır. Satış açısından diğer alanlara göre daha riskli bir alan olduğu söylenebilir. Alanında marka olmuş isimlerin dışında kalan yazarların kitaplarının nasıl bir tepki alacağının kestirilmesi güçtür. Dolayısıyla kitaba yapılacak yatırım uzun vadede geri dönebileceği gibi, çok az geri dönebilir ya da hiç dönmeyebilir.

2. Ders Kitapları Yayıncılığı: İlköğretimden üniversiteye kadar olan eğitim sürecinde okullarda okutulan ya da yardımcı kaynak olarak tavsiye edilen ders kitaplarının yayıncılığını kapsamaktadır.

3. Akademik, Bilimsel, Teknik ve Tıp Kitapları Yayıncılığı: Genellikle özel araştırmaları ve bilimsel çalışma sonuçlarını kapsayan yayınlardır. İlgili kişilerin "Citation" (alıntı-aktarma) ya da "Index" (dizin/fihrist) adlarıyla yayımlanan kataloglardan takip ettiği bu yayınlar fazla miktarda basılmamakta ve diğer yayın türlerine göre daha pahalıya satılmaktadır. Bilimsel dergi yayıncılığı ile bazı özel şirketler ve çeşitli devlet kuruluşlarının yaptığı bazı çalışmalar da bu kapsama girebilmektedir (Türk Standartları Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı vb.).

4. Çocuk Kitapları Yayıncılığı: Görsel olarak zengin içeriğe sahip, eğlendirici, eğitici ve öğretici kitapları kapsamaktadır. Masallar, boyama kitapları ve resimli hikâye kitapları, hem okul öncesi çocuklar da hem de okula yeni başlayan çocuklar da yazı ile

[128] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, s. 27.
[129] a.g.e. s. 28-31.

resim arasında bağlantı kurmayı kolaylaştırmakta, böylece okuma-yazma öğrenimi kolaylaşmaktadır.

5. Kaynak Kitap Yayıncılığı: Ansiklopedi, atlas, sözlük, seyahat rehberleri gibi yayınları kapsamaktadır. Genellikle kolektif bir çalışmanın ürünü olduğundan diğer kitap türlerine göre yazılması ve üretilmesi daha uzun sürmektedir.

6. Dini Kitap Yayıncılığı: Bu alanda, kutsal kitaplar, bu kitapların tefsirleri, çeşitli dua kitapları, peygamberlerin sözleri, ibadet usulleri ve dini hayatın usullerine dair çeşitli kitaplar yayımlanmaktadır. Bu tür kitaplar, farklı dinlere mensup çeşitli gruplar tarafından basılmakta ve çoğunlukla ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Bu kitapların satışı genellikle sadece bu tür kitapları satan kitapçılar tarafından yapılmaktadır.[130]

Kitap yayıncılığını farklı şekillerde de gruplandırmak mümkündür. Gruplandırmayla ilgili ulusal ya da uluslararası herhangi bir standart olmadığından, hangi gruplandırmanın kullanılacağı ya da yeni bir gruplandırma oluşturmak tamamen alanla ilgili çalışanların tercihlerine bağlıdır.

Yukarıda belirtilen yayın gruplarının belirli bir amaca ve kitleye yönelik olduğu göz önünde bulundurulduğunda, askerî yayıncılığın farklı türlerde çeşitli ürünler verdiği ve bu nedenle ayrıca sınıflandırılması gerektiği düşünülmektedir.

Askerî yayıncılığın ayrı bir grup olarak ele alınmasına iyi bir örnek olabilecek olan Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan ve 1916-2012 yılları arasını kapsayan Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayın Kataloğu 2012[131] incelendiğinde, söz konusu öneri daha da anlam kazanmaktadır. Yazar adı, eser adı ve basım yıllarının verildiği katalogda askerî yayıncılığın kapsamının ne kadar geniş olduğunu ve kendine ait bir dil ve kültür oluşturduğunu, dolayısıyla ayırt edici bir özelliğe sahip olduğunu söylemek kanımca yanlış olmayacaktır.

Her ne kadar ülkemizde askerî yayıncılık kavramı yaygın olarak kullanılmıyor olsa da yurt dışı örneklerde askerî yayıncılığın kamuda ve özel sektörde yerleşik bir kavram olarak kullanıldığı görülmektedir.

---

[130] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, s. 28-31.
[131] http://www.tsk.tr/9_yayinlar/9_4_genelkurmay_atase_baskanligi_yayin_katalogu/pdf/yayin_katalogu.pdf (22.06.2013)

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı bünyesinde Ordu Yayınları Direktörlüğü/Müdürlüğü (Army Publishing Directorate-APT) bulunmakta ve burada askerî yayınlar kendi içinde konu başlıklarına göre sıralanmaktadır.[132]

İngiltere'de faaliyet gösteren Osprey Publishing de askerî yayıncılık kavramının kullanılışına dair bir başka örnek olarak verilebilir.[133] Bu yayınevinin neredeyse bütün yayınları askerî konularla ilgilidir. Dolayısıyla askerî yayıncılık üzerinden ticari faaliyetini sürdürmektedir.

Ülkemizde, Genelkurmay Başkanlığı ve kuvvet komutanlıklarının her birinin ayrı ayrı, yayın faaliyetiyle uğraşan birimleri bulunmaktadır. Örneğin, Genelkurmay Başkanlığı'nda ATASE (Askerî Tarih ve Stratejik Etüt) Daire Başkanlığı öne çıkarken, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda Müzecilik ve Yayıncılık Şube Müdürlüğü bu alanda öne çıkmaktadır. Buna rağmen, ülkemizde gerek askerî kurumlarda gerekse özel sektörde kavramsal olarak askerî yayıncılığın tanımının yapıldığı ve sınırlarının belirlendiği söylenemez.

Askerî kurumların yapısından kaynaklanan kendilerine has özelliklerinden dolayı, Gürcan'ın belirttiği altı gruba; askerî tarih başta olmak üzere, askerî mühendislik, doktrin ve eğitim gibi konularda yayınlar ortaya koyan askerî yayıncılığın da ilave edilmesi yerinde olacaktır.

Yukarıda belirtilen alanlardan, ders kitapları yayıncılığı alanının "Eğitim Kitapları Yayıncılığı" olarak yeniden tanımlanması gerektiği kanaatindeyim.

Çeşitli eğitim kademelerinde yapılan sınavlara yönelik olarak hizmet veren dershane ve kurslar ile bunların birlikte çalıştığı yayıncılar tarafından hazırlanan kitapların da kapsanması adına ders kitapları yayıncılığı alanının Eğitim Kitapları alanı olarak adlandırılması yerinde olacaktır.

Diğer bir alan olan çocuk kitapları yayıncılığı alanına ise gençlik kitaplarının da eklenmesi yerinde olacaktır. Çocuk kitapları gibi gençlik kitaplarının da kendine has özellikleri bulunmaktadır. Özellikle günümüzde çocukluktan gençliğe geçişin birbiriyle çok iç içe olduğu, dolayısıyla ayrıştırmakta çoğu zaman zorlanıldığı için "Çocuk ve Gençlik Kitapları Yayıncılığı" şeklinde birlikte tanımlanması yerinde olacaktır.

O halde, yayıncılık alanlarını aşağıdaki şekilde de gruplandırmak mümkündür:

[132] http://www.apd.army.mil/ProductMap.asp (07.07.2013)
[133] http://www.ospreypublishing.com/ (07.07.2013)

1. Genel Yayımcılık,

2. Eğitim Kitapları Yayımcılığı,

3. Akademik, Bilimsel, Teknik ve Tıp Kitapları Yayımcılığı,

4. Çocuk ve Gençlik Kitapları Yayımcılığı,

5. Kaynak Kitap Yayımcılığı,

6. Dini Kitap Yayımcılığı,

7. Askerî Kitap Yayımcılığı.

2.1.2. Yayıncılık Standartları

Türk Standartları Enstitüsü, her türlü madde ve mamuller ile usul ve hizmet standartlarını yapmak amacıyla 1960 tarihinde kurulmuştur. Özel hukuk hükümlerine göre yönetilen bir kamu kurumu olan Enstitü, ülkenin rekabet gücünü arttırmak, ulusal ve uluslararası ticareti kolaylaştırmak ve toplumun refah düzeyini yükseltmek için; standardizasyon, uygunluk değerlendirme, deney ve kalibrasyon faaliyetlerini yürütmeyi amaçlamaktadır.[134]

Türk Standartları Enstitüsü'nde standart, "İmalatta, anlayışta, ölçme ve deneyde bir örneklik"; standardizasyon ise, "Belirli bir faaliyetle ilgili olarak ekonomik fayda sağlamak üzere bütün ilgili tarafların yardım ve işbirliği ile belirli kurallar koyma ve bu kuralları uygulama işlemi"[135] olarak tanımlanmaktadır.

Bilgi ve teknolojinin hızla gelişmesi ile oluşan küreselleşme sürecinde standartlar aracılığıyla ortak bir dil oluşturulmaya çalışıldığı ve belirli sınırdaki kalitenin altında mal ve hizmet üretiminin önlenmesinin amaçlandığı söylenebilir.

Türk Standartları Enstitüsü web sayfasının standart arama alanında[136] dokümantasyon, enformasyon, kütüphane, kitap, kitaplık, kâğıt, kapak, karton, yayın, yayım, yayıncılık ve yayımcılık, gibi kelimelerle yapılan sorgulama sonucunda ulaşılan yaklaşık 900 adet standart içerisinden kitap yayıncılığı ile ilgili olan 18 adet standart tespit edilmiştir.

[134] http://www.tse.org.tr/tse-hakkinda/kurulus-ve-gorevleri (02.05.2013)
[135] http://www.tse.org.tr/hizmetlerimiz/standart-hizmetleri (02.05.2013)
[136] https://intweb.tse.org.tr/TSEIntWeb/Standard/Standard/StandardAra.aspx (21.01.2013)

Söz konusu standartlar ve TSE web sayfasında belirtilen özellikler aşağıda verilmiştir. Standartların yazımındaki imla hataları düzeltilmemiştir.

- "*TS 191 ISO 4: Bilgi ve dökümantasyon-Başlık kelimeleri ve yayın başlıkları için kısaltma kuralları: Bu standard, latin, kiril ve grek alfabesini kullanılabilen süreli ve uygulanabildiği takdirde sürekli olmayan yayınların başlıklarının kısaltma kurallarını kapsamaktadır.*"[137]
- "*TS 196: Dökümantasyon-Yayınlar ve dökümantasyon için özlerin (abstraktların) hazırlanması ve sunuluşu: Bu standard, öncelikle birincil yayın yazarları, tarafından hazırlanacak özetleri kapsar.*"[138]
- "*TS EN ISO 216: Yazı kâğıdı ve basılı malzemenin bazı sınıfları: Tıraşlanmış boyutlar-A ve B serisi makine yönünün gösterilmesi.*"[139]
- "*TS 1059: Yayınların dizisi: Bu standard, genellikle el ile işlenen dizin yöntemlerine göre hazırlanmış olmakla birlikte burada söz konusu edilenlerin çoğu makineli uygulamada da kullanılabilir.*"[140]
- "*TS ISO 1086: Bilgi ve Dokümantasyon-Kitapların Başlık Yaprakları: Bu standart, kitapların başlık yapraklarında yazılması gereken bilgiler ile bu bilgilerin sunum biçimi ve düzenlenmesini kapsar.*"[141]
- "*TS 1212 ISO 2145: Dokümantasyon-Yazılı dokümanlarda bölümlerin ve alt bölümlerin numaralandırılması: Bu standard, yazılı dökümanlarda bölümler ve alt bölümlerin numaralandırılması kurallarını kapsar.*"[142]
- "*TS 1213: Kitaplıklar-Bilgi verme ve belgeleme merkezleri kılavuzu: Bu standard, kitaplıklara, bilgi verme ve belgeleme merkezlerine ilişkin temel bilgileri en uygun şekilde kapsayacak kılavuzlarının düzenlenmesine yardımcı*

[137] TS 191 ISO 4, **Bilgi ve dokümantasyon-Başlık ve yayın başlıkları için kısaltma kuralları**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1999, 20 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[138] TS 196, **Dökümantasyon-Yayınlar ve dökümantasyon için özlerin (abstraktların) hazırlanması ve sunuluşu**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1977, 13 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[139] TS EN ISO 216, **Yazı kâğıdı ve basılı malzemenin bazı sınıfları: Tıraşlanmış boyutlar-A ve B serisi makine yönünün gösterilmesi**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 2008, 19 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[140] TS 1059, **Yayınların dizisi**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1971, 4 s.
[141] TS ISO 1086, **Bilgi ve Dokümantasyon-Kitapların Başlık Yaprakları**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 2006, 8 s.
[142] TS 1212 ISO 2145, **Dokümantasyon-Yazılı dokümanlarda bölümlerin ve alt bölümlerin numaralandırılması** ,Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 2004, 6 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)

olmak ve gerektiğinde istenilebilecek tamamlayıcı bilgileri de vermek amacını kapsamaktadır."[143]

- "*TS ISO 2108: Bilgi ve dokümantasyon-Uluslararası standart kitap numaralandırılması (ısbn): Bu standardın amacı, her bir ürün biçimi veya özel bir yayımcı tarafından yayımlanan veya üretilen monografik bir yayımın baskısı için tek bir uluslararası Standart Kitap Numarası (ISBN) için özellikler tesis etmektedir. Bu, bir ISBN'nin yapılışını, tahsisi ve kullanımı için kuralları, ISBN tahsisi ile ilgili meta veriyi ve ISBN sisteminin idaresini belirler.*"[144]
- "*TS 3250: Dökümantasyon-Bibliyografik atıflar-Tipik kelimelerin kısaltmaları: Bu standard, kataloglarda, bibliyografyalarda, vb. listelenen belgelere yapılan bibliyografik atıflarda kullanılan Türkçe ve başka dillerde tipik kelimelerin kısaltmalarının hangi yollarla yapılacağını belirtir; Türkçedeki ve belli başlı dillerdeki bu tür kısaltmaların önemli olanlarını alfabe sıralı listeler halinde sunar.*"[145]
- "*TS ISO 3535: Form tasarım kâğıdı ve düzenleme çizelgesi: Bu standard, sürekli olsun veya olmasın formların düzenlenmesi için temel prensipleri açıklar ve bu prensiplere dayanılarak oluşturulan bir form tasarım kâğıdını ve düzeltme çizelgelerini kapsar.*"[146]
- "*TS ISO 3901: Dokümantasyon Milletlerarası standard kayıt kodu (ısrc): Bu standardın amacı, kayıtların veya kayıt parçalarının sadece tanıtılması için standart kodun (ISRC) kullanımını açıklamak ve kolaylaştırmaktır. ISRC kullanımı için kılavuz ekte verilmiştir.*"[147]
- "*TS ISO 6357: Dokümantasyon-Kitap ve diğer yayınların sırt başlıkları: Bu standard, raflarda bulundurulacak kitap, seri halindeki yayınlar, süreli yayınlar, raporlar ve kasa, kaset gibi dokümantasyon ve bunlara benzer diğer eşya ile ilgili sırt başlıkları ve karşılık gelen metinlerin genel yerleşimi (konum ve yön)*

[143] TS 1213, **Kitaplıklar-Bilgi verme ve belgeleme merkezleri kılavuzu**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1972, 4 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[144] TS ISO 2108, **Bilgi ve dokümantasyon-Uluslararası standart kitap numaralandırılması (ısbn)**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 2012, 18 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[145] TS 3250, **Dökümantasyon-Bibliyografik atıflar-Tipik kelimelerin kısaltmaları**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1978, 31 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[146] TS ISO 3535, **Form tasarım kâğıdı ve düzenleme çizelgesi**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1999, 11 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[147] TS ISO 3901, **Dokümantasyon Milletlerarası standard kayıt kodu (ısrc)**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1997, 14 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)

ve kullanım kurallarını kapsar. Bu standart, yalnız Latin, Grek ve Kiril alfabeli metinlere uygulanır. Bu standart kütüphane tanıtım amacı ile kullanılmak."[148]

- "*TS ISO 8439: Formların tasarımı-Temel düzenleme esasları: Bu standard idari, ticari ve sanayi alanlarında kullanılmak üzere düzenlenen formların tüm boyutlarını, çizim alanlarını, bölümlerini ve bilgi alanlarını kapsar.*"[149]
- "*TS 9123: Dokümantasyon-Seri (dizi) yayın başlıklarının tanıtımı: Bu standard, seri yayınların tanıtımında ihtiyaç duyulan unsurları ve bu gibi unsurların yer ve sunuluşlarıyla ilgili kuralları kapsar.*"[150]
- "*TS 9578: Dokümantasyon ve enformasyon terimleri-Temel kavramlar: Bu standard, dokümantasyon ve enformasyon alanı ile ilgili olarak seçilen kavramların terimlerini ve tariflerini kapsar.*"[151]
- "*TS EN ISO 9706: Bilgi ve dokümantasyon- Dokümanlar için kâğıt-Kalıcılık özellikleri: Bu standard, dokümanlar için kullanılan kalıcı kâğıtların özelliklerine dairdir. Baskı yapılmamış kâğıtlara uygulanır. Kartonlara uygulanmaz.*"[152]
- "*TS 9829: Dokümantasyon-Dokümanları inceleme, konularını belirleme ve endeks terimleri seçme metotları: Bu standard, dokümanların incelenmesi, konuların belirlenmesi ve uygun endeks terimlerinin seçilmesiyle ilgili kuralları ihtiva eder.*"[153]
- "*TS 10220: Ders Kitapları. Bu standard, her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılan ders kitaplarını kapsar. Eğitim Öğretim hizmetleri dışında kalan kitapları kapsamaz.*"[154]

---

[148] TS ISO 6357, **Dokümantasyon-Kitap ve diğer yayınların sırt başlıkları**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 2000, 5 s.
[149] TS ISO 8439, **Formların tasarımı-Temel düzenleme esasları**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 2000, 5 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[150] TS 9123, **Dokümantasyon-Seri (dizi) yayın başlıklarının tanıtımı**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1991, 4 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[151] TS 9578, **Dokümantasyon ve enformasyon terimleri-Temel kavramlar**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1991, 16 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[152] TS EN ISO 9706, **Bilgi ve dokümantasyon- Dokümanlar için kâğıt-Kalıcılık özellikleri**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1999, 11 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[153] TS 9829, **Dokümantasyon-Dokümanları inceleme, konularını belirleme ve endeks terimleri seçme metotları,** Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1992, 9 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)
[154] TS 10220, **Ders Kitapları**, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1992, 12 s. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21.01.2013)

Standartların insan hayatını kolaylaştırmaya yardımcı olduğu ve gerek üretici açısından, gerekse tüketici açısından çeşitli faydalar sağladığı aşikârdır.

Kitap yayıncılığı ile ilgili olarak yukarıda verilen standartların oldukça geniş bir alan olan kitap yayıncılığının gereksinimlerini karşılayacak nitelikte olduğu söylenemez. Örneğin, yukarıda belirtilen standartlar içerisinde çocuk kitaplarına dair bir standardın bulunmaması önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Bir başka eksiklik olarak ise, kitap boyutlarıyla ilgili standardı örnek vermek mümkündür. Bu standart sadece ders kitaplarını kapsamaktadır.

Kitaplar yayınlandıktan sonra sadece evlere ya da iş yerlerine girmemektedir. Geniş kitlelerin kullanımına sunulmak üzere kütüphanelere de giren kitap, burada birtakım işlemlere tâbi tutularak kullanıcı için yararlandırmaya hazır hale getirilmektedir. Bu nedenle, kitap yayıncılığı ile ilgili standartlar oluşturulurken mutlaka kütüphanecilik uygulamaları da göz önünde bulundurulmalı ve alan uzmanlarından görüş alınmalıdır.

Standartların belirlenmesi, uygulamada zorunluluk olacağı anlamına gelmemektedir. Ancak ISBN gibi bazı zorunlulukların yayıncılıkla ilgili bütün bileşenler için faydalı olacağı zamanla anlaşılabilmektedir. Amacı kütüphane kataloglarında yayınlar için bir standart oluşturmak olan yayında kataloglama bilgisinin (CIP) ISBN gibi zorunlu tutulması tartışılmalıdır. Yayında kataloglama bilgisi ile tekbiçim kataloglama sağlanacak ve hangi kütüphanede olursa olsun aynı kitabı aynı yerde bulma imkânı oluşacaktır.

Elbette atılacak her adımın bir standarda bağlanması gibi bir durum düşünülemez. Ancak, standartlar, hayatı kolaylaştırıcı, yaşam kalitesini arttırmaya yönelik; teknolojik ve enformatik gelişimi takip ederek sürekli güncellenen ve uygulanabilir olmalıdır. Dolayısıyla, Türk Standartları Enstitüsü tarafından oluşturulan kitap yayıncılığı ile ilgili standartların kanaatimce tamamına yakınının bu ölçülerde güncellenmesi ve uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir.

2.1.3. Yayıncılık-Kütüphanecilik Etkileşimi

Teknolojik gelişmeler ve bilgi teknolojileri her alanda olduğu gibi kütüphanecilik alanında da değişimi kaçınılmaz kılmıştır. Geçmişte durağan bir meslek olarak algılanan kütüphaneciliğin ve depolanan kitapların ödünç verilmesinden başka bir işlevi olmadığı düşünülen kütüphanelerin, günümüzde aynı şekilde algılandığı söylenebilir mi?

Bilginin, özellikle endüstriyel kuruluşlar için bir "kaynak" olarak kabul edilmesi, kütüphanecilik ve bilgi araştırmalarının öneminin giderek daha iyi anlaşılmasına neden olmaktadır. Birçok meslekte olduğu gibi kütüphanecilik de farklı alanlarla etkileşime girmektedir. Farklı alanlarla girilen etkileşim, doğal olarak bir ilişki meydana getirmekte ve bu durumda işbirliği kaçınılmaz olmaktadır. Etkileşime girilen alanlardan biri olan yayıncılık, zaman zaman kütüphanecilikle birlikte anılmış, yayıncılıkta ortaya çıkan gelişmeler kütüphaneciliğin gelişimini de etkilemiştir. Buna rağmen, bu iki alanın birbirine olan etkisini irdeleyen çalışma sayısı çok azdır.

Yayıncıların üretimi, kütüphane dermelerinin çeşitliliğini ve gelişimini etkilemektedir. Kütüphaneler, yayıncıların ürettiği her türden bilgiyi kayıt altına alarak kullanıcı hizmetine sunarlar. Bu nedenle, kütüphaneciler sadece kütüphanecilik alanında meydana gelen gelişmeleri değil, aynı zamanda mühendislik, bilgi teknolojisi, yayıncılık vb. gibi alanlarda meydana gelen gelişmeleri de dikkatle takip etmek ve kütüphanecilik uygulamalarına dönüştürmek durumundadırlar.

Yayıncılığı komşu bir dal olarak nitelendiren Dilek, kütüphaneciliğin yayınlarla uğraştığını, dolayısıyla geniş anlamda yayıncılığa yaklaştığını ve sorunları çözmek için bu daldan faydalanmak zorunda kaldığını belirtmektedir.[155]

Ancak bu zorunluluğun yeterli düzeyde işbirliğine dönüştürüldüğü söylenemez. Hâlihazırda kütüphanecilik ve yayıncılık alanlarının tek ortak yanının kitapla uğraşıyor olmaları olduğu söylenebilir.

Yayıncılık ve kütüphanecilik ilişkilerinin ilk defa 4. Ulusal Yayın Kongresi'nde "Okuyucu, Yayıncı, Kitapçı, Kütüphaneci İlişkileri, Okuma Alışkanlığının Yaygınlaştırılmasında Kütüphanelerin Rolü" başlığı altında ele alınması, iki alanın birbirinden ne kadar kopuk olduğunun anlaşılması için iyi bir örnektir.[156]

2009 yılında yapılan 5. Ulusal Yayın Kongresi sonuç bildirgesinde ise ulusal yayın politikası oluşturulması amacıyla, içinde kütüphanecilerin de bulunacağı çeşitli meslek gruplarından oluşan bir konsey kurulması gerektiği belirtilmekte, ancak işbirliği olanaklarına yönelik başka herhangi bir ibareye rastlanmamaktadır.[157]

Kongrenin sonuç bildirgesinde belirtilen iki husus, kütüphanecilik alanına etkileri olacağı için dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki, yayınevlerinde kadrolu editör çalıştırılması gerektiğine yönelik ibaredir. Alanında donanımlı, kadrolu bir editörün

---

[155] Hülya Dilek, *Kütüphane Biliminin Kapsamı ve Türkiye'de Durum*, Türk Kütüphaneciler Derneği, İstanbul, 1992, s. 37.
[156] http://www.ulusalyayinkongresi.gov.tr/tarihce/html (22.05.2013)
[157] http://www.ulusalyayinkongresi.gov.tr/Sonuc_bildirgesi.html (22.05.2013)

istihdamı yayınlarda standartlaşmanın yolunu açacak ve kütüphanecilik uygulamaları bakımından oldukça önemli olan tek biçimliliğin sağlanmasına katkı sunacaktır.

Sonuç bildirgesindeki önemli bir diğer husus ise yayıncılık standartlarına yapılan vurgudur. Bildirgede, uluslararası rekabet sağlayacak yayıncılık standartlarının TSE ve meslek kuruluşlarının işbirliği ile bir an önce sonuçlandırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Görüleceği üzere kütüphanecilik alanı, yayıncılar açısından henüz stratejik işbirliği geliştirilecek bir alan olarak görülmemektedir. Kütüphaneciler açısından da benzer bir durum söz konusu olduğunu ifade etmek sanırım yanlış olmayacaktır.

Kütüphaneciler, kitabın bibliyografik kimlik bilgilerini hızlıca ve standart biçimde elde etmeyi amaçladıkları gibi; kitabın içeriği hakkında okuru bilgilendirici ve yönlendirici unsurları bildirmek veya kataloglarına dâhil ederek okuyucularına daha verimli bir hizmet sunmayı da amaçlamaktadırlar. Bu nedenle, yayınların çok sayıda okuyucuya ulaştırılmasında önemli bir işlevi olan Kütüphaneler/Bilgi ve Belge Merkezleri sadece yayınların içerik özellikleri bakımından değil, aynı zamanda yayınların biçimsel nitelikleri bakımından da yayıncılara gerekli verileri sağlayabilecektir. Kütüphaneler/Bilgi ve Belge Merkezleri daha nitelikli ürünler ortaya çıkmasına katkı yapabilecek olması nedeniyle ve okuyucu isteklerinin/beklentilerinin tespit edilebildiği alanlar olması nedeniyle yayıncılık sektörü tarafından göz ardı edilmemelidir.

Kütüphanecilik ve yayıncılık alanları arasında oluşturulacak olan iletişimin her iki alana da katkı yapacağı muhakkaktır. İşbirliği olanaklarının araştırılması için ilk adımı söz konusu meslek gruplarına ait sivil toplum kuruluşlarının atması yerinde olacaktır. Sonrasında ise, sürece akademik çevreler dâhil edilerek uygulamaya yönelik projeler geliştirilmelidir.

Örneğin:

1. Kütüphanecilik meslek örgütleri ile (TKD, ÜNAK, OKD) ile yayıncılık meslek örgütleri (YAYBİR, TÜRKYAYBİR) ortak alanları tespit etmek ve gerekli işbirliğini sağlamak üzere bir araya gelmelidir.

2. Konunun çeşitli açılardan değerlendirilebilmesi için kütüphanecilerden ve yayıncılardan oluşan komisyonlar kurulmalıdır. Bu komisyonlar, değiştirilmesine ihtiyaç duyulan yasal mevzuatı belirlemeli ve öneriler oluşturmalı, yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç olup olmadığı gibi konulara yönelik çalışmalıdırlar.

3. Komisyonların oluşturduğu raporlar başta Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türk Standartları Enstitüsü olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlara iletilmeli ve uygulamaya dönük çalışmalar yürütülmelidir.

4. Her iki alanın işbirliğini geliştirmek üzere akademik düzeyde işbirliği oluşturulmalıdır.

5. Bu iki alanın ortak çalışmalarına etkisi olan başka alanlar varsa bunlarla koordinasyon kurulmalıdır.

Söz konusu önerilerin gerçekleştirilebilmesinin temel şartı ise bütün kuruluşların her türlü siyasi hesaptan uzak durması ve bu alanın siyaset üstü olduğu bilinciyle hareket etmesidir. Aksi yöndeki tutumların olası işbirliklerinin önünü tıkayacağı ve mesafe kaydedilmesini engelleyeceği aşikârdır.

Söz konusu önerileri genişletmek elbette mümkündür. Ancak yukarıda ifade edilen öneriler, iki alanın zaten yeterince gecikmiş olan işbirliğinin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair ilk akla gelenlerdir.

2.2. KİTAP TASARIMI

Birçok tanımı yapılabilecek olan tasarım sözcüğü dilimizde İngilizce'deki *desing* ve Fransızca'daki *imagination* sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise tasarım: "Bir sanat eserinin, yapının veya teknik ürünün ilk taslağı, tasar çizim, dizayn; Bir araştırma sürecinin çeşitli dönemlerinde izlenecek yol ve işlemleri tasarlayan çerçeve."[158] olarak tanımlanmaktadır. Basit anlamıyla tasarım; bir şeyi zihinde biçimlendirme, kurma, tasarımlanan biçim, yaratıcı düşünce olarak tanımlanabilir.

Uygulama bakımından tasarım; endüstri tasarımı, çevre tasarımı ve grafik tasarımı olmak üzere üç başlıkta toplanabilir. Bu alanlardan grafik tasarımı, genel olarak okunan ve izlenen görüntülerin tasarımından sorumludur. Afişler, kitaplar, broşürler vb. grafik tasarımı etkinlik alanı içine girer. Grafik tasarımında amaç, etki, iletişim, estetik ve kalite bakımından en üst düzeye ulaşmaktır.

Ortaya koyulan ürünün boyutları bakımından ise tasarım, iki boyutlu, üç boyutlu ve dört boyutlu tasarım olmak üzere üç grupta değerlendirilmektedir.

Buna göre kitaplar, uygulama bakımından grafik tasarımı alanına girmekte, boyutları bakımından ise derinliği olmaması nedeniyle iki boyutlu tasarımlar arasında yer almaktadır.

Yalnız, elektronik kitaplar bu durumun dışındadır. Son yıllarda iyice belirgin hale gelen ve kullanımı her geçen gün artan e-kitaplar uygulama özellikleri nedeniyle dört boyutlu tasarıma sahiptir. Dolayısıyla kitap tasarımı söz konusu olduğunda tek bir boyuttan söz emek artık mümkün değildir. Erişilebilirliği, kullanım kolaylığı, maliyeti vb. özellikleri bakımından hangi boyutun avantajlı olduğu hakkında tartışmalar devam etmekle birlikte her iki türün de okuyucusunun olduğu bir gerçektir.

Kitap tasarımı bir plan ve program çerçevesinde, kitabın içeriğine ve dolayısıyla amacına uygun olarak belirlenmiş görsel bir ürün ortaya koymayı içermektedir.[159] Bu nedenle kitap, mesleki bilgi ve birikimle elde edilen ve deneyimle pekiştirilen veriler ile ortaya çıkan bir tasarımın sonucudur.

Kitap tasarımı sadece teknik bir süreçten ibaret değildir. Tasarım sürecine etki eden birçok faktörden söz edilebilir. Bunların başında gelen ve en önemlisi olan ise insan faktörüdür. Tasarımı yapılan kitabın geniş kitlelere ulaşmasının amaçlanması,

---

[158] http://www.tdk.gov.tr/index.php (28.01.2013)

[159] Murat Namdar, *Kütüphaneci Bakış Açısıyla Üniversite Yayıncılığı: Boğaziçi Üniversitesi ve Maltepe Üniversitesi Örneklerinin TSE Standartlarına Göre İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 24.

insanların beğenilerinin, beklentilerinin ve alışkanlıklarının dikkate alınmasını zorunlu kılmıştır. Bunun yanı sıra kurumsal tercihler ve kurumsal kimliğin biçimsel vurgusuna dair hedefler de tasarım sürecine etki etmektedir.

Satın alma sürecinde insan tutum ve davranışlarını etkileyecek birçok faktörden söz edilebilir. İnsan ihtiyaçlarının, beklenti ve alışkanlıklarının doğru bir şekilde tespit edilmesinin tasarım sürecini etkileyeceği öne sürülebileceği gibi; tasarlanan kitabın türü, içinde bulunulan toplumun değer yargıları ile toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının da tasarıma etki edebileceği söylenebilir.

Örneğin, dini inançlara ait semboller ya da inançlarla ilgili çağrışım yapabilecek renkler, yazılar, fotoğraf ve resimler tasarımda gelişigüzel kullanılamaz. Aksi yöndeki bir tutumun toplum tarafından nasıl karşılanacağı ise tahmin edilebilir bir durumdur. Dolayısıyla, tasarım sürecinde kitabın teknik özellikleri ile yukarıda belirtilen etkenler bir bütün olarak değerlendirilmeli ve buna göre bir sonuç ortaya koyulmalıdır.

Söz konusu faktörlerin yanı sıra, kitapların biçimsel özellikleri de satın alma sürecini etkileyen diğer bir husus olarak öne çıkmaktadır.

Kitap tasarımında basılabilirlik, çalışabilirlik, kullanıcı gereksinimleri/beğenileri ile birlikte kâğıdın kalitesi, rengi ve asitsiz kağıda basılması gibi hususlara da dikkat edilmelidir.*

Konuyla ilgili olarak Argan, Argan ve Kurulgan'ın yaptığı çalışmada; kâğıt türü, sayfa düzeni, yazıların puntosu, içindekiler kısmı, şekil, resim ve kapağın kitabın biçimsel özelliklerini oluşturduğu ve kitabın tercih edilmesi veya satın alınması aşamasında önemli görevler üstlendiği ifade edilmektedir.[160]

Kitap tasarımının satın alma eğilimine olan etkisi göz önünde bulundurulduğunda konunun yayıncılar tarafından göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişmelerin sunduğu imkânlarla tasarım süreci teknik olarak kolaylaşmış olmakla birlikte, okuyucu/müşteri beklentilerinin de o nispette arttığı ve detayların giderek daha da önem kazandığı ortadadır.

Başarının ayrıntılara odaklandığı günümüzde, kitap tasarımı sadece grafik tasarımcısının işi olmaktan çıkarak; tasarımcı, yayıncı, kütüphaneci ve okuyucu

* Kâğıt üretimi ve dönüşümü, kâğıt özellikleri, kâğıt problemleri, kâğıtla ilgili terimler sözlüğü vb. konularla ilgili ayrıntılı bilgi için: Lawrence A. Wilson, *Matbaacının Kâğıt Hakkında Bilmesi Gerekenler*, Çev. Mert Ülgen, Mehmet Oktav, Efe N. Gençoğlu, BASEV, İstanbul, 2008, 333 s.

[160] Mehpare Tokay Argan, Metin Argan ve Mesut Kurulgan, "Kitaplara İlişkin Biçimsel Özelliklerin Okuyucu Tutumları Üzerine Etkisi", *Bilgi Dünyası*, C. 9, S. 1 (2008), s. 181. http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/177/160 (04. 04. 2013)

ekseninde ele alınarak kolektif bir süreçle ortaya koyulması gereken bir duruma gelmiştir.

Böyle bir sürecin sonunda tasarımcı, yayıncı, kütüphaneci ve okuyucu açısından kitap tasarımını bütün olarak değerlendirdiğimizde dikkat edilmesi gereken hususlar şunlar olmalıdır:

1. Kitap tasarımında ulusal ve uluslararası standartlar esas alınmalıdır.

2. Kitap ticari açıdan satılabilir (kârlılık), okuyucu açısından ulaşılabilir (ekonomik) olmalıdır.

3. Kitabın boyutu içeriğiyle orantılı ve taşınabilir olmalıdır. Okuyucu için rahat kullanım sağlayacak en uygun kitap boyutu belirlenmelidir.[161] Akademik bir yayının, prestij yayınının ya da bir romanın yayınlanış amaçları ve kullanıcı beklentilerine cevap verebilmesi açısından aynı ölçülerde olması beklenemez.

4. Kitap, kapak ve sayfaları rahat açılabilecek şekilde tasarlanmalıdır.

5. Biçimsel olarak (kâğıt türü, sayfa düzeni, yazıların puntosu, içindekiler kısmı, şekil, resim ve kapak) okuyucuda merak uyandıracak özellikte olmalıdır.

6. Kütüphanecilik uygulamaları da kitapta yer almalıdır.

7. Kitap tasarımında, kapaktan son sayfaya kadar tekbiçim ilkesi ile hareket edilmelidir. Yazı karakteri, kenar boşlukları, hizalama şekli, resim altı yazılarının veya dipnotların kullanım şekli, sayfa numaralarının yeri v.b. birçok olgu sayfadan sayfaya değiştirilmemelidir.

2.2.1. Kitap Tasarımının Amaçları

Her üründe olduğu gibi kitaplar da belirli amaçlar ve ilkeler doğrultusunda tasarlanır. Tasarımın bir süreç olduğu göz önünde bulundurularak tasarıma geçmeden önce süreç planlanmalıdır.

Bu durumda:

1. Kitap tanımlanmalıdır: Konunun tam olarak anlaşılması ve benimsenebilmesi için tasarım sürecinin ilk aşaması tanımlamadır. Alışılagelmiş kalıplardan kurtulmak ve özgün bir tasarım oluşturmak için doğru bir tanımlama yapmak gerekmektedir.

2. Kitap içeriğine hâkim olunmalıdır: Yapılacak tasarımda bir hareket noktası bulabilmek için kitabın içeriği hakkında mümkün olduğunca fazla bilgiye sahip olunmalıdır.

[161] Ahmet Vural, *Adım Adım Yayıncılık*, s. 37.

3. Yaratıcı olunmalıdır: Gerekli tanımlama yapılıp, yeterli bilgi toplandıktan sonra ilk düşünceler belirmeye başlayacaktır. Böylece ilk taslak ortaya çıkacaktır.

4. Çözüm bulunmalıdır: İlk üç aşamanın sonucunda elde edilen veriler olası problemleri ortaya koyacak, bu problemler çözülecek ve böylece çalışmalar ayrıntılı taslağa evrilecektir.

5. Uygulama: Tüm aşamalardan geçmiş olan tasarım artık hazır hale gelmektedir. Önceki aşamalardan elde edilen verilerin uygulamaya dönüşmesiyle süreç tamamlanmış olacaktır.

Tasarım sürecinde biçim, ölçü, yön, doku, renk, ton, çizgi gibi belli olgular dikkate alınmalıdır.[162] Ancak bu olgular dikkate alınırken belli ilkeler göz önünde bulundurulmalıdır.

Tasarımda göz önünde bulundurulması gereken ilkeler şunlardır:[163]

Denge: Tasarım yüzeyinde kullanılan her türlü unsurun simetrik ve asimetrik olarak kullanılmasını ifade eder.

Orantı: Kullanılan unsurların boyutları arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

Görsel hiyerarşi: Tasarımda kullanılan unsurlar arasında herhangi bir kopukluğa meydan vermeyecek şekilde kesintisiz bir geçişi ifade etmektedir.

Bütünlük: Tasarımı oluşturan unsurların bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirilmesiyle oluşur.

Vurgulama: Tasarım oluşturulurken ilk önce algılanması istenen unsur ön plana çıkarılmalıdır. Bu, yazı karakteri ya da yazının puntosu olabileceği gibi, başka bir unsur da olabilir.

Tasarım hazırlanırken denge, orantı, görsel hiyerarşi ve görsel devamlılık bir bütünlük içerisinde iyi bir uygulamayla verilmelidir. Bu bütünlük tasarımın amacına ulaşmasında fayda sağlayacaktır.

Becer, kitabın dört amaç için tasarlandığını belirtmektedir:[164]

1. Okunmak ve izlenmek için (İhtiyaç)
2. Satılmak için (Ticari)
3. Tutulmak, taşınmak ve açılmak için (İşlevsel),
4. Saklanmak için (Kültürel miras).

---

[162] Emre Becer, *İletişim ve Grafik Tasarım*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, s.56.
[163] Murat Namdar, *Kütüphaneci Bakış Açısıyla Üniversite Yayıncılığı: Boğaziçi Üniversitesi ve Maltepe Üniversitesi Örneklerinin TSE Standartlarına Göre İncelenmesi*, s. 27.
[164] Emre Becer, *İletişim ve Grafik Tasarım*, s. 240-241.

Becer'in belirttiği amaçların ilk olarak, kitabın kullanıcısı olan okuyucuya yönelik olduğu görülmektedir. Tasarım yapılırken mümkün olduğunca fazla sayıda kişiye ulaşmak amaçlanmaktadır. O halde, okuyucu tasarımda dikkate alınması gereken ilk unsurdur. Ticari bir ürün olarak meydana getirilen kitabın hedef kitlesi okuyucu olduğuna göre, onun beklentilerini ve eğilimlerini tespit etmeye yönelik araştırmalar yapılmalı ve bu beklenti ve eğilimler göz önünde bulundurularak tasarımlar gerçekleştirilmelidir.

Diğer bir amaç ise ticari başarıdır. Burada, yayıncı ve yazar başta olmak üzere, bu işten fayda sağlayacak olan dağıtımcı, pazarlamacı ve kitapçı gibi diğer unsurlar söz konusudur. Amaçları ortak olan bu unsurların, başarılı ürünler için nitelikli tasarımcı çalıştırılmasına yönelik olarak ortak hareket etmeleri gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki satış tasarımdan başlar, burada yapılacak hata bütün bileşenleri olumsuz etkileyecek ve istenilen sonuçların alınmasını engelleyecektir.

Becer, kitap tasarımının son amacını *kültürel miras için saklamak* olarak ifade etmektedir. Söz konusu amacın kütüphaneleri ve kütüphanecileri ilgilendirdiği açıktır. Kültürel bir miras olarak kitapların derlenmesi ve saklanması ülkelerin milli kütüphanelerinin görevidir. Ancak burada bir noktanın gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Yayıncılar kitapları doğaldır ki ticari bir ürün olarak meydana getirmekte ve geniş kitlelere ulaşabilmek için kitap fuarları, yayın katalogları, imza günleri ve reklam gibi çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. Yasal zorunluluklara rağmen günümüzde halen derleme kaçaklarının olduğu görülmektedir. Haklı olarak yayınlarının ticari başarısı için çabalayan yayıncıların, aynı titizliği halen büyük bir sorun olarak varlığını sürdüren derleme kaçağını önlemek için Basma, Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'na uygun hareket etmekte de göstermeleri gerekmektedir.

İyi bir kitap tasarımının yazar, yayıncı, tasarımcı ve kütüphaneci arasındaki uyumlu ve sıkı bir işbirliği sonucunda ortaya çıkacağı aşikârdır. Bu nedenle yayıncılar ve kütüphanecilerin birlikte çalışması kaçınılmazdır.

2.2.2. Kapak Tasarımı

Bir kitabın kapağı, o kitabın okurlarıyla, daha doğrusu okur adaylarıyla kurduğu ilk temas noktasıdır. İnsanlar gibi kitaplar da bir yüze sahiptir. Dolayısıyla, bu yüz; içinde yazılanların ve kitabın ruhunun yansımasıdır. Kapakta bulunan her ayrıntı kitabın kimliğine dair bir izlenim uyandırmalıdır. Okuyucunun ilgisini uyandıracak bir isim,

doğru bir tasarımla birleştiğinde farklılık yaratacaktır. Kapak tasarımı sadece görsel bir çalışma olarak değil, aynı zamanda okuma eyleminin bir parçası olarak düşünülmelidir. Tasarım, ilkeleri doğrultusunda kitabın ruhunu en iyi, en doğru ve en etkileyici biçimde okura sunmalıdır. Kitap kapağının fiziksel algısının içeriğin tanımlanmasında, okunmasında ve anlaşılmasındaki gücü tartışılmazdır. Bu nedenle içerikle biçim ilişkisi çok iyi kurulmalıdır.

Kitap kapağı; kullanılan renkler, anahtar sözcükler, başlık, biçim, ebat, yazar adı, yayınevi adı, logo ve genel kompozisyon vb. gibi çeşitli ögelerden oluşur.

Kitap kapağı tasarımında şu sıra izlenir:[165]

- Grafiker, ressam ya da tasarımcıya, kitabın içeriği hakkında bilgi verilir. Böylece kapakta kullanılacak resim ve tasarımın kitabın konusuyla uyumlu olması sağlanır.
- Alternatifli olarak kapağın resim ve grafik çalışmalarına başlanır. Birden çok tasarımın olması kitap için en uygun kapağın oluşturulması bakımından önemlidir.
- Metnin özelliğine göre; kapağa konacak en uygun yazı, grafik ve resim belirlenir. Kullanılacak olan resim veya grafiğin telif durumuna dikkat edilir.
- Kitap kapağında kullanılacak kâğıda karar verilir.
- Kitap içinde hangi kâğıdın kullanılacağına bağlı olarak kitabın sırt kalınlığı belirlenir ve tasarıma uygun kapağın ön, arka ve sırt tarafları düzenlenir. Kitabın ön kısmı gibi sırt ve arka kısımları da amaca uygun bir bütünlük içinde olmalıdır. Arka kapakta kitap tanıtımı, yorum ya da yazar özgeçmişi olacaksa ona göre düzenleme yapılmalı; ISBN, bandrol, marka logosu ve barkod numaraları kütüphanecilik uygulamalarına alan bırakacak şekilde yerleştirilmelidir.
- Kitabın iç kısımlarına reklam konulacaksa, dış kısımlarla aynı şablon kullanılır.
- Kapağın prova baskı örneği alınır ve son kontrolleri yapılır.
- Son kontrolün sorunsuz olması halinde kapağın son hali yayıncının onayına sunulur.
- Yayıncının da onaylamasıyla birlikte kapak baskıya verilmek üzere matbaaya gönderilir.

[165] Ahmet Vural, *Adım Adım Yayıncılık*, s. 47-49.

Kitap kapağının istenilen sonucu verecek şekilde olabilmesi için profesyonel bir tasarımcı, ressam veya bu görevi yapan ancak grafik işlemlerinde uzman olan bir kişi tarafından tasarlanması gerekmektedir.

Kitap tasarımında olması gerektiği gibi, kapak tasarımında da yazar, yayıncı, tasarımcı ve kütüphaneci görüşleri alınmalıdır.

Yayıncıların kullandığı kâğıt ebatları ve bu kâğıtlardan üretilen kitap boyları genelde şu şekildedir:[166]

57x82 cm kâğıt = 9.5x13.5 cm

13.5x19.5 cm

19.5x27.5 cm

57x88 cm kâğıt = 13.5x21 cm

64x90 cm kâğıt = 15.5x21.5 cm

21.5x29.5 cm

68x100 cm kâğıt = 11.5x16.5 cm

16.5x23.5 cm

15.5x15.5 cm

Kitap kapağında genel olarak Vural'ın belirttiği ölçüler kullanılmakla birlikte istisnai bir durum olsa da ilginç ölçü ve tasarımlarla da karşılaşılmaktadır. Örneğin, Metin Uca'nın *Tüh!* isimli kitabı, klozet ve/veya klozet kapağı şeklindeki tasarımıyla bu anlamda öne çıkmaktadır. Aynı şekilde, kapak tasarımıyla adından fazlaca söz ettiren ve birçok tartışmaya neden olan Elif Şafak'ın *İskender* adlı kitabı da kapak tasarımıyla ön plana çıkmıştır (Yazar, romandaki baş kahramanın kılığına girerek fotoğraf çektirmiş ve bunu kapakta kullanmıştır.). Örneklerden de anlaşılacağı üzere, kapak tasarımı kitaba yönelik algının oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir.

O halde, başarılı bir kapak tasarımında aşağıdaki unsurlar bulunmalıdır:[167]

- Akılda kalıcı olmalı, anımsanabilmeli,

[166] Ahmet Vural, Adım Adım Yayıncılık, s. 53.
[167] hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/grafik/modüller/kitap_kapagi_tasarimi.pdf (24.05.2013)

- Kitaba anlam katmalı,
- Fark yaratacak şekilde özgün ve çarpıcı olmalı,
- Kitabı fark ettirmeli ve merak uyandırmalı,
- Okuyucuyu düşündürüp soru sordurmalı,
- İçerikle ilişkili olmalı,
- Sade ve yalın olmalı,
- Tasarımda bütünlük olmalı,
- Görsel ögeler vurgulayıcı olmalı,
- Kapaktaki yazı ve görsellik arasında denge olmalı,
- Ön ve arka kapak arasında uyum olmalı (kapağın ön, arka ve sırt kısımları bir bütünlük içerisinde, birbirleriyle ilişkili ve tutarlı olmalı),
- İşlevsel olduğu kadar estetik olmalı (Tasarımda kullanılan görsel ögelerin, yazıların ve diğer unsurların düzenlenmesinde özgün bir biçimsel anlayış yansıtılmalı),
- Yazı karakterleri arasında tutarlılık olmalı, yazılar okunaklı olmalı (karmaşık bir etki yaratmaması için çok çeşitli yazı karakterleri kullanılmamalı),
- Kapakta yer verilmesi gereken kitap adı, yazar, yayınlayan gibi bilgilerde eksik olmamalı, kapak ve sayfa tasarımı arasında ilişki kurulabilmeli.

Kapak tasarımındaki temel amacın okuyucuyu etkilemek, dikkatini çekerek kitaba bakmasını sağlamak ve bunun sonucunda satın alma eylemine yöneltmek olduğu söylenebilir. Bu eylemin gerçekleşmesi için kitap kapaklarının tasarımında dört yöntem dikkat çekmiştir:

Marka kapakları: Markalaşmış bir yayınevi bütün kitaplarda benzer kapak tasarımını kullanarak kendi markasına gönderme yapar ve aynı zamanda kapak/yayınevi ilişkisine yönelik algıyı yönetir. Böylece sadece kitap değil aynı zamanda marka da satar.

İçerik kapakları: Kapak tasarımında bir başka yöntem ise içerikle uyumlu bir kompozisyon oluşturarak içeriğe vurgu yapmaktır. Bu tür bir kapakla, okuyucuya içeride neyle karşılaşacağı hakkında bir mesaj verilmiş olur. Kapak bir nevi içeriğin belgesi konumundadır.

Kavramsal kapaklar: Bir çeşit merak uyandırma yöntemi olarak tarif edilebilir. Kapakta öne çıkan, insanı düşünmeye sevk edecek ilginç bir resim ya da bir söz

olabileceği gibi ilk bakışta anlamlandırılamayan bir ifade de olabilir. Kitaba göz atan kişi tasarımda verilenle içerik arasında kurduğu ilişkinin doğru olduğunu görecek ve böylece kitapla arasında bir bağ kurulacaktır.

Anlatımsal kapaklar: Daha çok edebiyat türlerinde görülür. Bu tarz kapaklarda içeriğe yönelik ipucu verilerek metnin bir bölümünü ya da içerikteki bir gizemi simgeleyen ögeler öne çıkarılmaktadır.

2.2.3. Sayfa Tasarımı

Basımı yapılan iletişim araçlarından kitap, gazete, dergi, broşür, afiş, pankart vb. iletişim araçlarının basım teknikleri genelde birbirlerine yakındır. Ancak, bu yayın teknikleri sunuş ve kullanım özellikleri bakımından birbirinden farklıdır. Hangi grup içerisinde olursa olsun basılı bir materyalin üretiminin başlangıç aşaması, sayfa tasarımı/sayfa düzeni/mizanpajdır.

Basımı yapılan her yayın okunmadan önce görülür ve görsel yapısıyla dikkat çekerek bir etki oluşturur. Bir yayının etkinliği, yayının niteliği, içerik bakımından zenginliği ve konu seçiminin yanı sıra, tercih edilen yazı karakteri, resimler, baskı tekniği ve kullanılan kâğıt seçimiyle de ilintilidir. Bu nedenle, yayını oluşturan sayfalarda yer alan ve bütünlüğün tamamlayıcısı olan malzemelerin doğru kullanılması gerekmektedir.

Sayfa tasarımı, kitabın basılacağı boyutu, bölümleri, ara ve alt başlıkları, kullanılacak yazı karakterini, metnin puntosunu kenar boşlukları, sayfa numaralarının yerleştirilme alanlarını, baskı yapılacak kâğıt türü ve illüstrasyonların nasıl yerleştirilmesi gerektiğini kapsayan bir karar verme sürecidir.[168]

Bilginin aktarılmasında önemli bir rol üstlenen sayfa tasarımı, araştırmanın konusu açısından aslında kâğıt üzerindeki bilginin düzenlenmesini ifade etse de günümüzde teknolojik gelişmelerin artması nedeniyle elektronik belgeler, elektronik kitaplar ve web sayfaları vb.'ni de kapsamaktadır.

Kitap tasarımında ana malzeme genel olarak yazıdır. Ancak, sayfalarda konuyla bağlantılı olarak görsel malzemeler de kullanılmaktadır. Kitap sayfa tasarımında görsel malzemelerin kullanımı ve metin düzenlemesi gazete ve dergi tasarımındakinden farklıdır. Burada sütun düzeni yerine tam sayfa düzeni kullanılır ve böylece okuyucu

[168] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, s. 51-52.

açısından daha kolay okuma olanağı sağlanır. Kitap sayfa tasarımında başlıklar, bölüm aralarında ve konu ayırıcı olarak kullanıldığından gazete ve dergideki gibi çok fazla başlık düzeni olmaz. Metinler ise blok olarak uzun ve tam sayfa düzeninde kullanılır.[169]

Diğer basılı malzemelerin tasarımında olduğu gibi kitap tasarımında da ilk yapılacak şey, doğru orantılar oluşturulmasını sağlayacak kâğıt boyutlarının belirlenmesidir.

Tasarımcı sayfayı düzenlerken, sayfa içeriğinde yer alan bilgileri mümkün olduğunca anlaşılır ve okuma rahatlığı sağlayacak şekilde mizanpaj yapmalıdır. Eldeki bilgiler bu doğrultuda düzenlenmeli, görsel açıdan denge oluşturulmalı, kullanılacak olan görsel unsurlar ile metin ilişkilendirilmelidir.

Sayfa tasarımı, tasarımcının tarzı ve yaratıcılığı ile doğrudan ilişkili olmasına karşın sayfa tasarımında belli temel prensipler göz önünde bulundurulmalıdır:[170]

- Denge; ilk olarak, eldeki materyallerin sayfa üzerine dengeli yerleştirilmesi gerekmektedir.
- Zıtlık (tezat); görsel etki yaratmak için ögelerin zıt olarak kullanılmasıyla oluşur. Sayfa üzerinde kullanılan her öge dengeyi bozmayacak ölçüde zıt olarak kullanılabilir.
- Odak; kullanılacak bir fotoğraf, yazı puntosu ya da başka bir vurguyla oluşturulabilir.

Bunlarla birlikte, oran, uyum, renk, sadelik ve bütünlük de sayfa tasarımında dikkate alınması gereken diğer unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

2.2.3.1. Sayfa Boyutu

Kitap tasarımında göz önünde bulundurulması gereken öncelikli konu, kitabın hangi ebatlarda basılacağının bilinmesidir. Kitap boyutunun belirlenmesi, kapak ve sayfa boyutlarının belirlenen ölçüler dâhilinde tasarlanmasını sağlayacak, böylece tasarıma göre boyut belirlenmeyecek, belirlenen boyutlara göre tasarım yapılacaktır.

Sayfa boyutları kitabın özelliklerine göre belirlenmeli ve kâğıt firesini asgari düzeyde tutacak şekilde ayarlanmalıdır. Ülkemizde sayfa boyutları belirlenirken Alman

[169] Hasan Fehmi Ketenci, Can Bilgili, *Yongaların 10000 Yıllık Gizemli Dansı: Görsel İletişim ve Grafik Tasarımı*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 324-325.
[170] http://kouha.kocaeli.edu.tr/notlar/Mizampaj_ders_notlari.pdf (27.05.2013)

DIN (Deutsches Institut für Normung e.V.[171]) normu uygulanmaktadır. Bu norm A, B ve C olmak üzere üç çeşit kâğıt ölçüsünü esas almaktadır. Ülkemizde bu ölçüler kullanılmakla birlikte, kitap basımında genel olarak; 57x82, 59x84 ve 68x100 cm tabaka kâğıt ebatları da tercih edilmektedir.[172]

2.2.3.2. Yazı Karakteri

Kitap tasarımında kullanılan yazı karakteri, okumayı etkileyen önemli unsurlardan biridir. Okuyucunun gözünü yormayacak ve bıkkınlık vermeyecek şekilde belirlenen yazı karakteri, okuyucunun kitaba yaklaşımını olumlu yönde etkiler. Örneğin, bir ders kitabında göz yoran ve konsantrasyonu etkileyen bir yazı karakteri kullanılmışsa okuyucu konuya konsantre olamayacak ve bu durum okuyucunun kitaptan beklediği faydayı sağlamasının önünde bir engel olacaktır. Bu nedenle, yazı karakterini belirleyecek kişinin (yazar, tasarımcı, yayıncı…) alanında uzman olması gerekmektedir.

Yazı karakterini belirlemede kesin kriterler olmamakla birlikte tırnaklı (serifli) yazı karakterleri gözü daha az yormakta, tırnaksız (serifsiz) yazı karakterleri ise uzun metinlerde gözü yorarak okumayı olumsuz etkilemektedir.[173] Tırnaksız yazı karakterlerinde harfler birbirinden bağımsız gibi algılanacağından, metinlerde tırnaklı yazı karakteri kullanılarak okuma esnasında bütünlük algısının bozulmaması sağlanmalıdır. Bu durum başlıklar için geçerli değildir. Başlık ve illüstrasyonlar, okuyucunun ilgisini çekerek dikkatini toplaması bakımından önemli olduğundan burada metinden farklı olarak başka yazı karakterleri kullanılabilir. Yazı karakterindeki bütünlük algısının korunmasına etki eden diğer faktörler ise yeterli et kalınlığında olması ile genişlik ve darlığının gerekli düzeyde olmasıdır. Et kalınlığının yeterli düzeyde olmaması okunabilirliği olumsuz etkileyecektir. Aynı şekilde, gereğinden fazla daraltılmış karakterler yanlış okumalara neden olabilecektir. Uzun metinlerde okunması zor olacağı için kitap dizgilerinde italik karakterlerinde tercih edilmemesi yerinde olacaktır.

Yazı karakteri seçiminde en önemli etken metnin uzunluğu ve konusudur. Bu nedenle seçilen karakter amaca, yani metnin ruhuna uygun olarak seçilmelidir.

2.2.3.3. Yazı Puntosu

[171] http://www.din.de/cmd?level=tpl-home&contextid=din (28.05.2013)
[172] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, s. 52.
[173] a.g.e. s. 53-54.

Punto, yazım alanında kullanılacak olan harfin büyüklüğünü tanımlamakta kullanılan bir ölçü birimidir.[174] Yazı puntosu sadece kitabın hacmine etki etmesi açısından değil, aynı zamanda tasarım açısından da oldukça önemlidir. Örneğin, küçük puntoyla yazılmış bir kitap gözü çabuk yorar ve okunmasında güçlük çekilebilir. Büyük punto ile yazılan kitaplar ise sözcüklerin gereğinden fazla büyük olması nedeniyle okuyucuda metne karşı bir rahatsızlık oluşturabilir. Çünkü büyük puntolu yazılar genellikle çocukların daha rahat okuyabilmesi amacıyla çocuk kitaplarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla en okunabilir puntonun belirlenmesi de bazı kriterlere bağlıdır ve bunları yazının tasarımı, satır genişliği, espas değerleri ve belirlenen hedef kitle olarak sıralamak mümkündür.

Yazı karakterinde olduğu gibi yazı puntosu da başlıklarda farklı olarak kullanılabilir. Metinden farklı puntoda olan başlığın görünürlüğü artar ve böylece kitaba odaklanılmasına katkı sağlar.

2.2.3.4. Satır Aralığı

Satır aralığı, yazılan metnin satırları arasındaki dikey boşluğu belirtir. Satırların birbirine karıştırılmaması için gereğinden fazla sıkışık olmaması gerekmektedir. Aynı şekilde, gözü yorması ve okuma hızını düşürmesi nedeniyle satır arasının gereğinden fazla geniş olmaması gerekmektedir. Satır arası genişliği genellikle metinde kullanılan puntonun iki punto fazlası olarak belirlenir. Başlıklarda, illüstrasyonların üst, alt ve kenarları ile paragraf aralarında ise daha fazla boşluk bırakılır. Böylece görsel bir denge oluşturulur.

2.2.3.5. Satır Genişliği

Yazının rahat okunmasına etki eden faktörlerden biri de satır genişliğidir. Sayfa tasarımcısı kitabın sayfa boyutlarına göre satır genişliğini belirlemeli, belirlenen genişlik gereğinden uzun ya da kısa olmamalıdır. Uzun satır bir sonraki satıra geçişi zorlaştırmakta ve satır karıştırılabilmektedir. Kısa satırlarda ise çabuk geçişler olduğundan göz yorulabilmekte ve çok çabuk satırbaşı olması nedeniyle okuyucu sıkılabilmektedir. Dolayısıyla, satır genişliği sayfa tasarımında göz önünde bulundurulması gereken unsurlardan biridir.

[174] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, s. 54.

2.2.3.6. Kenar Boşlukları

Sayfa düzenlemesinde göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biri de sayfa kenar boşluklarının belirlenmesidir. Etkili bir iletişim için gerekli olan kenar boşluklar sayfada adeta bir çerçeve görevini üstlenmekte ortada yer alan dizgi alanı için bir sınır oluşturmaktadır. Görsel bir denge oluşturulabilmesi için kenar boşlukların aynı oranda olması gerekmektedir. Aksi takdirde metin oldukça kalabalık bir görünüme sahip olur, bu da sayfayı itici bir hale sokar. Kenar boşluğun yeterli derecede olduğu uygulamalarda sayfa daha ferah ve düzenli bir görünüme sahip olmakta, dolayısıyla daha rahat okunur bir hale gelmektedir. Üst ve alt boşluklarda ise farklı bir durum söz konusudur. İlk bakışta metne odaklanılabilmesi bakımından üst boşluğun alt boşluktan az olması gerekmektedir. Sayfa altındaki boşluğun gereğinden az olması halinde sayfa altına yakın satırların okunmasında göz sayfa dışına kayabileceğinden buradaki boşluğun üst boşluğa göre daha fazla olması gerekmektedir.

Görsel malzemenin fazla sayıda olduğu kitaplarda, ders kitaplarında ya da çocuk kitaplarında sayfa kenar boşlukları için farklı tasarım uygulamaları denenebilir.[175] Ancak bu uygulamalarda da okuyucunun dikkatini dağıtmayacak ve metne ya da illüstrasyona konsantre olmasına katkı sağlayacak ölçülerin kullanılması yerinde olacaktır.

2.2.3.7. Yardımcı Sayfalar

Kitap sadece ana metnin oluşturduğu sayfalardan ibaret değildir. Bir kitapta, ana metinden önce ve sonra okuyucunun kitabı daha iyi tanımasını ve anlamaya sağlamasına yarayan bazı yardımcı sayfalar bulunmaktadır. Bu sayfaları, ön sayfalar ve arka sayfalar olarak iki grupta ele almak mümkündür. Buna göre ön sayfalar; kitap adı, yazar adı, hazırlayan, çeviren, editör, tasarımcı, yayıncı, önsöz, içindekiler, teşekkür ve ithaf gibi unsurları içerirken, arka sayfalar ise metin içinde kullanılan kavramlara ait listeleri, bazı notları, sözlüğü, dizini ve kaynakçayı içermektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, ön kapak ile metnin başlangıcı arasında olan sayfalar kitabın ön sayfaları; metnin sonu ile arka kapak arasında olan sayfalar ise kitabın arka sayfalarıdır.

[175] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, s. 56.

Kitabın ön sayfaları:

a) Yarım başlık sayfası: Kitap kapağının arkasında yer alır ve çoğunlukla sadece kitap adı yazılıdır.

b) İç kapak sayfası: Bu sayfada kitap adı, yazar ya da çeviren ve yayınevi adı yer alır.

c) Yayın bilgileri sayfası: Kitabın yayıncısı, yayın yeri, yayın tarihi, basıldığı yer, yayın hakkı bilgisi (© Copyright), ISBN, yazı karakteri ve punto bilgisi, dizgi, fotoğraf ve tasarımcı bilgileri gibi ayrıntıların yer aldığı sayfadır. Ayrıca bu sayfada, özellikle kütüphaneciler için çok önemli olan bibliyografik kayıt bilgilerinin de verilmesi gerekmektedir. Kataloglama verilerinin oluşturulması için yayınevleri bir kütüphaneci istihdam edebileceği gibi, Library of Congress tarafından ücretsiz olarak verilen CIP (Cataloging in Publication) işleminde de tâbi olabilirler.

d) İthaf: Yazarın, kitabını bir kuruma, kişiye ya da kişilere adadığını belirten sayfadır.

e) Teşekkür: Eserin hazırlanmasında yazara yardımcı olan kişilere ya da kurumlara katkılarından dolayı teşekkür edilen sayfadır.

f) İçindekiler: Kitap içeriğinin bölüm, başlık ve alt başlıkların sayfa numaralarıyla verildiği alandır.

g) Tablolar ve şekiller listesi: Kitapta kullanılan tablo ve şekillerin adı ve hangi sayfada kullanıldığını sayfa numarasıyla belirten sayfadır.

h) Kısaltmalar listesi: Kitapta kullanılan kısaltmaların tam adlarının belirtildiği sayfadır.

ı) Önsöz: Konunun kısaca özetlendiği ve emeği geçenlere teşekkür edildiği sayfadır. Önsöz, kitabın yazarı tarafından yazılabileceği gibi kitabın konusuyla ilgili uzman olan başka bir kişi tarafından da yazılabilir. Kurumsal yayınlarda, kurumun en üst düzey yöneticisi tarafından kitabın özelliği ve kurum için ne ifade ettiğini belirten yazılar da yanlış bir uygulama olmasına rağmen önsöz olarak tanımlanmaktadır. Oysa bu bölüme “Sunuş” denmesi daha uygun olacaktır.

Günümüzde yavaş yavaş terk edilen bir yöntem olmakla birlikte, kitabın ön sayfaları Roma rakamıyla (i, ii, iii, iv, v…) numaralandırılır ve metin numaralarından bu yönüyle ayrılır.

Kitabın arka sayfaları:

a) Notlar: Dipnotların sayfa sonuna koyulmadığı durumlarda kullanılan kaynaklarla ilgili ya da metinde geçen herhangi bir kavramı, ifadeyi, olayı ya da tarihi açıklamak amacıyla verilen bilgilerin yer aldığı sayfadır.

b) Ekler: Bazı kitaplarda içeriğe ilişkin kimi bilgiler metinden ayrı olarak verilebilmektedir. Bu durumda söz konusu ekler kitabın sonunda, metinden bağımsız olarak yer alır.

c) Sözlük: Kitabın özelliğinden (teknik, akademik vb.) dolayı kullanılan bazı sözcüklerin anlamı okur tarafından bilinmeyebilir. Okurun, metinde geçen ifadeyi anlamasını kolaylaştırmaya yardımcı olmak amacıyla bir sözlük oluşturulur. Kitabın arka sayfaları arasında sayılmasına rağmen ön sayfalarda da kullanıldığını görmek mümkündür.

d) Kaynakça: Kitabın oluşturulması esnasında yararlanılan her türlü kaynağın (basılı, elektronik, görüşme…) isimlerinin alfabetik olarak verilmesidir. Alıntı yapılmasa dahi kitabın oluşturulması esnasında yararlanılan yardımcı kaynaklar da bu bölümde belirtilir.

e) Dizin: Bir kitabın veya derginin kişi, konu, yer adı vb. bakımından içindekileri yer numarasıyla belirten alfabetik listedir. Dizin, özellikle araştırmaya dayanan eserlerde mutlaka oluşturulmalı, böylece araştırmadan yararlanmak isteyen diğer araştırmacılara kolaylık sağlanmalıdır. Diğer taraftan, kitabın bütünüyle ilgilenmeyen ya da kitabı baştan sona okuyacak kadar vakti olmayan kişiler için de dizin, araştırmayı kolaylaştırıcı bir unsurdur. Dizini oluşturan sayfaların, kitap sayfa sayısının en az %5'i ile %10'u kadar olması beklenir.

Kitabın arkasında yer alan kaynakça, dizin, sözlük vb. uygulamaların sayfaları, metnin son sayfasındaki numarayı takip edecek şekilde numaralandırılır. Uygulama açısından doğru olmamasına rağmen bazı kitaplarda yararlanılan kaynakların ön sayfalar arasında yer aldığı görülmektedir.

2.2.4. Cilt Uygulamaları

Ciltleme işleminde farklı metotlar kullanılmaktadır. Bu metodun belirlenmesinde; uygulama kolaylığı, kullanışlılık, dayanıklılık ve maliyet gibi etkenler belirleyici olmaktadır.

Ciltleme işleminde öncelikle basılı tabakalar formalar halinde katlanır. Formalar katlanarak sıraya konulur ve harmanlama işlemi yapılmış olur. Formaların sıraya dizilmesinden sonra belirlenen yöntemle ciltleme gerçekleştirilir.

Dergi, kitap ve broşürlerin ciltlenmesinde; tel dikiş, iplik dikiş, Amerikan cilt (tutkallama) ve mekanik ciltleme olmak üzere dört yöntem kullanılabilir.[176]

a) Tel dikiş ciltleme: Kısa sürede uygulanabilen ve maliyet bakımından uygun bir yöntemdir. Sırttan tel dikiş ve üstten tel dikiş olmak üzere iki şekilde uygulanabilir. Sırttan tel dikiş; dergi, broşür, katalog ve bültenlerin ciltlenmesinde tercih edilir. Üstten tel dikişi ise sırttan tutturulamayacak kadar kalın olan kitap, dergi, fatura, makbuz, bloknot ve bilet koçanlarının bir araya getirilmesinde kullanılır.

b) İplik dikiş ciltleme: Bu yöntemde, sırtlarından delinen formalar çeşitli iplik türleriyle dikilir. İplikle dikişin maliyeti yüksek olmasına karşın uzun ömürlü olması bakımından büyük avantaj sağlar.

c) Amerikan cilt (tutkallama): Formaların sırtlarından tutkalla birbirine yapıştırılması işlemidir. En hızlı şekilde uygulanabilen ciltleme yöntemidir. Maliyeti düşük olduğundan kitap yayıncılığında yaygın olarak tercih edilir.

d) Mekanik ciltleme: Bu yöntemde, bir araya getirilen kapak ve iç sayfalar bir çizgi düzeninde delinerek metal ya da plastikten yapılmış spiral, vida ve perçinlerle birbirine tutturulur.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte geçmişte elle yapılan ciltleme işlemleri günümüzde makineler yardımıyla yapılmaktadır. Örneğin, kâğıtların düzeltilmesi, kesilmesi, harmanlanması ve telle ya da iplikle dikilmesi ve tutkallanması işlemi ayrı ayrı makinelerle yapılmaktadır.

[176] Hasan Fehmi Ketenci, Can Bilgili, *Yongaların 10.000 yıllık Gizemli Dansı İletişim & Grafik Tasarımı*, s. 174-176.

2.3. DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI KÜLTÜR YAYINLARI

Günümüzde çeşitli kamu kurum ve kuruluşları gerek faaliyet alanlarıyla ilgili gerekse faaliyet alanları dışında kalan konularla ilgili yayınlar yapmakta ve bu şekilde de toplumla iletişim kurmaktadırlar. Kurum ve kuruluşlar bu türden iletişim kanallarıyla kurumun görünen yüzüne, yani *imaja* yatırım yapmakta ve toplum nezdinde pozitif bir algı yaratmayı amaçlamaktadırlar. Bu yönde oluşturulacak algı kurumsal kimlik algısı açısından tamamlayıcı olacak ve kuruma artı değer olarak dönecektir. Askerî kurumların yaptığı yayınları da bu kapsamda değerlendirmek yerinde olacaktır.

Askerî yayıncılık söz konusu olduğunda ilk olarak akla gelen; birtakım düzenlemeleri içeren ve askerlik mesleği içerisinde hangi çerçevede nasıl hareket edileceğini belirleyen talimatlar, yönetmelikler ve yönergeler gibi yayınlar olmaktadır. Oysa askerî yayıncılık sadece bunlarla sınırlı olmayıp bu yayınların yanı sıra dergileri, katalogları, sözlükleri, çeviri yayınları, kongre-konferans-sempozyum bildiri kitaplarını ve araştırma-inceleme kitaplarını da içermektedir.

Askerî kurumlar yapısı gereği, her an savaşa hazır olmalarını sağlayıcı bilgi ve beceriyi kazandırmaya yönelik yayınlara ihtiyaç duymaktadır. Bununla birlikte, kuruma ait bir kültür oluşturmak, tarihle bağ kurarak ondan ders çıkarmak, personelin görgü ve nezaketini arttırmak, faaliyet alanıyla ilgili farklılık yaratmak ve toplum ile bütünleşmek adına da çeşitli konularda birçok yayın çıkarmaktadır.

İlk olarak Mühendishane Matbaası ile başlamakla birlikte, müstakil olarak Bahriye Mektebi Matbaası ile başlayan ve zaman zaman kesintiye uğrayan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı yayıncılığı inişli çıkışlı bir seyir izlemesine rağmen günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir. Kültür yayınları olarak adlandırılan ve daha çok kurumun tarihi, personelin anıları ve biyografileri ile çeşitli konulardaki kitapları kapsayan bu yayınlar, aynı zamanda kurumsal kimliğin bir ifadesi olarak öne çıkmaktadır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayın ve Yayım Yönergesinde askerî yayınlar, Resmi Askerî Yayınlar (RAY) ve Resmi Olmayan Askerî Yayınlar (ROAY) olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır. Kurumun iç işleyişiyle ilgili düzenlemeleri içeren talimat, yönetmelik, yönerge vb. kapsayan yayınlar bu araştırmanın konusu dışında kaldığından ayrıntılarına girilmemiştir. Araştırmanın konusunu oluşturan kültür yayınları ile ilgili olarak, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayın ve Yayım Yönergesinde

ayrıca bir tanımlama bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu yayınlar ROAY kapsamında değerlendirilmekte, kurumsal yapı içinde de bu yayınlar kültür yayınları olarak adlandırılmaktadır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarını; askerî kültürle doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan ve askerî personel için meslekleri ile ilgili yararlı bilgileri içeren; personelin kültürel gelişimini destekleyici, aynı zamanda araştırmacılara ve meraklılarına yararlı bilgiler sunarak kurumun geçmişine ve bugününe dair aydınlatıcı bilgiler veren fakat kurumu bağlayıcı niteliği bulunmayan yayınlar olarak tanımlayabiliriz.

Kültür yayınlarını aynı zamanda, kurumun kültürel olarak kendini ifade edişinin bir yansıması olarak da kabul edebiliriz. Bu nedenle, ne tür çalışmalar yapıldığının anlaşılması adına yayınları konu başlıklarına göre ayırmak kurumun kültür yayınlarında izlediği politikanın anlaşılması adına yararlı olacaktır.

İncelenen dönem (2002-2012) göz önünde bulundurulduğunda, araştırmaya konu olan 111 yayın inceleme/araştırma, anı/hatıra, katalog, biyografi ve çeviri yayınlar olmak üzere beş başlıkta gruplandırılmıştır.

Tablo 2.1. **DKK kültür yayınlarının basım yılları ve konu başlıklarına göre dağılımı**

YIL	İNCELEME/ARAŞTIRMA	ANI/HATIRA	KATALOG	BİYOGRAFİ	ÇEVİRİ	TOPLAM
2002	1				1	2
2003	7	2				9
2004	4	3	1			8
2005	15	5				20
2006	17			1		18
2007	10					10
2008	12	1		1		14
2009	20		2			22
2010	3	1				4
2011	2					2
2012	2					2
TOPLAM	93	12	3	2	1	111

2002 ve 2012 yılları arasında yayınlanan 111 kitabın yıllara göre dağılımında bir istikrardan söz etmek mümkün görünmemektedir. 2002-2004 yılları arasında toplamda 19 kitap yayınlanmışken bu sayı 2005 yılında 20'yi bulmuştur. 2002-2004 yılları arasında az sayıda yayın yapılması, kanımca ülkenin 2001 yılında yaşadığı ekonomik krizin bir yansımasıdır. Ülkemizde kriz dönemlerinde kemer sıkma politikaları kapsamında ilk kesintilerin kültür alanından başlatılarak yapılması nedeniyle söz konusu durum şaşırtıcı olmasa gerektir.

Yıllara göre yayınlanan kitap sayısında 2005-2009 yılları arasında da dalgalanma olmakla birlikte, görece olarak bir istikrarın varlığından söz edilebilir. Bu dönemdeki görece yüksek yayın sayısı, ekonomik krizin etkilerinin azalması ve dönemin komutanlarının yayıncılığa gösterdikleri ilginin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 2010 tarihinden itibaren ise yayınlanan kitap sayısında ciddi bir düşüş görülmüş ve on yıl öncesine dönülmüştür. Bunun sonucunda 2010-2012 yılları arasında toplam 8 kitap yayınlanmıştır.

2002-2012 Arasında yayınlanan kitapların %83,8'i (93 adet) inceleme/araştırma konu başlığındandır. Söz konusu yayınlar ile denizcilik tarihimize ait birçok konu arşiv belgeleri ile desteklenerek yeniden ele alınmaktadır. İncelenen dönemdeki yayınların %10,8'ini (12 adet) ise anı/hatıra türü yayınlar oluşturmaktadır. Yazılı belgelerin dışında, tarihi belgelerle tutarlılık gösterdiği takdirde anı ve hatıraların da önemli bir kaynak olduğu bilinmektedir. Buna göre bu tür yayınlar ile anıları yayınlanan kişilerin bahriye ile olan bağları göz önünde bulundurularak bir kurumsal hafıza oluşturulmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

2002-2012 arasında araştırma/inceleme ve anı/hatıra dışında kültür yayınlarının; %2,7 (3 adet)'sini katalog, %1,8 (2 adet)'ini biyografi ve %0,9 (1 adet)'ini çeviri türü yayınlar oluşturmaktadır. Yayın sayılarından anlaşılacağı üzere bu üç tür toplam yayın sayısı içerisinde % 5,4'lük bir alan kaplamaktadır. Katalogların mevcut koleksiyonların zenginliğiyle ilgili olduğu ve uzun süreli titiz bir çalışma sonucunda ortaya çıktığı düşünüldüğünde bu tür yayın sayısındaki azlık anlaşılır bir durum olarak görünmektedir. Burada asıl dikkat çekici olan çeviri yayın sayısının azlığıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve çok sayıda milletten oluşan denizci bir devlet olduğu bilinmektedir. İmparatorluğun dağılmasıyla, hüküm sürdüğü coğrafyada çok sayıda devlet kurulduğu ve bu devletlerin tarihlerinin belirli

dönemlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız bir şekilde yazılamayacağı düşünüldüğünde bu alanın üzerinde daha fazla durulması gerektiği açıkça ortadadır.

Türkiye'nin 2002-2012 yılları arasındaki ortalama yıllık büyüme oranı % 5,2'dir.[177] Her ne kadar ülke büyüme oranlarına yaklaşmasa da söz konusu yıllar arasında yayıncılık sektöründe de bir büyümenin varlığından söz etmek mümkündür.[178]

Buna paralel olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarında istikrarlı bir artış görülmediği gibi çok dalgalı bir seyir olduğu görülmüştür.

Bu durum ise DKK yayıncılık faaliyetlerinin oluşturulacak bir yayın politikası dâhilinde, profesyonel bir anlayışla yürütülmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 2.2. **DKK kültür yayınlarının konu başlıklarına göre yüzdelik dağılımı**

YAYIN TÜRLERİ	İNCELEME/ ARASTIRMA	ANI/HATIRA	KATALOG	BİYOGRAFİ	ÇEVİRİ	TOPLAM
YÜZDE ORANI	% 83,6	% 10,9	% 2,7	% 1,8	% 0,9	% 99,9

[177] http://www.ekonomi.gov.tr/files/Ekonomik_Gorunum.ppt (09.07.2013)
[178] http://www.turkyaybir.org.tr/komisyonlar/yayincilik-sektory-verileri/439 (09.07.2013)

2.4. KÜLTÜR YAYINLARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarının standartlara uygunluğunun değerlendirilebilmesi amacıyla, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın bir kuruluşu olan Türk Standartları Enstitüsü'nün yayıncılıkla ilgili standartları araştırılmıştır. Türk Standartları Enstitüsü'nün web sayfasının standart arama alanında dokümantasyon, kütüphane, kitap, kâğıt, kapak, karton, yayın, yayım, yayıncılık ve yayımcılık gibi kelimelerle yapılan sorgulama sonucunda ulaşılan yaklaşık 900 standart içerisinden kitap yayıncılığı ile ilgili olabileceği düşünülen on sekiz adet standart tespit edilmiştir. Başlıkları daha önce verilen (bkz. 2.1.2. Yayıncılık Standartları) bu standartların büyük bir kısmının araştırmanın dışında kalan konularla ilgili olduğu görülmüş; bir kısım standardın ise değerlendirmeye alınacak özellikte olmadığı görülmüştür.

DKK kültür yayınlarının yapısal özelliklerinin standartlara uygunluğunun araştırılması amaçlandığından söz konusu amaca uygun olduğu tespit edilen TS 1059, TS ISO 1086 ve TS ISO 6357 standartlarından yararlanılmasına karar verilerek, standartların satışını yapan TSE'nin ilgili birimiyle irtibata geçilmiştir.

Araştırma esnasında TSE'nin yayıncılıkla ilgili standartlarının güncel ve uygulanabilir olmadığı görülmüştür. Örneğin kitap boyutlarıyla ilgili olarak sadece ders kitaplarına yönelik bir standardın belirlenmesi, diğer kitap türlerine yönelik herhangi bir standart belirlenmemesi göze çarpan eksikliklerdendir. Başka bir örnek olarak ise araştırmada da kullanılan TS ISO 1086'yı ele alabiliriz. Bu standart kitapların başlık yaprakları ile ilgili olmasına rağmen, konunun doğru bir şekilde anlaşılmasına yönelik olarak yeteri kadar açık ve anlaşılır ibarelere yer vermemektedir.

Kütüphanecilik uygulamalarını dikkate almayan bir standardın söz konusu uygulamalardan sonra bütünlüğünü kaybedeceği ve en azından bir kısmının anlamsızlaşacağı ortadadır.

TSE'nin yayıncılık ile ilgili standartları güncellenmeli, ancak bu güncelleme esnasında yayıncılığın ilişkili olduğu diğer alanlarla ilgili uygulamalar gözardı edilmemelidir. Kütüphanecilik uygulamalarında standartların ve tek biçimliliğin esas olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yayıncılık ile ilgili bazı standartların belirlenmesinde kütüphanecilerin de söz sahibi olması kaçınılmazdır.

Araştırmada kullanılmasına karar verilen TS 1059, TS ISO 1086 ve TS ISO 6357 standartlarının dışında kalan başlıklar uygulamada tek biçimlilik ve

kurumsallaşmaya dair bir örnek olması bakımından değerlendirmeye alınmıştır. Dolayısıyla, TSE standardı olmasa bile DKK'nın yayıncılık ile ilgili standartları nelerdir ve uygulamada karşımıza çıkan örneklere yansıması nasıl olmuştur gibi soruların cevaplarını bulması amaçlanmıştır.

2.4.1. DKK Kültür Yayınlarının Dış Yapı Özellikleri

Kitabın dış yapı özellikleri kimi zaman kitabın iç yapısını da ele verebilmektedir. Bu kısım, kitabın niteliğine ilişkin bir fikir oluşmasına dair ilk izlenimi oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Kitabın hazırlanmasında ne kadar titiz davranılırsa davranılsın, dış yapıya dair bir eksiklik içeriğe yönelik algıyı da olumsuz yönde etkileyebilecektir. Örneğin, basım sürecinde acele edilmesi ve ucuza mâl etme çabası sonucu ortaya çıkan yazım yanlışları, renklerin doğru kullanılmaması vb. gibi.

Ancak bu durumun tam tersinin olması da mümkündür. Bir kitabın dış yapısında ulaşılan yetkinlik ve yüksek nitelik, kitabın sıradan ve niteliksiz içeriği nedeniyle değerini ister istemez yitirebilmektedir. İki tür ürünü de ne yazık ki kitapçılarda çokça görmek mümkün.

Kitap yayıncılığının altı grupta sınıflandırıldığı ve bu gruplara askerî yayıncılığın da eklenmesi gerektiği daha önce ifade edilmişti. Yayın gruplarından da anlaşılacağı üzere insanlar farklı amaçlarla kitap okumaktadır. Bu amaç, boş vakitleri değerlendirmek ya da yeni bilgiler öğrenmek olabileceği gibi, kimi zaman da hedonik (kitaptaki bir kişiyi veya olguyu sevme) ve sembolik (kendini entelektüel hissetme) güdüleri tatmin etmeye yönelik olmaktadır.[179]

Argan, Argan ve Kurulgan'ın yaptığı araştırmadan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda, kitapların biçimsel özelliklerinin sadece kitabın fark edilmesi aşamasında değil, sonraki aşamalarda da oldukça büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Kitapların dış yapı özelliklerinin okuyucu üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etki bıraktığı aşikârdır. Bu nedenle, yayınevlerinin ilk izlenimin olumlu olmasını sağlamak amacıyla okuyucu ilgisini ve dikkatini çekebilecek ayrıntılara dikkat etmeleri, okuyucu beklenti ve ihtiyaçlarını temel alan tasarımlar yapmaları gerekmektedir.

[179] Mehpare Tokay Argan, Metin Argan ve Mesut Kurulgan, "Kitaplara İlişkin Biçimsel Özelliklerin Okuyucu Tutumları Üzerine Etkisi", s. 180.

Konu DKK kültür yayınları açısından ele alındığında, söz konusu yayınların dış yapı özelliklerine dair uygulamalarda çoğunlukla bir standardın oluşmadığı görülmektedir. Kitap boyutları, cilt özellikleri ve sırt başlığı uygulamalarında görülen farklılıklar, kurumsal anlamda profesyonel bir yayıncılık anlayışının henüz benimsenmemiş olmasının bir sonucudur. DKK'nın yıllık ortalama yayın sayısındaki istikrarsızlık, yayınların DKK'nın farklı birimleri tarafından hazırlanması, editör kadrosunun olmaması ve editörlük hizmeti almaması, grafiker kadrosunun yetersizliği ve kitap tasarımı konusunda yeterli donanıma sahip olmaması gerek sayfa ve kapak tasarımı bakımından gerekse içerikte yer alan diğer uygulamalar bakımından yayınlarda farklılıklar oluşmasına neden olmaktadır.

2.4.1.1. Kitap Boyutları

Türk Standartları Enstitüsü'nün kitap boyutlarıyla ilgili TS 10220 Ders Kitapları Standardı dışında herhangi bir standardı bulunmamakta, bu standartta da iki tip boyuttan bahsedilmektedir. Buna göre büyük boy 210x297 mm., normal boy ise 148x210 mm. olarak belirtilmiştir. TSE'nin kitap boyutlarıyla ilgili olarak ders kitapları dışında herhangi bir standardının bulunmamasının yayıncıların kendi standartlarını oluşturmasını sağladığını söyleyebiliriz.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayın ve Yayım Yönergesi'nde kitapların fiziksel özelliklerine dair herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Dolayısıyla kültür yayınlarında boyut bakımından herhangi bir standart ölçü kullanılmamaktadır. 2002-2012 yılları arasında kültür yayını kapsamında yayınlanan 111 kitapta 36 farklı ölçü kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna göre kullanılan en küçük ölçü 120x200 mm., en büyük ölçü ise boy bakımından 250x360 mm., en bakımından ise 320x220 mm.'dir. Kitaplarda en çok kullanılan ölçünün 170X240 mm.(39 kitap) olduğu görülmüştür. Bu ölçünün dışında en çok kullanılan diğer ölçüler sırasıyla; 230x330 mm.(8 Kitap), 165x235 mm.(5 kitap), 165x240 mm.(4 kitap),

170x235 mm.(4 kitap), 195x275 mm.(4 kitap) 210x300 mm.(4 kitap), 240x335 mm.(3 kitap), 240x340 mm.(3 kitap), 240x330 mm.(3 kitap), 200x270 mm.(3 kitap), 150x210 mm.(3 kitap) şeklindedir.

Tablo 2.3. **Kültür yayınlarında kullanılan boyutlar ve adetleri**

NO.	KULLANILAN ÖLÇÜ (mm.)	ADET	YÜZDE ORANI
1	170 X 240	39	%35,4
2	230 X 330	8	%7,2
3	165 X 235	5	%4,5
4	165 X 240	4	%3,6
5	170 X 235	4	%3,6
6	195 X 275	4	%3,6
7	210 X 300	4	%3.6
8	150 X 210	3	%2,7
9	200 X 270	3	%2,7
10	240 X 330	3	%2,7
11	240 X 335	3	%2,7
12	240 X 340	3	%2,7
13	230 X 290	2	%1,8
14	250 X 360	2	%1,8
15	265 X 265	2	%1,8
16	300 X 230	2	%1,8
17	120 X 200	1	%0,9
18	140 X 200	1	%0,9
19	170 X 245	1	%0,9
20	185 X 250	1	%0,9
21	195 X 225	1	%0,9
22	200 X 280	1	%0,9
23	205 X 285	1	%0,9
24	210 X 285	1	%0,9
25	210 X 295	1	%0,9
26	215 X 295	1	%0,9
27	220 X 280	1	%0,9
28	230 X 160	1	%0,9
29	230 X 310	1	%0,9
30	230 X 320	1	%0,9
31	235 X 335	1	%0,9
32	240 X 240	1	%0,9
33	285 X 285	1	%0,9
34	290 X 205	1	%0,9
35	295 X 210	1	%0,9
36	320 X 220	1	%0,9
TOPLAM		111 ADET	%100

Tabloya göre kitapların %35'inde 170x240 mm. ölçüsü kullanılırken, %7'sinde 230x330 mm. ölçüsü, % 4,5'inde ise 165x235 mm. ölçüsü kullanılmıştır.

Yani, 2002-2012 yılları arasında yayınlanan 111 kitabın %46,5'inde (52 kitap) üç farklı ölçü kullanılmış ancak geriye kalan %53,5'lik (59) kısımda ise 33 farklı ölçü kullanılmıştır. Başka bir ifadeyle, üç farklı ölçünün kullanıldığı %46,5'lik kısmın

dışında kalan kitapların basımında her 1.78 kitapta farklı bir ölçü kullanılmıştır. Farklı ölçüler kullanılmasının temel sebebi olarak yayıncılık konusunda henüz belirli bir standardın oluşturulamamış olması görülebilir. Bunun yanı sıra, ölçülerdeki farklılık kitapların tasarımından kaynaklanabileceği gibi, idari makamların müdahalesi de söz konusu olabilir.

Bu kadar farklı boyutlarda kitap yayınlanması kurumun kamuoyu nezdinde oluşturmaya çalıştığı kurumsal kimlik algısıyla çelişmektedir. Bu nedenle bir an evvel bu konuda belirli standartlar oluşturularak yayınlanan kitap türlerine göre belirlenecek ölçüler kullanılması yerinde olacaktır. Örneğin, 165x235 mm., 165x240 mm., 170x235 mm. ve 170x245 mm. ölçülerini kullanmak yerine bu ölçülere yakın olan ve en çok kullanılan ölçü olan 170x240 mm. ölçüsü kullanılabilir. Dikey ve yatay tasarımlar için ölçüler ayrı ayrı standartlarda belirlenmeli, böylece 36 farklı ölçü kullanmak yerine azami 8-10 ölçü kullanılması daha yerinde olacaktır. Kitap boyutları oluşturulurken dikkate alınması gereken bir diğer husus ise kütüphane dolaplarının raf yüksekliği ve derinliği olmalıdır. Yaygın olarak kullanılan sistemler hakkında bilgi edinilerek bu mesele aşılabilir.

2.4.1.2. Cilt özellikleri

İncelenen Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarında Amerikan cilt (tutkallama) ve iplik dikiş olmak üzere iki farklı ciltleme tekniğinin kullanıldığı görülmüştür. 2002-2012 arasında yayınlanan 111 kitabın 48'inde iplik dikiş, 63'ünde ise Amerikan cilt (tutkallama) tekniği uygulanmıştır.

Tablo 2.4. **2002-2012 Yılları arasında yayınlanan kitaplarda uygulanan ciltleme teknikleri**

Ciltleme tekniği	Adet	Yüzde oranı
İplik dikiş	48	%43.25
Amerikan cilt	63	%56,75
Toplam	111	% 100

Deniz Basımevi Müdürü Binbaşı Ercan Bican'ın ifadesine göre 2009 yılı Eylül ayından itibaren bütün kitaplarda iplik dikiş uygulanmaya başlanmıştır. Yapılan incelemede 2009-2012 yıllarında yayınlanan 30 kitabın 22'sinde iplik dikiş uygulandığı görülmüştür. Amerikan cilt uygulanan 8 kitap ise 2009 yılı Eylül ayından önce basılmıştır.

Kültür yayınlarında, maliyeti yüksek olmasına rağmen iplik dikiş uygulamasına geçilmiş olması, kitaplara verilen değerin bir göstergesi olması bakımından oldukça önemlidir. Böylece kitaplar, gerek kütüphanelerde gerekse bireysel kullanımlarda dağılmadan daha uzun süre kullanılabilecektir.

2.4.1.3. Sırt Başlığı Özellikleri

Kitap sırt başlıklarının konumları standart hale getirildiğinde raflardaki kitapların ya da dosyalanan kitap ve benzeri yayınların yerlerinin bulunması daha kolay olacaktır. Aksi durumlarda ise yayınların kolay ve hızlı bir şekilde bulunması zorlaşacaktır.

Türk Standartları Enstitüsü kütüphanecilerin, kütüphane kullanıcılarının ve kitap satış yerlerinin yararlanması amacıyla Nisan 2000 tarihinde Dokümantasyon-Kitap ve Diğer Yayınların Sırt Başlıkları adlı TS ISO 6357 numaralı standardı yayımlamıştır.

TS ISO 6357 standardına göre:

Sırt başlığı kapaktaki başlığa benzer olmalı, mümkün olduğunda yazar adı başlığa ilave edilmelidir. Yeterli alan bulunması halinde yayıncının adı ve diğer bilgilerde sırt başlığına ilave edilebilir. Sırt başlığı eğer mümkünse enine kullanılmalıdır. Bu mümkün değilse başlık yukarıdan aşağıya doğru kullanılmalı ve kolay okunabilecek şekilde basılmalıdır.

Yayıncılar sırt veya kenar başlığı yerleşiminde kütüphane ve diğer kuruluşların uygulamalarına alan bırakmak için sırtın alt ucundan itibaren en az 30 mm.'lik bir alanı (sırt başlığındaki bilgilerden ayrı olarak) boş bırakmalıdır.

Kitabın sırt başlığı uygulamasına elvermeyecek kalınlıkta olması durumunda sırt başlığı yerine sırt kenarına yakın bir biçimde kenar başlığı kullanılmalıdır. Kenar başlığının içeriği ve yerleştirilmesi de sırt başlığı gibi olmalıdır. Kenar başlığının ön kapakta aşağıya doğru yer alması tercih edilse de arka kapakta da yer alabilir. Ön ya da arka kapakta yer alan kenar başlığı, raflarda üst üste yığılmış veya sırt üstü gelecek şekilde dizilmiş yayınların bulunmasını kolaylaştırır.[180]

[180] TS ISO 6357, **Dokümantasyon-Kitap ve Diğer Yayınların Sırt Başlıkları**, s.2.

TS ISO 6357'ye göre kitap sırt başlıklarının uygulanması aşağıdaki gibi olmalıdır:[181]

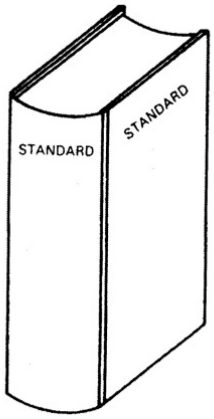

Şekil 2.1. **Enine sırt başlığı**

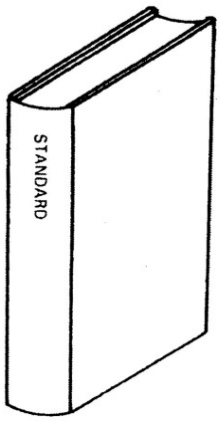

Şekil 2.2. **Aşağıya doğru sırt başlığı**

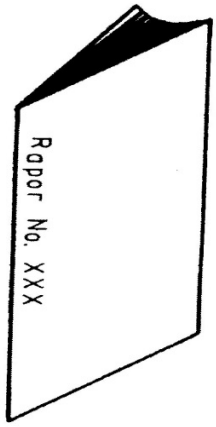

Şekil 2.3. **Kenar başlığı**

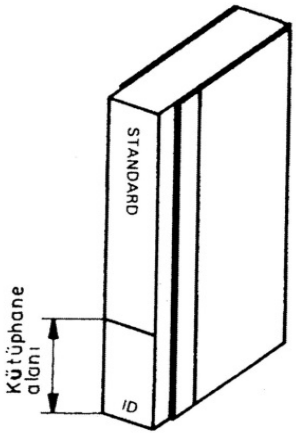

Şekil 2.4. **Kütüphane tanıtım alanı**

2002-2012 Yılları arasında yayınlanan kültür yayınları yukarıda belirtilen esaslar doğrultusunda incelenmiştir. Kültür yayınlarında görülen ve standartta belirtilen hususların dışında kalan uygulamalar (logo, basım yeri, basım tarihi) da ele alınmış ve uygulama bakımından tekbiçim olup olmadığına bakılmıştır.

2002-2012 Yılları arasında yayınlanan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınların 89'unda sırt başlığı uygulaması olduğu, 22'sinde ise kitap sırtı müsait

[181] TS ISO 6357, **Dokümantasyon-Kitap ve Diğer Yayınların Sırt Başlıkları**, s.3.

olmasına rağmen uygulamanın olmadığı görülmüştür. Sırt başlığı, 89 kitabın 30'unda aşağıya doğru, 59'unda ise yukarı doğru uygulanmıştır.

Tablo 2.5. **DKK kültür yayınlarında sırt başlığı uygulaması**

Aşağıya doğru sırt başlığı (standart)	30
Yukarı doğru sırt başlığı (standart dışı)	59
Sırt başlığı olmayan (standart dışı)	22
Toplam	111

Kültür yayınlarının 30'unda sırt başlığı TSE standardına uygun şekilde aşağıya doğru olmasına rağmen uygulama bakımından farklılık göstermektedir. TS ISO 6357'de sırt başlığının kapaktaki başlığa benzer olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde, kapakta olan bazı bilgilerin sırt başlığında olmadığını ya da sırt başlığında verilen bazı bilgilerin kapakta olmadığını görmekteyiz. Kültür yayınları sırt başlıkları; kitap adı, yazar, hazırlayan, çeviren, editör, basım yeri, basım tarihi, DKK logosu, basımevi logosu, yayınlayan gibi bilgilerin nasıl uygulandığının tespit edilmesi amacıyla tek tek incelenmiştir. Aşağıya doğru olan sırt başlıklarında yer verilen bilgilerin uygulanma biçimlerine bakıldığında; 22 kitabın sırt başlığının kitap adı ile başladığı, 5'inin DKK ya da basımevi logosu ile 2'sinin editör, 1'inin ise basım yeri ile başladığı görülmüştür.

Benzer durum yukarı doğru uygulanan sırt başlıkları için de geçerlidir. Yukarı doğru uygulanan sırt başlıklarının 33'ü doğrudan kitap adı ile 18'i DKK logosu ile başlamıştır. Logo ile başlayan kitapların tamamında logonun ardından kitap adı yer almıştır.

Yapılan değerlendirme göstermektedir ki kültür yayınlarında sırt başlığı uygulaması bakımından bir standart benimsenmemiştir. Kitaplarda neden farklı yönlerde uygulama yapıldığı, yer verilen bilgilerin neden farklılık gösterdiği ya da sırt kalınlığı uygun olmasına rağmen 22 kitapta neden sırt başlığı olmadığı sorularına ise yanıt bulunamamıştır.

Kültür yayınlarında sırt başlığı uygulaması bakımından dikkat çeken hususlar şunlardır:

- Sırt başlığının aşağı doğru (standart) ya da yukarı doğru (standart dışı) uygulanmasında standart oluşmamıştır.

- Sırt başlığında kullanılan kitap adı, yazar, hazırlayan, çeviren, editör, basım yeri, basım tarihi, DKK logosu, basımevi logosu, yayınlayan gibi bilgilerin kullanımı sıralama bakımından farklılık göstermektedir.
- TSE standardında belirtilen hususlardan biri olan kütüphane ve diğer kuruluşların uygulama alanları göz önünde bulundurulmamıştır.
- Sırt kalınlığı sırt başlığı uygulanamayacak ölçüde olan kitaplarda kenar başlığı uygulaması bulunmamaktadır.
- Bazı sırt başlıklarında tasarım hatası olduğu tahmin edilen kenara kaymalar görülmektedir.

Sırt başlıkları gerek kitapçılarda gerekse kütüphanelerde kitabın ilk dikkat çeken noktası olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle burada tekbiçimde standardın sağlanması okuyucu nezdinde yayıncıların kurumsal kimlik algılarına da olumlu yönde etki edecektir.

Bütün askerî yapılar gibi, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı da kamuoyunda sıkı hiyerarşik ve disipliner yapıya sahip, "kurallar manzumesi" ile yönetilen bir kurum olarak algılanmaktadır. Ülkemiz askerî bir yapılanma olan NATO (North Atlantic Treaty Organization) üyesidir. NATO üyesi ülkeler askerî alanda NATO standartlarına (STANAG: Standardization Agreement) uymak zorundadır.[182] Yani standart her alanda işleyişin belirli bir düzende devam etmesini sağlamaktadır. Bunun için nasıl ki NATO'nun belirlediği standartlara uymak gerekiyorsa yayıncılık faaliyetlerinde de ulusal ve uluslararası standartlar gözetilerek sadece içerik açısından değil, biçimsel olarakda nitelikli kitaplar ortaya koymak hedeflenmelidir.

2.4.2. Yayınların Kapak Özellikleri

Doğru tasarlanmış bir kitap kapağının okuyucuyu kitaba yönlendiren ilk etkenlerden biri olduğu söylenebilir. İçerikle örtüşür bir nitelikte hazırlanan kapak okuyucuyu kitaba göz atmaya/karıştırmaya, okumaya ve satın almaya sevk edebilir. Bu nedenle kitabın kapağında kullanılan yazılar (yazar adı, kitap adı, yayınevi vb.), renkler ve diğer görsel ögeler (fotoğraflar, resimler vb.) birbiriyle uyumlu olmalıdır. Aynı şekilde, kitabın iç kapağı bulunmalı ve iç kapak arka yüzünde (yayım bilgileri sayfası) yayınlayan, yayın adı, yayın tarihi, yayın yeri, basım bilgisi, dizi bilgisi, editör, ISBN,

[182] http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/special_pr.html (06.06.2013)

telif hakları bilgisi, kitapta kullanılan yazı karakteri, yazı puntosu ve kataloglama bilgileri eksiksiz olarak yer almalıdır.

2.4.2.1. Ön kapak

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarının kapak uygulamaları bakımından birbiriyle benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Kitaplarda karton kapak ve sert karton kapak olmak üzere iki farklı kapak türü uygulanmıştır. Tamamı selefon kaplama olan kitap kapaklarının 65'inde karton, 46'sında ise sert karton tercih edilmiştir. Sert karton kapakların 3'ünde suni deri kaplama yapılmış, 20'sinde ise kapak üzerine kuşe giydirme yapılmıştır. Sert karton kapakların, genellikle 210x300 mm., 240x340 mm., 300x230 mm. gibi büyük boy kitaplarda uygulandığı görülmekle birlikte 230x160 mm., 290x205 mm. ve 170x240 mm. gibi farklı ölçülerdeki kitaplarda da uygulandığı görülmüştür. Bu yönüyle ne tür kapak kullanılacağına dair standart bir uygulamanın olmadığı ve kararın genellikle tasarım aşamasında belirlendiği izlenimi edinilmiştir. Nitekim, Deniz Basımevi Müdürü Ercan Bican ile yapılan görüşmede bu safhanın genellikle üst makamların tercihleriyle belirlendiği ya da matbaada karar verildiği ifade edilmiştir.

Tablo 2.6. **Kültür yayınlarında kullanılan kapak türleri ve özellikleri**

Kapak türü	Adet
Karton kapak	65
Sert karton kapak	46
Toplam	111

Kitaplardan 110'unda renkli fotoğraflı kapak tercih edilirken 1 tanesinde bu uygulamaya gidilmemiştir. Kapaklarda yer alan fotoğrafların kitap adı ve içerikle uyumlu olduğu gözlemlenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, ağırlıklı olarak Türk denizcilik tarihi ile ilgili olan kitapların kapaklarında çoğunlukla bahsi geçen konuya ait bir fotoğraf ya da resim kullanılmıştır. Ancak kapakta kullanılan fotoğraf ve resmi kimin seçtiği ya da fotoğraf ve resmin kaynağı ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Kitap ön kapağında, kitap adının yanı sıra olması beklenen yazar, hazırlayan, derleyen, çeviren, editör, basım yılı, basım yeri, basım bilgisi ve kurum logosu gibi unsurların uygulamasında standart bir biçim takip edilmediği; kurumsal imajın temel

simgelerinden biri olan logonun ise sadece 6 kitapta ve kapağın farklı yerlerinde farklı ebatlarda kullanıldığı görülmüştür.

Basım yeri ve basım tarihi bilgilerine ön kapakta genel olarak yer verilmemiş, 3 kitapta bu bilgilere yer verilmiş 1 tanesinde ise sadece basım tarihi yer almıştır.

Kitap ön kapağında yer alan başlık ve alt başlıkların kapakta kullanılan renklerle uyumlu bir şekilde tasarlandığı görülmüştür. Ancak, kitabın görsel ifadesinde çok önemli bir yeri olan yazı karakteri seçiminde çok sayıda değişik uygulama olduğunu belirtmek gerekmektedir. Oysa farklı türlerdeki kitaplarda farklı yazı karakterleri kullanılmalıdır. Örneğin, katalog ve benzeri büyük ebatlı yayınlar için US Letter; bilimsel, akademik ve araştırma kitapları Gill Sans daha kullanışlı olabilir. Diğer taraftan özel tasarımlı büyük kare kitaplar için Square, resim ve fotoğraf kitaplarında ise Landscape daha kullanışlı olabilir.[183] DKK Kültür yayınlarında bu anlamda bir ayrıştırmaya gidilmediği ve tamamen tasarımcının inisiyatifinin söz konusu olduğu düşünülmektedir.

2.4.2.2. İç Kapak

TS ISO 1086 Standardında yarım başlık sayfası ve iç kapak kitabın başlık yaprakları olarak adlandırılmaktadır.[184] Kitap kapağı açıldığında karşılaşılan ilk sayfa olan ve üzerinde sadece kitap adı yer alan yarım başlık sayfası incelenen yayınların hiç birinde yer almamaktadır. Bu nedenle kitaplarda doğrudan iç kapağa geçilmektedir. Kültür yayınlarında, TS ISO 1086 standardına göre iç kapakta yer alması beklenen kitap adı, yazar adı (hazırlayan, çeviren), yayın evi ve basım yılı gibi bilgilerin verilmesi bakımından standart bir uygulama bulunmamaktadır. İki kitapta ise iç kapak uygulaması yer almamakta ve kitap doğrudan yayım bilgileri sayfası ile başlamaktadır.

2.4.2.3. İç Kapak Arka Yüzü (Yayım bilgileri sayfası)

İç kapağı olan kitapların tamamında bu sayfanın arka yüzü yayım bilgilerinin verildiği alan olarak kullanılmıştır. Bu bölümde kitabın üretim aşamasında katkısı bulunanların tamamının yer alması beklenir.

Bunun yanı sıra; yayınlayan, yayın adı, yayın tarihi, yayın yeri, basım bilgisi, dizi bilgisi, editör, ISBN, telif hakları bilgisi, kitapta kullanılan yazı karakteri, yazı

[183] Simon Garfield, *Tam Benim Tipim***,** Domingo Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 50.
[184] TS ISO 1086, **Bilgi ve Dokümantasyon-Kitapların Başlık Yaprakları,** 2006, s. 4-5.

puntosu ve kataloglama bilgilerinin de bulunması beklenir. DKK kültür yayınlarının iç kapak arka yüzünde yer alan bilgilerin tespit edilmesi amacıyla yazar/hazırlayan/editör, tasarım (sayfa/kapak), baskı/cilt, yayın yeri, yayın tarihi, yayın hakkı bilgisi (©), logo, ISBN, CIP, dizi kaydı, basım bilgisi, baskı adedi, yazı karakteri ve yazı puntosu başlıkları incelenmiştir. Kitapların yayım bilgileri sayfasının teker teker incelenmesi sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Kültür yayınlarının yayım bilgileri sayfasında çok farklı şekillerde uygulamaya yer verildiği görülmüştür. Bu uygulamaların kimi ideal olana yakın dururken kimisi ise gelişigüzel yapılmış bir uygulama izlenimini vermektedir.

Kitaplarda yazar, hazırlayan, çeviren, tasarımcı, fotoğrafçı, yayınevi, yayın tarihi, yayın yeri, basıldığı yer, ISBN, telif haklarının belirtilmesi gibi bilgiler çoğunlukla yer almakla birlikte; yazı karakteri, yazı puntosu, kapakta kullanılan fotoğraf ya da resmin kaynağı ve kataloglama bilgisi yer almamaktadır.

Bazı kitaplarda ISBN'in bu sayfada verilmediği de görülmüştür. Bu bakımdan yayınlarda iç kapak arka yüzünde yer alan yayım bilgilerinin uygulanmasında tek biçimlilik görülmemiştir.

Buna göre: Kültür yayınlarının hiç birinde yayında kataloglama bilgisi (CIP), kullanılan yazı karakteri ve puntosu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Ayrıca, kitabın farklı yerlerinde belirtilen (ön kapak, iç kapak) 16 kitabın dizi bilgisinden sadece 5'i yayım bilgileri sayfasında yer almaktadır.

5 Kitapta yayım bilgileri sayfası yer almamaktadır. Bu kitaplarda yayım bilgileri ya iç kapakta ya da ön kapak iç yüzünde eksik olarak verilmiştir.

Yayım bilgileri sayfası bulunan 106 kitabın;

- 8'inde yazar, hazırlayan ve editör bilgileri bulunmamakta,
- 16'sında kapak ya da sayfa tasarımına ait bilgi,
- Kitapların 11'inde yayın yeri,
- 8'inde yayın tarihi,
- 4'ünde basım yeri,
- 69'unda yayım hakkı (© Copyright) bilgisi,
- 2'sinde ISBN bilgisi bulunmamaktadır.

- Kitapların 20'sinde basım bilgisi ve basım adedi yer almamakta, 2'sinde basım bilgisi yer alırken baskı adedi belirtilmemekte, 1'inde ise basım bilgisi yer almamakta ancak baskı adedi belirtilmektedir.
- Benzer şekilde logo uygulamasında da bir standart oluşturulamamıştır. 28 kitabın basım bilgileri sayfasında hiçbir logoya yer verilmemişken, 1 kitapta İstanbul Deniz Müzesi logosu, 5 kitapta Deniz Kuvvetleri Komutanlığı logosu ve 72 kitapta Deniz Basımevi logosu yer almıştır.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde çok sayıda kütüphaneci çalışmasına rağmen kitapların hiç birinde kataloglama bilgisinin yer almaması ayrıca dikkat çekici bir durumdur. Bu durumun, genel olarak kütüphanecilerin işbirliği yapılabilir kişiler olarak görülmemesi, yayın-kitap ilişkisinde kütüphanecilerin mesleki yetkinliğinin yeterince algılanamamasının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın yılda ortalama yaklaşık 10 kitap yayınladığı göz önünde bulundurulduğunda, yayınlarda görülen standart dışılığın mutlaka kurumsal bir açıklaması olmalıdır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, ilgili TSE standardının yeterli olmadığı ve gerekli standartların oluşturulmasında yol gösterici olamayacağı açıktır. Ancak, standardın eksikliği yayıncıların kurumsal kimlikleriyle örtüşecek standartları belirleyerek bu doğrultuda yayın yapmaları için engel değildir. İncelenen kültür yayınlarının yayım bilgileri sayfasının tekbiçim bakımından bir standarda tâbi olması gerektiği açıkça ortadadır.

2.4.2.4. Arka Kapak

Kültür yayınlarının arka kapak bilgileri arka kapakta yayın bilgisi (kitap adı, içerik bilgisi, basım bilgisi), yazar bilgisi(hazırlayan, çeviren, editör), yayınevi bilgisi, ISBN, logo, basım yeri ve basım tarihi uygulamaları bakımından incelenmiştir.

Buna göre arka kapakta:

111 kitabın sadece 19'unda kitap adı yer almakta, 14'ünde içerik hakkında bilgi verilmekte, 5 kitapta ise içerik ve kitap adı birlikte yer almaktadır. 83 kitapta ise kitap adı ya da içeriğe dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. İçerik bilgisine yer verilen kapaklarda kütüphanecilik uygulamaları gözetilmemiştir.

Yazar/hazırlayan/çeviren/editör bilgisi: 111 kitabın 97'sinde yazar /hazırlayan/çeviren/editör bilgisi bulunmamaktadır.

7 kitapta yazar özgeçmişi, 4 kitapta sadece yazar adı, 2 kitapta editörler, 1 kitapta ise yazara ithaf bulunmaktadır.

Kitapların hiç birinde yayınevi bilgisi bulunmamaktadır.

ISBN Bilgisi: Kitapların 12'sinde arka kapakta ISBN bulunmamakta, 99'unda ise bulunmaktadır. Ancak ISBN uygulamasında bir standart olmadığı görülmüştür. ISBN bulunan 99 kitabın 86'sında ISBN arka kapak sağ alt köşede yer almakta, 5'inde sol alt köşede, 4'ünde alt ortada, 4'ünde ise sağ alt kenarda dik olarak bulunmakta, dolayısıyla uygulamada tek biçimlilik olmadığı görülmektedir. Ayrıca, sağ alt köşede ve sağ alt kenarda dik olarak yer alan ISBN numaraları kütüphanecilik uygulama alanının içinde yer almaktadır. Kütüphanecilik uygulamaları sonucu burada yer alan numaraların üzeri kapanacağından işlevsiz kalacaklardır. Bu nedenle numaraların standart olarak ya alt ortada yer alması ya da sağ alt köşeye çok yakın olmayacak şekilde yerleştirilmesi yerinde olacaktır.

Kültür yayınlarında ISBN uygulaması örnekleri:*

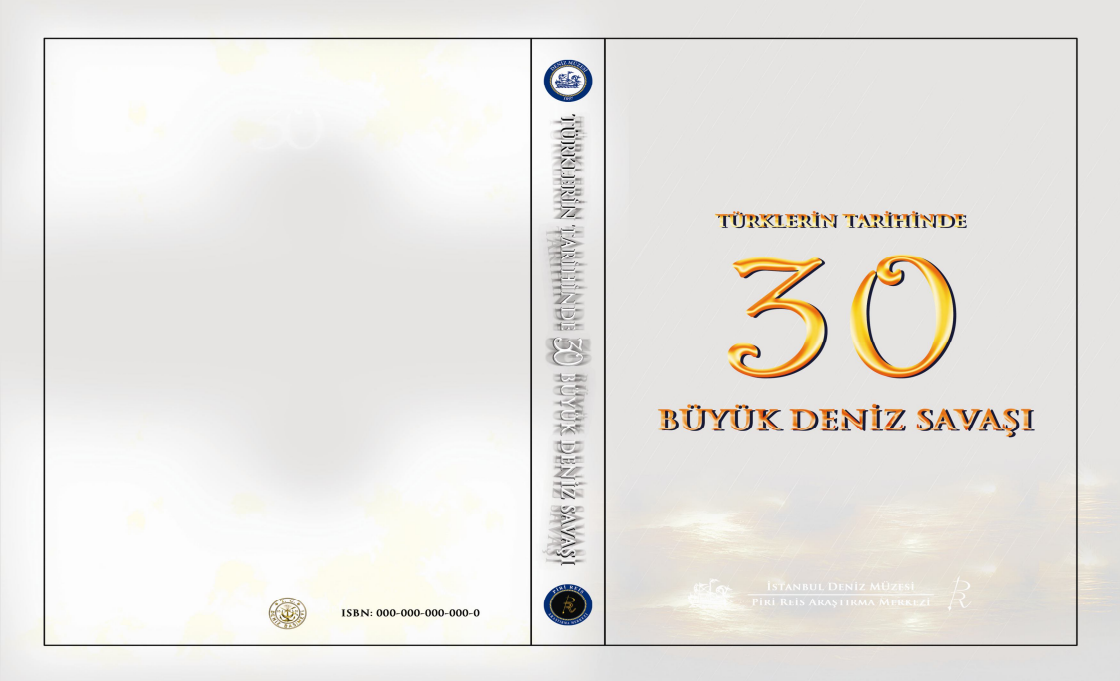

Şekil 2.5. **Arka kapak sağ altta ISBN uygulaması**

* Araştırmada yer alan görsellerin tamamı temsîlîdir.

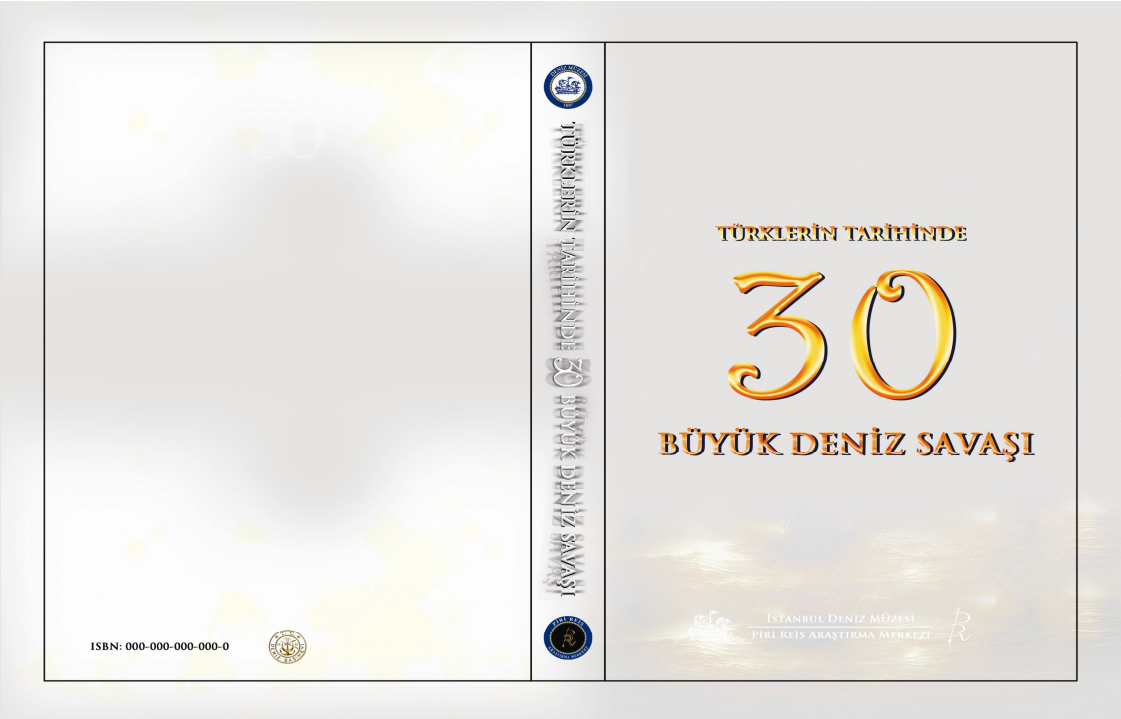

Şekil 2.6. **Arka kapak sol altta ISBN uygulaması**

Şekil 2.7. **Arka kapak alt ortada ISBN uygulaması**

Şekil 2.8. Arka kapak sağ alt kenarda dik ISBN uygulaması

Logo uygulaması: Daha önce de ifade edildiği üzere logo, bir fikri ya da kurumu temsil eden simgedir. Dolayısıyla logo uygulamalarının kurumsal kimliğin ifadesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu nedenle logo, uygulandığı nesne ile orantılı olmalı; karakteri, renkleri ve uygulama yeri aynı olmalıdır. Kurumsal kimliğin ifadesi bakımından oldukça önemli olan logonun, DKK'da hangi standartlar dâhilinde kullanıldığı, farklı kullanım alanlarına yönelik renk ya da boyut özellikleriyle ilgili standardının olup olmadığıyla ilgili bilgi edinilememiştir. Oysa DKK gibi köklü bir kurumun amblem ve logo standartları oluşturulmalıdır. Bu standartların oluşturulmasında kurum kimliği renkleri belirlenmeli; basılı malzemelerde (kitap, dergi, dosya, davetiye, klasör, kartvizit vb.) kurum içi belgelerde, personel ve ziyaretçi kartlarında, panolarda, tabelalarda, hediyelik eşyalarda (şapka, kupa, şilt vb.) ve kurum tanıtım faaliyetlerinde kullanılan stant vb. de uygulamaya dair standartlar oluşturulmalıdır. Profesyonel logo uygulamalarına yönelik pek çok örneğe rastlamak mümkün olmakla birlikte, Ak Parti Kurum Kimliği Kılavuzu[185] bu örnekler içerisinde en iyi uygulamalardan biri olarak öne çıkmaktadır.

DKK kültür yayınlarında sabit bir logo uygulamasının olmadığı görülmüştür.

[185] http://www.akparti.org.tr/upload/documents/kurumsal.pdf; http://www.akparti.org.tr/site/akparti/kurumsal-kimlik (31.10.2013)

İncelenen 111 kitabın 64'ünde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı logosu yer almakta, 47 kitapta ise logo bulunmamaktadır. Logonun kitabın arka kapağında 7 farklı bölgede uygulandığı tespit edilmiştir. Buna göre; 32'si arka kapak sol üstte, 19'u üst ortada, 5'i sağ üstte, 4'ü alt ortada, ikisi kapak ortasında, 1'i sol altta ve 1'i sağ ortada yer almaktadır. Farklı bölgelerde yer alan logolar kitap boyutuyla orantılı olmayıp, kimi uygulamalarda çok küçükken kimi uygulamalarda ise olması gerekenden daha büyük verilmiştir. Logo uygulamasının yanında bazen "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı" yazmakta olup, bir kısmında ise herhangi bir ibare bulunmamaktadır.

Kültür yayınlarında logo uygulamaları:

Şekil 2.9. **Arka kapak sol üstte logo uygulaması**

Şekil 2.10. **Arka kapak üst ortada logo uygulaması**

Şekil 2.11. **Arka kapak sağ üstte logo uygulaması**

Şekil 2.12. **Arka kapak alt ortada logo uygulaması**

Şekil 2.13. **Arka kapak ortasında logo uygulaması**

Şekil 2.14. Arka kapak sol altta logo uygulaması

Şekil 2.15. Arka kapak sağ ortada logo uygulaması

Kitaplarda Deniz Kuvvetleri Komutanlığı logosunun yanı sıra basımevi logosunun da yer aldığı görülmüştür. 57'si DKK logosu ile aynı kapakta olmak üzere 78 kitapta basım evi logosuna yer verilmiştir.

Bu logoların 67'si arka kapak alt ortada iken, 7'si sol alt köşede, 4'ü ise sağ alt köşededir. Görüleceği üzere basımevi logosu uygulamasında da tek biçimlilik söz konusu değildir. Ancak DKK logosu uygulamaları ile karşılaştırıldığında basımevi logosunun uygulanması nispeten daha tutarlıdır.

Basım yeri ve basım tarihi bilgilerinin arka kapakta basımevi logosunun altında ve genel olarak birlikte verildiği tespit edilmiştir. Buna göre, 73 kitapta basım tarihi ve basım yeri birlikte verilmiş, 8'inde sadece basım yeri, 2'sinde sadece basım tarihi verilmiştir. 28 kitapta ise basımevi, basım yeri ve basım tarihine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Ayrıca, 1 kitabın arka kapağında yayın hakkı bilgisi yer alırken, 1 kitabın ise basım adedine yer verilmiştir.

Kültür yayınlarının arka kapağında verilen bilgileri genel olarak gözden geçirdiğimizde çok sayıda bilginin tekbiçim olmaktan uzak bir şekilde kullanıldığı görülmüştür.

Türk Standartları Enstitüsü'nün kitap arka kapaklarına dair herhangi bir standardı bulunmamaktadır. Bu nedenle, DKK'nın kendi standartlarını oluşturarak kitaplarda kurumsal kimliğiyle örtüşecek şekilde tek biçimliliği sağlaması yerinde olacaktır.

2.4.3. Yayınların İç Sayfa Özellikleri

Kitap sadece metinden oluşmamaktadır. Kitapta metnin yanı sıra içindekiler, önsöz, sözlük, kısaltmalar, ithaf, teşekkür, kaynakça ve dizin gibi kitabın tamamlanmasını sağlayan birçok başka unsur yer almaktadır. Ayrıca kitapta kullanılan fotoğraf, resim, harita, kroki gibi içeriği destekleyici ögeler yer almakta ve bunlar bir düzen içerisinde verilmektedir. Düzenin sağlanabilmesi için ise sayfa düzenlemesi işin içine girmektedir. Bu nedenle yukarıda belirtilen unsurların kültür yayınlarında nasıl yer aldığı incelenmiştir.

2.4.3.1. İçindekiler

Yapıttaki konu başlıklarının sayfa numaralarıyla birlikte gösterildiği liste olan "İçindekiler" kısmı, genellikle kitabın başına eklenmekle birlikte kitap sonunda yer veren uygulamalara da rastlanmaktadır. İçindekiler kısmının uygulanma şekliyle ilgili bir standart bulunmamaktadır. Bu nedenle uygulamalarda birçok farklı yöntemle karşılaşılmakta hatta bazı yayınlarda içindekiler kısmı bulunmamaktadır.

Bu durum DKK kültür yayınları için de geçerlidir. 2002-2012 yılları arasında yayınlanan 111 kitabın 103'ünde içindekiler kısmı yer almakta, 8 kitapta ise içindekiler kısmı bulunmamaktadır. İçindekiler kısmı, 54 kitapta künye sayfasının hemen ardında yer almış, bunların 8'inde arada boş sayfa ya da fotoğraf kullanılmıştır. İçindekiler kısmı ayrıca 28 kitapta önsözden sonra, 6 kitapta sunuş yazısından sonra, 4 kitapta ithaftan sonra, 4 kitapta teşekkür yazısından sonra, 2 kitapta özgeçmişten sonra, 2 kitapta iç kapaktan sonra, 2 kitapta kısaltmalar listesinden sonra ve 1 kitapta başta verilen kaynakçadan sonra yer almıştır.

2.4.3.2. Önsöz

Eserin ne için ve hangi amaçla yazıldığını belirtmek için kitabın başına eklenen ve yanlış bir uygulama olmasına rağmen bazen sunuş yazısı olarak da adlandırılan önsöz, yazar, hazırlayan, derleyen ve editör gibi kitabın ortaya çıkmasında emeği olan kişiler tarafından yazılır. DKK kültür yayınlarında da görüleceği üzere bazen kurumların idari makamlarında bulunan kişiler tarafından yazılan sunuş yazıları da yanlış bir uygulama olarak önsöz olarak adlandırılmaktadır. Bilimsel yapıtlarda konu, çalışma yöntemi, yapıtın bölümleri vb. de önsözde anlatılır. Önsözde ayrıca kitabın oluşmasında katkısı olan kişi ve kuruluşlara teşekkür edilir. Önsözü izleyen girişteyse doğrudan konu üzerinde durulur ve konuyu açıklayıcı ön bilgiler verilir. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarının 97'sinde önsöz ya da sunuş yazısı bulunmakta, 14'ünde ise bulunmamaktadır.

Kitapların 56'sında önsöz [sunuş] Deniz Kuvvetleri Komutanı tarafından yazılmıştır. 36 kitabın önsözü ise yazar, hazırlayan, derleyen, çeviren ya da editör tarafından kaleme alınmıştır. 5 kitapta ise sunuş yazısı bulunmaktadır. Önsözlerin büyük bir kısmının kuvvet komutanı tarafından yazılmış olması, yayınlanan kitaba kurumsal bir önem atfedildiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.4.3.3. Diğer sayfalar

Standart bir uygulama olmamakla birlikte, kitaplarda okuyucuya yarar sağlayacağı düşünülen sözlük ve kısaltmalar listesi gibi bazı uygulamalara yer verilmektedir. Bunların yanı sıra, okuyucuyu ilgilendirmeyen ancak kitabın yazarı, hazırlayanı, çevireni, editörü vb. tarafından özellikle belirtilen ithaf ve teşekkür sayfalarına rastlanılmaktadır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarında da sözü edilen uygulamaların yer aldığı görülmüştür.

Buna göre 111 kitabın 1'inde sözlük (metnin sonunda), 10'unda kısaltmalar sayfası bulunmaktadır. 8 kitapta ithaf, 6 kitapta ise teşekkür yazısı yer almaktadır.

İthaf ve teşekküre yer verilmesi tamamen kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen kişilerin duygu dünyası ile ilgilidir. Ancak sözlük ve kısaltmalar için aynı durum söz konusu değildir. Kültür yayınlarının inceleme/araştırma ve anı ağırlıklı içerikleri göz önünde bulundurulduğunda, gerek denizcilikle ilgili terimlerin anlaşılması, gerekse dönemin dili göz önünde bulundurularak kitaplarda özellikle sözlük uygulamasının daha fazla yer alması gerektiği ortadadır.

2.4.3.4. Sayfa Düzeni

Sayfa tasarımında sadece metin ya da görsel unsurlar göz önünde bulundurulmaz. Bunların yanı sıra, sayfa numaralarının yerleştirileceği yer ve sayfa kenar boşlukları da tasarım sürecinde belirleyici etkenlerdir. Örneğin, metin ve görsel unsurlarla sayfa kenarları arasında kalan boşluklar kitabın her sayfasında aynı şekilde uygulanmalı ve sayfa düzeninde bütünlük sağlanmalıdır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınları sayfa düzeni açısından üst/alt ve sağ/sol kenar boşluk uygulaması ile sayfa numarası düzeni açısından incelenmiştir.

Tablo 2.7. **DKKK kültür yayınlarının üst ve alt kenar boşlukları**

Üst boşluğu alt boşluktan fazla olan kitaplar	58
Alt boşluğu üst boşluktan fazla olan kitaplar	28
Üst ve alt boşlukları eşit olan kitaplar	12
Üst ve alt boşlukları sayfalara göre değişken olanlar	13
Toplam kitap sayısı	111

Kitapların %52'sinde üst boşluk alt boşluktan fazla, %25'inde alt boşluk üst boşluktan fazla, %11'inde üst ve alt boşluk eşit, %12'sinde ise üst ve alt boşluk sayfalara göre değişkendir. Sayfa üst ve alt boşlukları ile ilgili bir standart olmamakla birlikte, sayfaya odaklanılması ve gözün sayfa altından dışarı kaymaması için üst boşluğun alt boşluktan az olması gerekmektedir.[186] Kültür yayınlarının yarısından fazlasının sayfa tasarımında bu etkenlerin dikkate alınmadığı görülmektedir. Kitapların bir kısmında ise üst ve alt boşlukların sayfaya göre değişken olduğu görülmektedir.

Bu durum görsel açıdan olumsuz bir durum ortaya çıkarmakta ve tasarımda bütünlük algısını ortadan kaldırmaktadır.

Tablo 2.8. **DKK Kültür yayınlarının sol ve sağ kenar boşlukları**

Sol kenar boşluğu sağ boşluktan fazla olan kitaplar	21
Sağ kenar boşluğu sol boşluktan fazla olan kitaplar	6
Sol ve sağ kenar boşlukları eşit olan kitaplar	68
Sol ve sağ boşlukları sayfalara göre değişken olan kitaplar	16
Toplam	111

Görsel bir denge oluşturulabilmesi için, dipnotlar ve resimler için farklı bir uygulama benimsenmemişse, sağ ve sol kenar boşlukları cilt payı da hesaba katılarak eşit olacak şekilde tasarlanmalıdır. Kültür yayınlarında sağ ve sol kenar boşlukların %61,2 oranında eşit olarak belirlendiği görülmektedir. Ancak bu eşitlik aynı kitabın sol ve sağ kenar boşluğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, 68 kitabın sol ve sağ kenar boşluğu kendi içinde eşit olmakla birlikte, her bir kitabın birbirinden farklı ölçülerde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kitapların %19'unda sol boşluk sağ boşluktan fazla, %14,4'ünde sol ve sağ kenar boşlukları sayfalara göre değişken, %5,4'ünde ise sağ boşluk sol boşluktan fazladır.

Üst/alt ve sol/sağ boşlukları sayfalara göre değişken olan kitap sayısında (13/16) yakınlık bulunmaktadır. Bu kitaplar incelendiğinde, boşluklardaki değişkenlik sorununun içerikte kullanılan görsel malzemelerin gerektiği şekilde yerleştirilmemesinden kaynaklandığı görülmüştür. İncelenen kitaplarda çok farklı boşluklar kullanıldığı için, üst/alt ve sol/sağ boşluklarına dair genel bir ölçüden söz etmek mümkün değildir. Örneğin bir kitapta üst boşluk 5 mm iken başka bir kitapta 35 mm olabilmektedir. Aynı durum sol ve sağ kenar boşluklar için de geçerlidir.

[186] Halil İbrahim Gürcan, *Kitap Yayımcılığı*, s. 56.

Sayfa düzeninde yer alan bir başka unsur da sayfa numarasıdır. Sayfa numarası diğer bütün ögeler gibi tasarımda bütünlük oluşturacak şekilde en uygun yere yerleştirilmelidir. İncelenen kitaplarda sayfa numarasının dört farklı yerde uygulandığı görülmüştür. Sayfa numarası konum olarak 85 kitapta sayfa altında, 23 kitapta sayfa üstünde, 3 kitapta ise sayfa orta kenarında yer almıştır. Hizalama bakımından ise, sayfa numarası altta konumlandırılan 85 kitabın 55'inde dışarıdan hizalama yapıldığı, 30'unda ortadan hizalama yapıldığı görülmüştür. Sayfa numarası orta kenarda konumlandırılan 3 kitapta da dışarıdan hizalama yapılmıştır.

Kültür yayınlarında sayfa numarası uygulamaları:

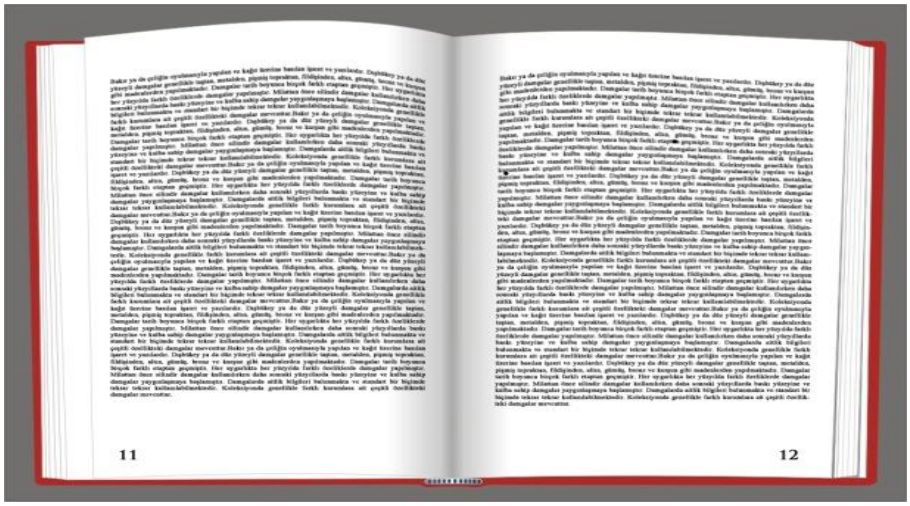

Şekil 2.16. **Sayfa altında dışarıdan hizalama**

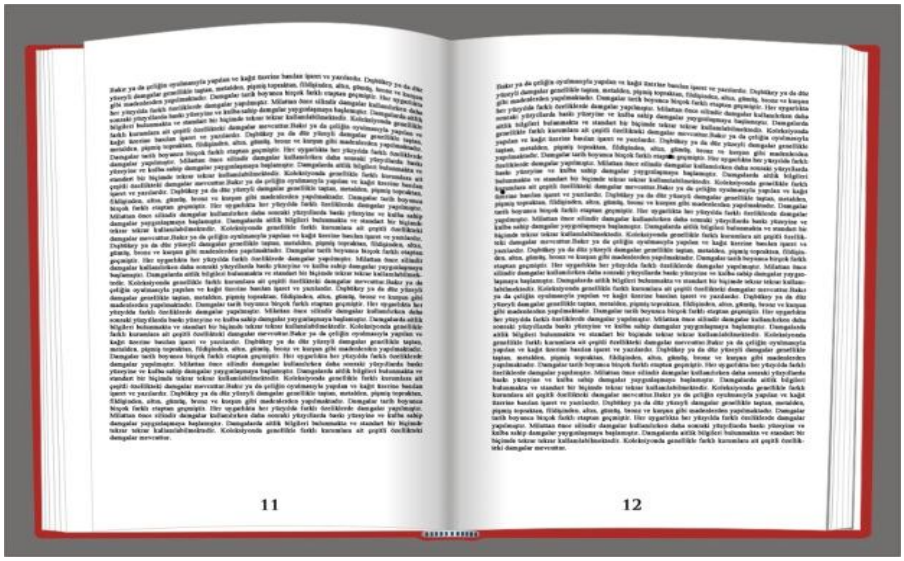

Şekil 2.17. **Sayfa altında ortadan hizalama**

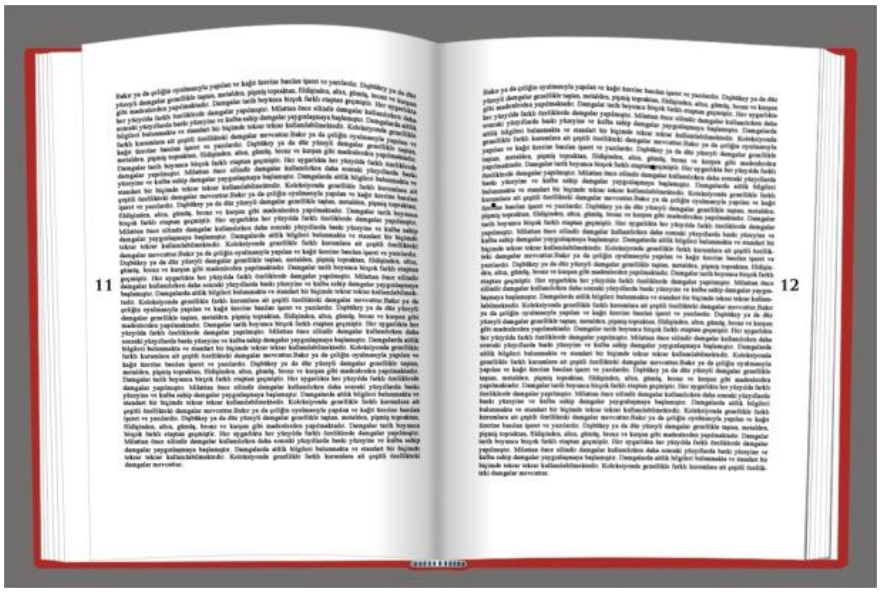

Şekil 2.18. **Sayfa kenar ortasında dışarıdan hizalama**

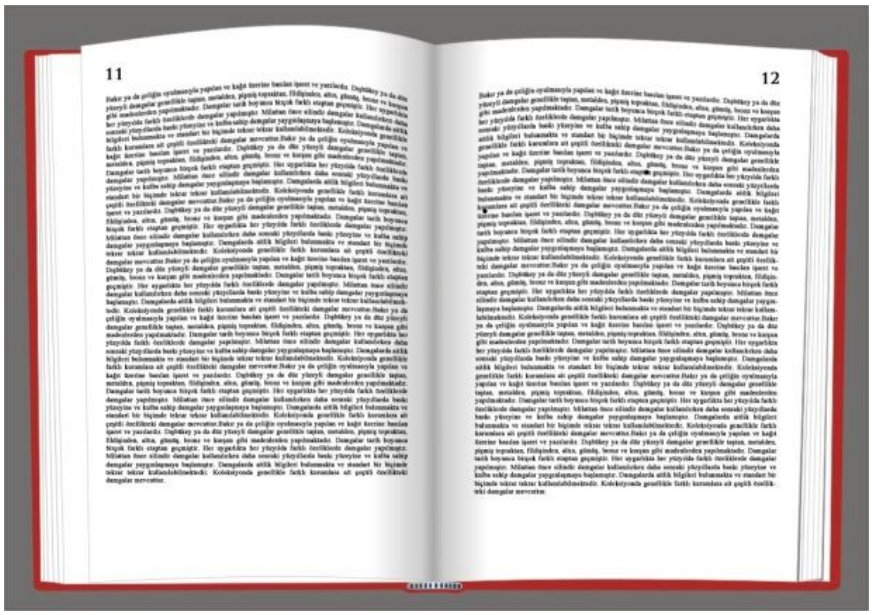

Şekil 2.19. **Sayfa üstünde dışarıdan hizalama**

Kitaplarda, sayfa numarasının başlangıcıyla ilgili uygulamaların da farklılık gösterdiği ve bu yönüyle bir tek biçimlilik söz konusu değildir. Kitapların 34'ünde sayfa numarası cilt ara kapağından Latin rakamlarıyla başlatılmış, 77'sinde ise Romen rakamlarıyla başlatılmıştır. Ancak, Latin rakamlarının başlangıç yeri uygulamasında da farklılıklar görülmektedir. Örneğin, sayfa numarası kimi kitaplarda önsözden başlarken kiminde ise teşekkür sayfasından başlamaktadır.

Oysa sayfa numarasının cilt ara kapağından girişe kadar olan kısımlarının Romen rakamıyla numaralandırılması, giriş ve sonraki sayfaların ise Latin rakamlarıyla numaralandırılması yerinde bir uygulama olacaktır.

2.4.3.5. Kaynakça

İncelenen kitapların %69,3'ünde yani 77 kitapta kaynakça yer almaktadır. Bunlardan 75'i metin sonunda yer alırken, 2'si metinden önce verilmiştir. Kitapların %30,7'sinde ise kaynakça yer almamaktadır.

Kitaplarda kaynakçayla ilgili farklı adlandırmalar kullanılmıştır: Kitapların 58'inde kaynakça, 7'sinde bibliyografya, 6'sında kaynaklar, 3'ünde faydalanılan eserler, 2'sinde yararlanılan kaynaklar 1'inde ise referans kaynaklar olmak üzere 6 farklı şekilde adlandırılmıştır.

Ayrıca kaynakçaların düzeninde de farklılıklar söz konusudur. Kaynakçaların kimi yazar adı, soyadı, kitap adı, yayın yeri ve yayın yılı sıralamasıyla verilirken bazılarında ise kitap adı, yazar adı ve soyadı, yayın yeri, yayın yılı ve sayfası şeklinde verilmiştir. Verilen örneklerin dışında başka uygulamalar da söz konusudur. Dolayısıyla kaynakçanın hem metinden önce, hem de metinden sonra verilmesi farklı şekillerde adlandırılması ve kaynakça düzeninde farklı uygulamalara gidilmesi tekbiçim olmaktan uzak bir görüntü ortaya çıkarmıştır.

Kaynakların verilişiyle ilgili bir standart bulunmamasıyla birlikte birbirinden farklı pek çok uygulamanın olması, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurumsal kimliğiyle örtüşmemekte ve olumsuz bir izlenim uyandırmaktadır. Bu nedenle, farklı uygulamalara son verilmesi, kitaplarda yararlanılan kaynakların standart bir biçimde *kaynakça* olarak adlandırılması; kaynakçanın metin sonunda verilmesi, kaynakların düzeninde ise tek bir yöntemin benimsenmesi yerinde olacaktır.

2.4.3.6. Dizin

Türk Standartları Enstitüsü TS 1059 standardında dizin; alfabetik, sistematik, tarihsel veya sayısal olarak sıralanmış şekilde, bütün konuların, kişi adlarının, coğrafya ve yer adlarının, olaylarla incelenen diğer maddelerin yayın içindeki yerlerini gösteren ayrıntılı liste olarak tarif edilmiştir.[187]

[187] TS 1059, **Yayınların Dizini,** Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 1972, s. 1.

İlgili standartta dizin tipleri üç şekilde sınıflandırılmıştır:

1) Alfabetik düzen,

2) Sistematik düzen,

3) Tarihsel ve sayısal düzen.

Genel olarak dizinde yer alacak ögeler ise aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Konular,
- Yazarlar,
- Gerçek ve tüzel kişiler,
- Coğrafya ve yer adları,
- Kısaltmalar, simgeler, semboller v.b.,
- Alıntılar (çeşitli yapıtlardan, tüzüklerden, çeşitli yerlerden),
- Reklam verenler (bu gibi dizinler öbürlerinden ayrılmalı v.b. özellikle yayının son yapraklarına konulmalı),
- Yapıt adları.

TS 1059 Standardında dizinin sunuş şekliyle ilgili dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiştir:

- Dizinler birbirini izleyen sayfalara basılmalıdır. Bu sayfaların arasına başka bir yazı katılmamalıdır.
- Her yaprağın ön ve arka sayfalarında dizinin tipi ve yapıtın başlığı belirtilmelidir.
- Dizin, yayının sonunda yer alıyorsa, sayfaların metinden açıkça ayrılması ve Romen rakamlarının kullanılması gerekir.
- Tek bir dizinde özgün yazıların, özel araştırmaların, eleştirmeli yayınların ve benzerlerinin ilk sözcükleri özel harfler veya işaretlerle belirtilmelidir.

Dizin genellikle yazar tarafından hazırlanabileceği gibi yayın faaliyetinde görev alan herhangi bir kişi tarafından da hazırlanabilmektedir. TS 1059 standardında bu konuda herhangi bir bilgi ya da öneri bulunmamaktadır. Bu durum ilgili standart açısından bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Çünkü dizin gelişigüzel yapılabilecek bir iş olmadığı gibi, bu konuda uzman olmayan bir kişiye yaptırılmayacak kadar önemli

bir iştir. Dizinin hazırlayan kişinin içeriğe hâkim olması ve aynı zamanda dizin hazırlamada dikkat edilmesi gereken hususları yeterince bilmesi gerekmektedir.

TS 1059 Standardında belirtilmemesin rağmen dizinin, kitap sayfa sayısının en az %5'i ile %10'u arasında olması gerektiği genel bir kabul olarak öne çıkmaktadır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarının dizin uygulamaları ilgili standartta belirtilen hususlar doğrultusunda incelenmiştir.

Buna göre:

- 102 Kitapta dizin yoktur.
- 9 Kitapta dizin vardır.
- Dizin yer alan 9 kitabın sayfa sayısına göre dizin sayfa sayısı oranı şu şekildedir: 1 kitapta %10; 1 kitapta %7; 2 kitapta %6; 1 kitapta %5; 1 kitapta %3,5; 1 kitapta %2; 2 kitapta ise %1,5.

Dizini bulunan 9 kitabın ortalaması alındığında ise %5'lik bir oran elde edilmektedir.

- Dizinler yayının sonunda verilmiştir (dizin yapıt sonunda ya da başında verilebilir-standart).
- Dizini oluşturan sayfalar birbirini izleyen sayfalara basılmıştır (standart).
- Dizin sayfalarında dizin tipleri ve yapıt başlığı belirtilmemiştir (standart dışı).
- Sayfa numaraları yapıttaki normal rakamlar ile sürdürülmüştür (standart).

Kültür yayınlarında %92 oranında dizin yer almaması oldukça dikkat çekici bir husustur. Zîra, büyük çoğunluğu inceleme ve araştırma kitaplarından oluşan yayınların dizininin bulunmaması bu kitaplara baş vuracak araştırmacılar için hayal kırıklığı yaratabilecektir.

DKK kültür yayınlarının dış yapı uygulamalarında (kitap boyutları, cilt özellikleri, sırt başlığı uygulamaları), kapak uygulamalarında (ön kapak, iç kapak, iç kapak arka yüzü, arka kapak) ve iç sayfa uygulamalarında (içindekiler, önsöz, sayfa düzeni, kaynakça, dizin) görülen farklılıklar ve standart dışılıklar DKK'nın kurumsal yayın politikasının belirsizliğinin ya da yetersizliğinin bir sonucudur. Yayınların fiziksel özelliklerine dair uygulamalarla birlikte, yayının niteliğini etkileyen ve aynı zamanda kurumsallık algısını güçlendiren, içerikle ilgili uygulamaların da (iç kapak, yayım

bilgileri sayfası, önsöz, sunuş, içindekiler, kaynakça ve dizin gibi) standart hale getirilmesi gerekmektedir.

2002-2012 yılları arasında yayınlanan 111 kitabın incelenmesi sonucu elde edilen veriler, DKK yayıncılığında görülen sorunların sadece nitelikli personel eksikliğinden kaynaklanmadığını, başta kütüphaneciler olmak üzere mevcut personelin de yeterince verimli kullanılmadığını, daha önemli ve asıl sorunun ise yapısal olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kaldı ki yayıncılık konusunda çalışan mevcut personelin eğitim eksikliği yukarıda değinilen eğitim, seminer ve kurslarla bir nebze de olsa halledilebilecek bir durumdur.

Mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda, DKK Yayın ve Yayım Yönergesi'nin resmî olmayan askerî yayınlarla ilgili kısmının yeniden ele alınması ve DKK'nın yayıncılıkla ilgili biriminin yeniden yapılandırılması ya da bu birim tarafından yeni bir yayıncılık anlayışının oluşturulması kaçınılmazdır.

Kurumun hiyerarşik bir yapıya sahip olmasından kaynaklanan yayınlara yönelik müdahalelerin önüne geçilerek kurumsallık esas alınmalıdır.

2.4.4. Yayınların Kütüphanecilik Uygulamalarına Elverişliliği

DKK Yayıncılık faaliyetleri oldukça eskiye dayanmaktadır. Askerî öğrencilerin eğitiminde ihtiyaç duyulan ders kitaplarının basımıyla başlayan süreç, günümüzde farklı türlerdeki kitapların yayınlanmasıyla devam etmektedir.

Gelişen teknolojinin yayıncılığa olan etkileri kültür yayınlarında da kendini göstermiş; kullanılan kâğıt, ciltleme teknikleri, görsel ögelerin kullanımı ve tasarıma yönelik uygulamalarda zamanla değişime ayak uydurulmaya çalışılmıştır. Ancak yayıncılık faaliyetlerinin mevcut imkânlarla yürütülmeye çalışılması, profesyonel bir yayıncılık anlayışının henüz oluşturulamamış olması, gerek tasarım açısından, gerekse kütüphanecilik ve yayıncılık standartları bakımından bazı eksikliklerin ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmıştır. Söz konusu eksikliklerin sadece DKK yayınlarına has bir durum olmadığı; gerek kamu yayıncılığında gerekse özel sektör yayıncılığında da sıkça karşılaşılan bir durum olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

DKK kültür yayınları kütüphanecilik uygulamalarına imkân tanıyacak şekilde tasarlanmamıştır. Bu durumun genelde kurumun yayıncılık politikasından kaynaklandığını söylemek mümkün olmakla birlikte, kurum kütüphanecilerinin de

konuya pek ilgi göstermediği, kütüphaneciyi doğrudan ilgilendiren standartlara ve uygulamalara dair bir öneri oluşturmadıkları görülmektedir.

DKK kültür yayınlarının hiç birinde yayında kataloglama bilgisi (CIP) yer almamaktadır. Kurum kütüphanecilerinin bu konuda etkin rol alması ve en azından bundan sonra çıkacak yayınlarda yayında kataloglama bilgisinin yer alması sağlanmalıdır.

TS ISO 6357 standardına göre kitap sırtlarında kütüphane uygulamaları için bırakılması gereken 30 milimetrelik alan bırakılmamıştır.

Arka kapak ile ilgili bir standart bulunmamasına rağmen burada da kütüphanecilik uygulamaları dikkate alınmalı (sırt uygulamasında kullanılacak malzemenin bu alanların üzerini kapatabileceği göz önünde bulundurularak), özellikle ISBN, barkod, fiyat etiketi ve bandrol sağ alt köşeye yakın konumlandırılmamalıdır. Bununla birlikte, kitap arka kapağı alt ortasında uygun bir yerde minimum 45X30 milimetrelik bir alan kütüphane tarafından oluşturulacak barkod için boş bırakılmalıdır.

Bunların yanı sıra yayım bilgileri sayfası, içindekiler, kaynakça ve dizin gibi uygulamaların da özenle hazırlanması gerekmektedir. Bu uygulamaların gerekli düzende olması kitabın bibliyografik olarak daha iyi tanımlanmasında yarar sağlayacağı gibi; akademik araştırma yapan ya da kaynakça ve dizine önem veren okur/kullanıcının da ilgisini çekeceğinden yararlandırma/kullanım oranının artmasına da katkı sağlayacaktır. Bu alanların düzenlenmesinde de kütüphanecilerden istifade edilebileceği göz ardı edilmemelidir.

DKK kültür yayınları kütüphanecilik uygulamalarına elverişlilik bakımından incelendiğinde ortaya çıkan sonuç esasında ülkemizdeki genel uygulamalarla paralellik arz etmektedir. Dolayısıyla yayıncı-kütüphaneci iletişiminin ne düzeyde olduğunun bir göstergesi de kitaplarda kütüphanecilik uygulamalarına ne kadar yer verildiğidir. Yayıncıların işbirliği yapması gereken alanlardan birinin de kütüphanecilik alanı olduğu ve bu işbirliği ile her iki tarafa da fayda sağlayacak daha nitelikli ürünlerin ortaya çıkarılacağı unutulmamalıdır.

SONUÇ

Tarihsel geçmişi eskilere dayanan kurumların, gerek kendi kurumları gerekse ulusal hafıza için kurum tarihi çalışmalarını yapmaları, çalışanlarını bu konuda teşvik etmeleri veya bu konuda çalışanlara destek olmaları gerekir. Tarihsel çalışma yapabilmek için ön koşul ise kurumsal belleğin bulunmasıdır. Geçmişle günümüzün karşılaştırılması, geleceğe dair çıkarımlarda ve öngörülerde bulunulabilmesi için kurumsal belleğin oluşturulması gerekmektedir. Günümüzde kurum tarihi çalışmaları yapmanın gerekliliğini fark eden köklü kurumlar, kurumsal kimliklerini pekiştirmek/güçlendirmek amacıyla bu tür çalışmaları desteklemektedir. Köklü kurumlar derken yüz yılını doldurmuş, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti tarihine uzanan geçmişi olan kurumların çok az sayıda olduğunu, daha çok Türkiye Cumhuriyeti sonrasında hayata geçmiş resmi kurumların bulunduğunu belirtmek gerekir. Kaldı ki bu kurumların tarihi de 80-90 yılı geçmemektedir. Özel kurumlar içinse 50-60 yılı geçmeyecek yakın dönem tarihten bahsedebiliriz.

Ülkemizde resmi kurumların tarihlerinin özellikle tarihçiler tarafından ele alınmakta olduğunu görüyoruz. Bu kurumların, arşivlerinin, tarihleri boyunca oluşturdukları kaynakların incelenmesi, yakın dönemin ekonomik, siyasi, ticari hatta sosyal ve kültürel tahlillerinin yapılmasına ışık tutmaktadır. Bu tür çalışmaların bir başka boyutu daha vardır. Şöyle ki; tarihçilerin bu kurumların arşivlerine girmesiyle, belge-bilgi, fotoğraf ve benzeri birçok değerli nesne gün ışığına çıkmakta ve yeniden okunarak yorumlanmaktadır. Günümüzde artık kurumlar bilmektedir ki tarihi yazılmamış bir kurumun, başka bir ifadeyle tarihi kavramamış bir kurumun kurum kültürü de sürdürülebilir olmamaktadır.

Toplumsal düzeyde baktığımızda ise söz konusu çalışmalar, bir ülkenin yakın tarihinin gerektiği şekilde anlaşılması, kavranması ve bunun sonucunda geleceğin tasarlanabilmesi için çok değerli bir kaynak olarak yerlerini almaktadır. Ancak dikkatlice baktığımızda, sözü edilen türde çalışmaların sayılarının çok az olduğu görülmektedir. Benzer bir durum Deniz Kuvvetleri Komutanlığı yayıncılığı için de söz konusudur. Oysa birçok tarihçi ve kütüphaneci personeli bulunan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde, konunun gerek tarihi bakımdan gerekse kütüphanecilik açısından irdelendiği çalışmalara rastlanılmamaktadır. Bu durum kurumsal kimlik olgusu içerisinde yayıncılık faaliyetlerine ne kadar önem verildiğinin/özen gösterildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebileceği gibi; ülkemizdeki yayıncılık

faaliyetlerinin hangi koşullarda yürütüldüğünün, sektörel sıkıntıların, ticari kaygıların ve ülkenin ilgili idari birimlerinin konuya yaklaşımının bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Diğer taraftan, konuyu Bilgi ve Belge Yönetimi/Kütüphanecilik açısından ele aldığımızda bu alanın doğrudan ilişkili olması gereken alanlarla yeterince iletişim içerisinde olmadığı/olamadığı (Benzer bir ifadeyi Bilgi ve Belge Yönetimi/Kütüphanecilik alanıyla iletişim halinde olması gerekmesine rağmen bunu bir gereklilik olarak görmeyen/göz ardı eden diğer alanlar için de söylemek mümkündür.) ve kendi işleyişine etki eden faktörlerde yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir.

Kurumlar, işleyişleri doğrultusunda meydana getirdikleri yayınlarla kurumsal fayda elde etme ya da kamuoyu nezdinde prestij sağlama çabası güderken, her işte olduğu gibi yayıncılık faaliyetlerinde de işin profesyonel insanlar tarafından yürütülmesi gerektiği gerçeğini genellikle dikkate almamaktadırlar. Bunun sonucunda ise yayınlar çoğunlukla sorumluluk verilen birimin/personelin ya da kurum amirinin istekleri doğrultusunda şekillenmektedir. Kurumlar, yayınların da tıpkı bir kurumun işleyişinde uyulması gereken yazılı kurallar ya da kurum kültürünün bir sonucu olarak ortaya çıkan ancak yazılı olmayan kurallar gibi belirli standartlar doğrultusunda oluşturulan bir yayının, aynı zamanda kurumsal kimliğe de bir anlam katacağını ve derinlik kazandıracağını gözden kaçırmaktadırlar.

Araştırmanın temel tartışma konusu olmamakla birlikte, yayıncılık sektörünün de birçok sorunu bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Başta yayınevlerinin KOBİ statüsüne alınmaması, KOSGEB olanaklarından yararlandırılmaması, devletin yayıncılık faaliyetleriyle rekabet edememesi, yüksek maliyetli girdiler, sektörleşmenin sağlanamaması, telif hakları ile ilgili sorunlar, korsan yayıncılık, düşünce ve ifade özgürlüğüyle ilgili kısıtlamalar, teknolojik gelişmelere ayak uyduramamak v.b. gibi pek çok yapısal sorun bulunmaktadır. Yayıncıların bu tür sorunlarla karşı karşıya olmaları, kütüphane dermesinin ana kaynağını oluşturan yayınları nitelik ve nicelik bakımından etkilemektedir. Bu durum ise uygulama bakımından, standart olmayan yayınların bibliyografik açıdan tanımlanmasındaki zorluklar nedeniyle kütüphanecileri; nitelikli ve alternatifli yayına erişme açısından ise okuru/kullanıcıyı etkileyecektir.

Ülkemizdeki yayıncılık alanıyla ilgili temel sorunlardan biri de yayıncılık standartlarının yeterli düzeyde olmaması ve var olan standartların ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte olmamasıdır. Her ne kadar belirlenen standartların bire bir uygulanması gibi yasal bir zorunluluk bulunmasa dahi, kurumsal bir standart oluşturma

çabası olan kurum ve kuruluşlar için bir rehber niteliği olan standartların belirlenmesi, değişen ihtiyaçlar ve gelişen teknoloji doğrultusunda yenilenmesi gerekmektedir. Ayrıca başka birçok alanda olduğu gibi yayıncılık alanında oluşturulan standartlara yönelik uygulama zorunluluğu da (örneğin CIP gibi…) konunun bileşenleri tarafından tüm yönleriyle tartışmaya açılmalıdır. Buradaki temel sorumluluk başta Türk Standartları Enstitüsünde olmakla birlikte, özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı, yayıncılar ve kütüphaneciler de bu sorumluluğu paylaşmalıdırlar.

Yayıncılıkla ilgili bir diğer sorunun ise nitelikli işgücü sorunu olduğu görülmüştür. Matbaacılık, Matbaa Öğretmenliği, Basım ve Yayın Teknolojileri, Grafik Tasarımı, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık, Gazetecilik, Bilgi ve Belge Yönetimi gibi birçok farklı bölümün yayıncılıkla ilgili içeriği olmasına rağmen, kitap yayıncılığı ile ilgili yetkinlik ne yazık ki akademik bir eğitim sonucunda ortaya çıkmamaktadır. Yayıncılıkla ilgili bilgiler, geleneksel bir yöntem olan usta/çırak ilişkisiyle aktarılmakta; zaman zamanda çeşitli akademik kuruluşlar ya da uzman kişiler tarafından yayıncılığın çeşitli yönleriyle ilgili kurslar düzenlenmektedir. Her ne kadar, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Türkiye Basım Yayın Meslek Birliği'nin işbirliği ile oluşturulan ve 2012-2013 akademik yılında eğitime başlayan *Çağdaş Yayıncılık ve Yayıncılık Yönetimi* yüksek lisans programı gibi olumlu gelişmeler olsa da yeterli olmayacağı aşikârdır.

Yayıncılık eğitimi ile ilgili sorunların, bu konuda ihtiyaç duyulan kaynak eserlere de yansıdığı tespit edilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere, yayıncılıkla ilgili içeriği olan pek çok bölüm bulunmasına rağmen, birkaç kitap dışında kitap yayıncılığıyla ilgili Türkçe telif ve tercüme kaynak bulunmamaktadır. Bu durum, özellikle tasarım ve tek biçimlilik açısından yayınlarda görülen kafa karışıklığının ve standart dışılığın nedenini açıklamaktadır. Kitap yayıncılığıyla ilgili yeterli kaynağın olmaması, alanda çalışan insanların her birinin ayrı ayrı kendi yöntem/usullerini geliştirmelerine neden olmakta ve bu yöntem/usullerin yerleşik hale gelerek standartlaşmasına yol açmaktadır. Oysa basit işbirlikleriyle bu sorunların çözülmesi mümkündür. Yazar, yayıncı, matbaacı, kitapçı ve kütüphaneci gibi bileşenler arasında oluşturulacak koordinasyonla yol almak mümkündür.

Yayıncılık ve Bilgi Belge Yönetimi/Kütüphanecilik meslekleri zaman içinde genellikle birlikte anılır olmuştur. Yayıncıların ürettikleri her türden bilgi ve kayıt ortamındaki belgeler kütüphaneler aracılığıyla kullanıcılara sunulmaktadır. Dolayısıyla yayıncılıkta yaşanan sorunların farklı açılardan kütüphaneleri de etkilemesi

kaçınılmazdır. Ekonomik, siyasi ve ticari nedenlerle nitelikli ve özgün yayıncılık ürünlerinin ortaya koyulamaması (yararlanma oranlarındaki azlıktan söz edilse de…) halen bilgiye erişimde başat bir rolü olan kütüphanelerin dermelerinin niteliğini de etkileyecektir. Bu nedenle, kütüphanelerin toplumsal işlevi göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu etkinin ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve hatta siyasi alanına da yansımalarının olacağını söylemek kanımca yanlış olmayacaktır.

Kütüphaneciler, mesleğin doğası gereği sadece kütüphanecilik alanında meydana gelen gelişmeleri değil, aynı zamanda mühendislik, bilgi teknolojileri, yayıncılık vb. gibi alanlarda meydana gelen gelişmeleri de dikkatle takip etmek ve kütüphanecilik uygulamalarına dönüştürmek durumundadır. Komşu bir dal olarak nitelendirilen yayıncılık ile yayınlarla uğraşan ve geniş anlamda yayıncılığa yaklaşan kütüphaneciliğin, sorunları çözmek için birbirinden faydalanması kaçınılmazdır. Ancak hali hazırda, kütüphanecilik ve yayıncılık alanlarının tek ortak yönlerinin kitapla uğraşıyor olmaları olduğu görülmektedir. Ulusal Yayın Kongrelerindeki; yayınevlerinde kadrolu editör çalıştırılması ve yayıncılık standartlarına atıfta bulunulması gibi bazı vurguların iki alanın işbirliği için yeterli olmadığı açıktır. Kütüphanecilik alanının yayıncılar açısından henüz stratejik işbirliği geliştirilecek bir alan olarak görülmediği; kütüphaneciler açısından da benzer bir durumun söz konusu olduğunu belirtmek kanımca yanlış olmayacaktır. Oysa oluşturulacak işbirliğinin her iki alana da katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Kütüphanecilik ve yayıncılık alanlarının işbirliğini geliştirmek ve ortak sorunların çözümüne yönelik olarak şöyle bir yol izlenebilir:

1. Kütüphanecilik ve yayıncılık meslek örgütleri (TKD, ÜNAK, OKD; YAYFED, YAYBİR, TÜRKYAYBİR…) ortak sorunları tespit etmek ve çözüm yollarını tartışmak üzere bir araya gelmelidir.

2. Kütüphaneciler ve yayıncılardan oluşan ortak komisyonlar kurularak mevzuatta kaynaklanan sorunlar tespit edilmeli ve ihtiyaç duyulan yeni düzenlemelerle ilgili öneriler oluşturulmalıdır.

3. Komisyonların çalışmaları rapor haline getirilerek başta Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türk Standartları Enstitüsü olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlara iletilmeli ve uygulamaya dönük çalışmalar yapılmalıdır.

4. Her iki alanın işbirliğini geliştirmek ve yeni olanakları araştırmak üzere akademik çevrelerden destek alınmalıdır.

5. İki alanın ortak çalışmalarına etkisi olan başka alanlar olup olmadığı belirlenmeli, varsa bu alanlarla koordinasyon kurulmalıdır.

Elbette bu önerilerin geliştirilmesi mümkündür. Kanımca, söz konusu önerilerin gerçekleştirilebilmesinin temel şartı, bütün kuruluşların her türlü siyasi hesaptan uzak durması ve bu sorunların çözümünün siyaset üstü olduğu bilinciyle hareket etmesidir. Aksi yöndeki tutumların olası işbirliklerinin önünü tıkayacağı aşikârdır.

Günümüzde birçok kamu kurumunun, gerek faaliyet alanlarıyla ilgili, gerekse faaliyet alanlarının dışında kalan konularla ilgili yayın yaptıkları bilinmektedir. Kurumlar bu türden iletişim olanaklarıyla imaj yatırımı yapmakta ve kamuoyu nezdinde pozitif bir algı oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu tür çalışmaların kurumsal kimlik algısı açısından olumlu bir adım olduğu muhakkaktır. Ancak, yayıncılık alanındaki editoryal eksikliklerden, yayıncılık standartlarındaki yetersizliklerden, var olan standartların yeterince bilinmemesi ve uygulanmamasından kaynaklanan eksikliklerden, yayıncılık konusundaki akademik eğitim eksikliğinden ve kitap yayıncılığı konusunda telif ve tercüme eser azlığından kaynaklanan sorunların kurumsal yayınlara da bazı yansımalarının olduğu görülmektedir. Söz konusu yansımaların kütüphanecilik alanına da etki ettiği göz önünde bulundurulduğunda; kurumsal yayınlarda kütüphanecilik uygulamalarına yönelik bir standardın da oluşturulamayacağı aşikârdır. Bu durumda, kurumların kendi standartlarını oluşturmaları ve yayıncılık faaliyetlerini de bu standartlar doğrultusunda yürütmeleri beklenmekle birlikte, karşılaştığımız uygulamaların bu doğrultuda olmadığını belirtmek gerekmektedir.

Gerek yayıncılık alanıyla ilgili eksiklikler, gerekse kütüphanecilik alanını ilgilendiren uygulamalar Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kültür yayınlarında da kendini göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti tarihine uzanan köklü geçmişe sahip bir kurum olan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın yayıncılık faaliyetleri 200 yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Mühendishane-i Bahri öğrencilerinin ihtiyaç duyduğu ders kitaplarının basımı için kurulan Mühendishane Matbaası ile başlayan, Bahriye Mektebi Matbaası ve Bahriye Matbaası ile devam eden DKK yayıncılık faaliyetleri savaşlar, siyasi ve ekonomik koşullar vb. gibi nedenlerle zaman

zaman kesintiye uğrasa da halen Deniz Basımevi ve Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Basımevi ile devam etmektedir.

Bahriye yayıncılık faaliyetlerinin 1797'de başladığı göz önünde bulundurulduğunda 200 yılı aşkın süredir yürütülen bir faaliyetin DKK'nın kurumsal kimliğinin bir gereği olarak; nasıl başladığı, hangi safhalardan geçtiği, kurumsal yapıya ne gibi etkisinin ve katkısının olduğu; en azından, kurumun kendi kütüphanelerinde kurumsal hafızasının ne şekilde tezahür ettiği, hangi amaçlarla ve hangi esaslara göre ne tür yayınların yapıldığı gibi hususlar ne yazık ki bu güne kadar irdelenmemiştir. Sözü edilen hususlarla ilgili ayrıntıları bütünüyle ortaya koymak gibi bir iddiası olmamasına rağmen, bu çalışmanın bundan sonra konuyla ilgili araştırma yapacaklara bir nebze de olsa katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Nitekim, araştırma sonucunda Bahriye Mektebi Matbaasının kuruluş tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklarda belirtilen tarihlerin yanlışlığı belgelerle ortaya koyulmuş ve Bahriye Mektebi Matbaasının 1831-1839 tarihleri arasında kurulduğu tespit edilmiştir. Bahriye Matbaasının kuruluşundan sonra Bahriye Mektebi Matbaasının kapandığı yönündeki görüşlerde isabet olmadığı, matbaanın en azından 1908 yılına kadar faaliyette olduğu arşiv belgeleriyle ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla, gerek bundan sonra yapılacak kurum tarihi çalışmalarında, gerekse konuya temas edecek herhangi bir çalışmada, yeni belge ve bilgilere ulaşılıncaya dek bu bilgiler esas alınacaktır.

Yayıncılık alanında görülen bazı sorunların kütüphanecilik alanını da etkilediği; söz konusu sorunların uygulama bakımından kurumsal yayınlara da yansıdığı görülmüştür. Kurumsal yayıncılık örneği olarak irdelenen DKK kültür yayınlarının gerek yayıncılık standartları ve tasarım uygulamaları açısından, gerekse kütüphanecilik uygulamalarına elverişlilik bakımından kurumsal kimlik algısıyla örtüşür nitelikte olmadığı görülmüştür.

Bu bağlamda;

DKK kültür yayınlarındaki sorunların başka faktörler de olmasına rağmen temelde, kurumsal yayıncılık politikasının olmaması ve yayıncılık konusunda yeterli nitelikli personelin olmaması gibi iki ana nedenden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

1. Kurumsal yayıncılık politikasının eksikliği:

Kurumun yayın politikasının olmaması, çeşitli idari birimlerin yayınlara aşırı müdahalesinin önünü açmakta, bu durum ise yayın konusunun belirlenmesine, kapak

tasarımına, sayfa tasarımına, kitap boyutuna, kullanılacak kapak ve kâğıt türüne olumsuz etki etmektedir.

Yayıncılık politikası eksikliğinden kaynaklanan sorunların çözümü için öneriler:

Kısa sürede bir yayın politikası hazırlanmalı ve bu doğrultuda stratejik yayın planı oluşturulmalıdır.

DKK Yayın ve Yayım Yönergesindeki ROAY kısmı yeniden ele alınmalı, kurumsal yazım ve tasarım standartları oluşturularak yönerge bu standartları içerir hale getirilmelidir.

DKK'nın yaptığı yayınların niteliği göz önünde bulundurularak bir yayın kurulu oluşturulmalıdır.

Kitaplar biçimsel açıdan bir standarda kavuşturulmalı ve DKK'nın kurumsal kimliğini yansıtacak nitelikte olmalıdır.

Yayınlanacak kitapların, kurumsal, akademik, entelektüel, kültürel ve estetik açıdan ne gibi yarar sağlayacağı ve hangi ihtiyaca cevap vereceği belirlenmelidir.

Yıllık yayın sayısı istikrara kavuşturulmalı ve yayın sayısı arttırılmalıdır.

Çocuklara denizciliği sevdirecek ve deniz tarihini öğretecek kitaplar yayınlanmalıdır.

Elektronik kitap yayıncılığı gündeme alınmalıdır.

Boyut Store ya da Deniz Müzesi'nde satılan kitapların satış ağı genişletilmesi ve kitaplar daha erişilebilir hale getirilmelidir.

Kitapların geniş kitlelere tanıtılmasının yolları aranmalı, bu amaçla gazetelerin kitap ekleri de dâhil olmak üzere çeşitli yöntemler kullanılmalıdır.

Özellikle, konusunda ilk olma özelliğini taşıyan kitaplarla ilgili tanıtım çalışması yapılarak kurum adı ön plana çıkarılmalıdır.

Kitaplar derleme kanununa uygun olarak Milli Kütüphane'ye gönderilmeli ve DKK yayınları konusunda derleme kaçağı önlenmelidir.

Kitaplar Library of Congress, British Library, Bibliotéque Nationale de France ve Deutsche National Bibliotech gibi belli başlı kütüphanelere gönderilmeli ve uluslararası kataloglara girmeleri sağlanmalıdır.

Yayında kataloglama bilgisi (CIP) uygulaması standart hale getirilmelidir.

2. Yayıncılık konusunda yeterli nitelikli personelin olmaması:

DKK kültür yayınlarında nitelikli personel eksikliği, başta kapak tasarımı olmak üzere sayfa tasarımı, yardımcı sayfaların düzeni, yayıncılık standartlarına uygunluk ve kütüphanecilik uygulamalarına imkân tanıma gibi birçok alanda kendini göstermektedir. Yayın sürecinde görev alan personelin yayıncılık konusunda bilgi edinmesini sağlayacak eğitim fırsatları yaratılmalı ve personel teşvik edilmelidir. Başta yayında kataloglama bilgisi olmak üzere, kapak uygulamaları, sırt uygulamaları, dizin vb. de kütüphaneci personelden yararlanılmalıdır. Editörlük kurumu oluşturulmalıdır. Mevcut insan kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda yayıncılık alanında uzman kişilerden ya da kurumlardan hizmet satın alınmalıdır.

Kültür yayınlarında boyut olarak çok farklı sayıda ölçü kullanılmaktadır (111 kitapta 36 farklı ölçü). Kurumsal kimlik algısıyla çelişen bu durumun ortadan kaldırılması için ya birbirine yakın ölçüler birleştirilmeli ya da konu başlıklarına göre ölçü belirlenmesi yoluna gidilmelidir. Prestij yayınlar için bu ölçüler ayrıca belirlenmelidir.

Kitap sırt başlıklarının uygulanmasında TS ISO 6357 standardı esas alınmalı, kütüphanecilik uygulama alanı da gözetilerek uygulamada tekbiçimlilik sağlanmalıdır.

Kitap ön kapağında kitap adının yanı sıra yer alan yazar, hazırlayan, derleyen, çeviren, editör, basım yılı, basım yeri, basım bilgisi ve kurum logosu gibi unsurların uygulanmasında standart oluşturulmalıdır.

Kitap arka kapağında yer alan ögelerin yerleşimi kütüphanecilik uygulamalarına elverişli olacak şekilde standart hale getirilmelidir.

İyi uygulamalar dikkate alınarak kurumsal logo standartları oluşturulmalı ve yayınlarda uygulanması sağlanmalıdır.

Ön kapaktaki, arka kapaktaki ve kitap sırtındaki logo uygulamalarında standart oluşturulmalıdır.

İç kapak, yayın bilgileri sayfası, içindekiler, önsöz, dizin ve kaynakça gibi uygulamalarda standart oluşturulmalıdır.

Sayfa numaralarının yerleştirilmesi ve sayfa kenar boşluklarında standart uygulamalar gözetilmelidir.

DKK'nın yayıncılık faaliyetlerine yönelik kurumsal yaklaşım eksiklikleri ve yayınlarda görülen sorunların sadece DKK'ya mahsus bir durum olmadığı aşikârdır. Benzer sorunların, kurumsal yayınların yanı sıra ticari yayıncılık faaliyetlerinde de sıkça karşılaşılan bir durum olduğu da malumumuzdur. Dolayısıyla söz konusu sorunların çözümünün teker teker kurumsal yaklaşımlardan ziyade ülkedeki yayıncılık politikasının geniş anlamda ele alınmasıyla çözülebileceği kanaatindeyim.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akbayar, Nuri. "Osmanlı Yayıncılığı", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**. C.6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Alpagut, Ali Haydar ve Fevzi Kurtoğlu. **Türklerin Deniz Harp San'atine Hizmeti, Kısım III.** İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı IX. Şube Yayını, 1939.

Atabey, Figen (hzl.). **Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri**. Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 2002.

Baysal, Jale. **Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1968.

Becer, Emre. **İletişim ve Grafik Tasarım.** Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999.

Berkes, Niyazi. **Türkiye'de Çağdaşlaşma**. 16. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Beydilli, Kemal **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)**. İstanbul: Emre Yayıncılık, 1995.

Çoker, Fahri (hzl.). **Deniz Harp Okulumuz 1773.** 7. Baskı. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2006.

Dilek, Hülya. **Kütüphane Biliminin Kapsamı ve Türkiye'de Durum**. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1992.

Evliyagil, Şevket ve Nurcan Törenli. **Basın Sanayiinin Temel Kavramları.** Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, 2003.

Garfield, Simon. **Tam Benim Tipim**. İstanbul: Domingo Yayınevi, 2012.

Gencer, Ali İhsan. **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867).** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985.

Gürcan, Halil İbrahim. **Kitap Yayımcılığı**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1997.

Hanter, Tod. **Müsellesat-ı Müsteviye,** Bekir Sıtkı (çev.). İstanbul: Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane Matbaası, 1307.

Işın, İ. Bülent (hzl.). **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**. Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2004.

Kabacalı, Alpay (hzl.). **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii.** İstanbul: Cem Ofset, 1998.

Kabacalı, Alpay. "Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemlerinde Sansür", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi.** C.3, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Ketenci, Hasan Fehmi ve Can Bilgili. **Yongaların 10000 Yıllık Gizemli Dansı: Görsel İletişim ve Grafik Tasarım.** İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2006.

Kılıçkaya, Müge (hzl.). **Bahriye Ressamı Hüsnü Tengüz'ün Hatıraları**. İstanbul: Deniz Basımevi, 2005.

Kurtoğlu, Fevzi. **Deniz Mektepleri Tarihçesi [1928-1939], İkinci Kitap.** İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı IX. Deniz Şubesi Yayını, 1941.

Kütükoğlu, Mübahat S, **Tarih Araştırmalarında Usûl**. 7. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2001.

Mehmet Şükrü, **Tarihi Umumi**. İstanbul: Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane, 1313.

Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane Şakirdanına Mahsus Talimatname. İstanbul: Mekteb-i Fünunu Bahriye-i Şahane, 1326.

Neşriyat-ı Bahriye Talimatnamesi. Hüseyin Yıldırım (çev.). Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 1997.

Noyan, Bahri. "Deniz Matbaası'nın Tarihçesi", **Hayat Tarih Mecmuası**. C.1, S.6, 1969, ss.35-37.

Okay, Ayla. **Kurum Kimliği**. Ankara: MediaCat Yayınları, 2000.

Pakalın, Mehmet Zeki. **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Polat, Soner (hzl.). **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizlerin Koruyucuları"**. Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2003.

Polat, Soner, Figen Atabey ve Akın Özdemir (hzl.). **İstiklal Harbinde Bahriyemiz**. Ankara: Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2003.

Sabev, Orlin. **İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746).** İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2006.

Sancar, Erdinç. "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, Yeniden Yapılanması (1921-1949)", Zeki Arıkan, Lütfü Sancar (Ed.). **Türk Denizcilik Tarihi 2** içinde. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009, ss.237-243.

Tarakçı, Nejat. **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1948.

Ülkekul, Cevat. **Türk Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Çalışmalarının 1909 Öncesi Tarihi**. İstanbul: Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Yayını, 2009.

Ünlü, Rasim. "Atatürk Döneminde Denizcilik", Zeki Arıkan, Lütfü Sancar (Ed.). **Türk Denizcilik Tarihi 2** içinde. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009, ss.195-213.

Vural, Ahmet. **Adım Adım Yayıncılık.** İstanbul**:** Türdav Yayın Grubu, 2009.

Wilson, Lawrence A. **Matbaacının Kâğıt Hakkında Bilmesi Gerekenler**. Mert Ülgen, Mehmet Oktav, Efe N. Gençoğlu (çev.). İstanbul: BASEV, 2008.

Tezler

Batmaz, Şakir. "II. Abdülhamit Devri Osmanlı Donanması", **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Baysan, Fatma Feriha. "İnşaat Sektörünün Kurumsallaşma Altyapısının Hazırlanmasında Kurum Kültürü Etkilerinin İrdelenmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd343165919e7dff23b227a0fa845d24fd997f8ec7649f09496aab743755a8c65170267ff08052d928e (05 Ocak 2013).

Çil, Makbule Evrim. "Kurum Kimliği Süreci ve İşleyişi Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı, 2002.http://www.belgeler.com/blg/1y65/kurum-kimligi- sureci-ve-isleyisi-uzerine-teorik-ve-uygulamali-bir-calisma-practice-and-theory-about-corporate-identity-process-and-their-functions (23 Şubat 2013).

Gülşen, Seyit Harun. "Kurumsal ve Toplumsal Gereklilik ve Verimlilik Açısından Türk Silahlı Kuvvetlerinin Uyguladığı Toplumsal Gelişime Destek Faaliyetlerinin İncelenmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, 2009. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd370f03689c6a7893507ee1ee1f0ac43e26c01ce8a5e86cedf34dbd467dc447e28 (26 Mart 2013).

Güven, Mustafa. "Kurumsal Kimlik Yönetiminde Kurum Kültürünün Bileşenlerinin İncelenmesi: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31 a8bd39c2aaed9bc38e4293696c8d255ddaf 9fbea5262c3a5fe04ef0a0f92693505efa (12 Ocak 2013).

Kaynak, Aran. "Kurum Kültürünün Oluşumunda Bilgi, Belge ve Dokümantasyon Çalışmalarının Önemi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006. http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd39defac1ccce0a718b55a7e7d83d14831d2f14fae19beda2aac6f96726c04e46 (10 Ocak 2013).

Kocabay, Özlem. "Kurumsal Kimliği Oluşturma Sürecinde İş Bankası Kurumsal Reklamlarının İncelenmesi: 1924-1932", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, 2006. http://www.belgeler.com/blg/p7h/kurum-kimligi-olusturma-surecinde-turkiye-is-bankasi-kurumsal-reklamlarinin-incelenmesi-1924-1932-analysing-of-corporate-adevertising-of-turkiye-is-bankasi-on-the-process-of-comporate-identitiy-formatinon-1924-1932 (08 Nisan 2013).

Korucu, Emine Hilal. "Kurum Felsefesinin Yerleştirilmesinde Halkla İlişkilerin Etkisi ve İston Örneği", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2006. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd39defac1ccce0a7184202aa862f5 dbe20c683b79b1155033a4dcbdcb02b1c5c6519ff326dda1f892c (02 Şubat 2013).

Namdar, Murat. "Kütüphaneci Bakış Açısıyla Üniversite Yayıncılığı: Boğaziçi Üniversitesi ve Maltepe Üniversitesi Örneklerinin TSE Standartlarına Göre İncelenmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2013.

Soydaş, Zeynep. "Birbirlerinin Satışını Destekleyen Hizmet ve Ürünlerin Bir Arada Sunulduğu Alışveriş Mekânları: Kitap Evi-Kafe Örneği", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005.

Toprak, Meral Arık. "Kurumsal Kültürün Belirlenmesi ve Kobi'lere Yönelik Bir Uygulama", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı, 2007. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd32ee4d7d6ed88a29494a513f0352d311c10d640dab8bc903d7217b7abd34e1232 (12 Ocak 2013).

Süreli Yayınlar

Altuntek, N. Serpil "İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 1993, C.10, S.1, ss. 191-204. http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/1993101nserpilaltuntek.pdf (11 Ocak 2013).

Argan, Mehpare Tokay, Metin Argan ve Mesut Kurulgan. "Kitaplara İlişkin Biçimsel Özelliklerin Okuyucu Tutumları Üzerine Etkisi", *Bilgi Dünyası*. 2008, C.9, S.1, ss.179-206. http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/177/160 (04 Nisan 2013).

"Bahriye-i Şâhâne Teşkilâtı", **Bahriye Salnamesi**. Bahriye Matbaası, 1328.

Derin, Neslihan ve Erkan T. Demirel. "Kurum İmajının Kurum Kimliği Açısından Açıklanabilirliği: İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi Örneği", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi.* 2010, C.13, S.2, ss.155-193. http://www.sid.hacettepe.edu.tr/Makale/132/4.pdf (23 Ocak 2013).

Emir, Ali Haydar. "Osmanlı Bahriyesi, 10 Temmuz 1330'dan 23 Temmuz 1333'e kadar", **Mecmua-ı Seneviyye-i Bahriye**. Üçüncü Sene, 1333.

Hatip, S. Murad. "Basım-Yayım Hayatındaki 120 Yıllık Bir Dergi Deniz Kuvvetleri Dergisi". *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, 2008. S.603, ss.1-8. http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/genel/120YILLIKDERGI.pdf (20 Şubat 2013).

Korkmaz, Ali. "Yazılı Basında Kurum Kimliğinin Oluşturulması Sürecinde Kurum Kimliği Stratejisinin Belirlenmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2006, S.17, ss.385-391. http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/AliKORKMAZ/pdf (07 Nisan 2013).

Özmutaf, Nezih Metin. "Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurum Felsefesi ve Gönüllü Takımların Yönetsel Nitelikleri: Yönetici ve Üye Perspektifi", *Sosyal Bilimler Dergisi. 2012,* C.12, S.2, ss.147-165. http://w2.anadolu.edu.tr/arastirma/hakemli_dergiler/sosyal_bilimler/pdf/2012-2/2012-02-11.pdf (07 Nisan 2013).

Şenyiğit, Ahmet. "Basımevi Haberleri". **Donanma Dergisi**. C.65, S.402, Ocak 1953, ss. 233-236.

Şimşekalp, Muhlis. “Matbaacılığın Keşfi ile Türkiye’de Matbaacılık Sanatının Başlayışına Ait Kısa Bir Tarihçe, Dünkü ve Bugünkü Deniz Basımevi”. **Donanma Dergisi.** C.71, S.424, Ocak 1959, ss.69-74.

Standartlar

TS 191 ISO 4. **Bilgi ve Dokümantasyon-Başlık ve Yayın Başlıkları İçin Kısaltma Kuralları**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1999. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS 196. **Dokümantasyon-Yayınlar ve Dokümantasyon İçin Özlerin (abstraktların) Hazırlanması ve Sunuluşu**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1977. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS EN ISO 216. **Yazı Kâğıdı ve Basılı Malzemenin Bazı Sınıfları: Tıraşlanmış Boyutlar-A ve B Serisi Makine Yönünün Gösterilmesi**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 2008. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS 1212 ISO 2145. **Dokümantasyon-Yazılı Dokümanlarda Bölümlerin ve Alt Bölümlerin Numaralandırılması**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 2004. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS 1213. **Kitaplıklar-Bilgi Verme ve Belgeleme Merkezleri Kılavuzu**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1972. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS ISO 2108. **Bilgi ve Dokümantasyon-Uluslararası Standart Kitap Numaralandırılması (ISBN)**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 2012. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21Ocak 2013).

TS 3250. **Dökümantasyon-Bibliyografik Atıflar-Tipik Kelimelerin Kısaltmaları**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1978. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS ISO 3535. **Form Tasarım Kâğıdı ve Düzenleme Çizelgesi**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1999. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS ISO 3901. **Dokümantasyon Milletlerarası Standard Kayıt Kodu (ISRC)**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1997. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS ISO 8439. **Formların Tasarımı-Temel Düzenleme Esasları**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 2000. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS 9123. **Dokümantasyon-Seri (dizi) Yayın Başlıklarının Tanıtımı**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1991. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS 9578. **Dokümantasyon ve Enformasyon Terimleri-Temel Kavramlar**, Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1991. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS EN ISO 9706. **Bilgi ve Dokümantasyon-Dokümanlar İçin Kâğıt-Kalıcılık Özellikleri**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1999. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS 9829. **Dokümantasyon-Dokümanları İnceleme, Konularını Belirleme ve Endeks Terimleri Seçme Metotları**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1992. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS 10220. **Ders Kitapları**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1992. http://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx (21 Ocak 2013).

TS ISO 6357. **Dokümantasyon-Kitap ve Diğer Yayınların Sırt Başlıkları**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 2000.

TS 1059. **Yayınların Dizini**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 1972.

TS-1086. **Bilgi ve Dokümantasyon-Kitapların Başlık Yaprakları**. Türk Standartları Enstitüsü. Ankara, 2006.

Arşiv Belgeleri

DMA, Islahat, Dosya No. 11.

DMA, Islahat, Dosya No. 13.

DMA, Islahat, Dosya No. 15.

DMA, Islahat, Dosya No. 15.

DMA, Islahat, Dosya No. 269.

DMA, Mektubi, Defter No. 404.

DMA, Mektubi, Defter No. 463.

DMA, Mektubi, Defter No. 1400.

DMA, Mektubi, Belge No. 1448.

DMA, Mektubi, Belge No. 1448.

DMA, Muhasebe, Dosya No: 838.

DMA, Sandıklar, Dosya No. 13.

DMA, Sandıklar, Dosya No. 13.

DMA, Şura-i Bahri, Dosya No. 514.

DMA, Umumi Evrak, Dosya No. 428.

İnternet Adresleri

http://81.214.75.64/Yordam.htm (17 Aralık 2012).

http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/grafik/modüller/kitap_kapagi_tasarimi.pdf (24 Mayıs 2013).

http://ibu.bilgiegitim.blogspot.com/2012/10/yayınciliga-giris-1donem.html (22 Haziran 2013).

http://iletisim.marmara.edu.tr/sayfa.php?id=572 (22 Haziran 2013).

http://katalog.istanbul.edu.tr/client/default_tr (17 Aralık 2012).

http://katalog.marmara.edu.tr/yordam.htm?-ac=uye (20 Aralık 2012).

http://kouha.kocaeli.edu.tr/notlar/Mizampaj_ders_notlari.pdf (27 Mayıs 2013).

http://tdkterim.gov.tr/bts/ (16 Mart 2013).

http://www.akparti.org.tr/site/akparti/kurumsal-kimlik (31 Ekim 2013).

http://www.akparti.org.tr/upload/documents/kurumsal.pdf (31 Ekim 2013).

http://www.aku.edu.tr/web/default.aspx?id=93jqm30ndau57345aq101 (22 Haziran 2013).

http://www.apd.army.mil/ProductMap.asp (07 Temmuz 2013).

http://www.basev.org.tr/etkinlikler (22 Haziran 2013).

http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/bilgesoylesi/bilgesoylesi9.pdf (23 Mart 2013).

http://www.bilgi-egitim.com/tr/programlar/103/yaynclga-giris/ (30 Ekim 2013).

http://www.bilgi-egitim.com/tr/programlar/162/yaynclga-giris-3/ (30 Ekim 2013).

http://www.byegm.gov.tr/docs/katalog2012/FLASH/index.html (10 Mart 2013).

http://www.devletarsivleri.gov.tr/katalog/osmanli/tarih.asp (21 Ekim 2013).

http://www.dho.edu.tr/ (17 Şubat 2013).

http://www.din.de/cmd?level=tpl-home&contextid=din (28 Mayıs 2013).

http://www.dzkk.gov.tr/turkce/TARİHİMİRAS.php (13 Ocak 2013).

http://www.ekonomi.gov.tr/files/Ekonomik_Gorunum.ppt (09 Temmuz 2013).

http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/special_pr.html (06 Haziran 2013).

http://www.osmanlicaturkce.com/?k=umur&t=@ (05 Mart 2013).

http://www.ospreypublishing.com/ (07 Temmuz 2013).

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc019/kanuntbmmc019/kanuntbmmc01903558.pdf (20 Ocak 2013).

http://www.tdk.gov.tr/index.php (28 Ocak 2013).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.527e4074b65ea1.26742860 (16 Nisan 2013).

http://www.tse.org.tr/hizmetlerimiz/standart-hizmetleri (02 Mayıs 2013).

http://www.tse.org.tr/tse-hakkinda/kurulus-ve-gorevleri (02 Mayıs 2013).

http://www.tsk.tr/9_yayinlar/9_4_genelkurmay_atase_baskanligi_yayin_katalogu/pdf/yayin_katalogu.pdf (22 Haziran 2013).

http://www.turkcesozluk.gen.tr/yayinlar.html (20 Nisan 2013).

http://www.turkyaybir.org.tr/komisyonlar/yayincilik-sektory-verileri/439 (09 Temmuz 2013).

http://www.ulusalyayinkongresi.gov.tr/sonuc_bildirgesi.html (22 Mayıs 2013).

http://www.ulusalyayinkongresi.gov.tr/tarihce/html (22 Mayıs 2013).

http://www.yazmakutup.gov.tr/rasitefendi/kimdir.html (26 Ekim 2013).

https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/StandardAra.aspx (21 Ocak 2013).